

ИНТЕРВЬЮ С ПРЕДСЕДАТЕЛЕМ ЭКОНОМИЧЕСКОГО СУДА СНГ ЛЮДМИЛОЙ КАМЕНКОВОЙ	2
--	---

**ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ
ԱՐԱՄ ՎԱՐԳԵՎԱՆՅԱՆ**

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿԱՊԸ ՈՐՈՇ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԵՐԵՎՈՒՅԹՆԵՐԻ ՀԵՏ	8
---	---

МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО

ЭДУАРД САРГСЯН

ПРАВОПРЕЕМСТВО В ОТНОШЕНИИ ПРАВ ТРЕБОВАНИЯ, ВОЗНИКШИХ В РЕЗУЛЬТАТЕ СОВЕРШЕНИЯ ПРОТИВ ГОСУДАРСТВА-ПРЕДШЕСТВЕННИКА МЕЖДУНАРОДНОГО ПРОТИВОПРАВНОГО ДЕЯНИЯ	14
---	----

**ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ
ՈՒՅԱՅԵԼ ՎԱՐԳԱՆՅԱՆ**

ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԲԱԺԱՆՄԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆՔԸ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԻՐԱՎԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ	20
---	----

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

ՆԻՆԱ ԿՈՒՅԱՆՅԱՆ

ԺԱՌԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ՊԱՐՏԱԳԻՐ ԲԱԺԻՆ ՍՏԱՆԱԸ՝ ՈՐՊԵՍ ԸՍՏ ՕՐԵՆՔԻ ԺԱՌԱՆԳՄԱՆ ՏԵՍԱԿ (ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ԵՎ ԻՆԴԻՎԻԴՈՒԱԼԻՍԱԿԱՆ ԱՍՊԵԿՏՆԵՐԸ)	24
---	----

ՄԻՔԱՅԵԼ ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

ՀԱՆՐԱՅԻՆ ՍԵՓԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՍՈՒՔՅԵԿՏՆԵՐԸ	36
---	----

ГРАЖДАНСКИЙ ПРОЦЕСС

ЛЕВОН САРГСЯН

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ СУДЕБНОЙ ЗАЩИТЫ ПРАВ НА ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНУЮ СОБСТВЕННОСТЬ (АВТОРСКОГО ПРАВА) В СЕТИ ИНТЕРНЕТ И МЕТОДЫ ДОКАЗЫВАНИЯ В ГРАЖДАНСКОМ ПРОЦЕССЕ	46
---	----

ՔՐԵԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

ԱՐԱՄ ԱՅՎԱՉՅԱՆ

ԲԼԱՆԿԵՏԱՅԻՆ ԳԻՄՊՈՉԻՑԻԱՆԵՐԻՆ ՎԿԱՅԱԿՈՉՎՈՂ ՔՐԵԱԿԱՆ ՕՐԵՆՔԻ ՀԵՏԱԴԱՐՉ ՈՒԺԻ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ	56
--	----

ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ՊԱՎԻԹ ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ

ՀԱՆՑԱՆՔԻ ԾԱՆՐՈՒԹՅԱՆ ԱՍՏԻՃԱՆԸ՝ ՈՐՊԵՍ ԿԱԼԱՆՔԻ ԿԻՐԱՌՄԱՆ ԻՆՔՆՈՒՐՈՒՅՆ ՀԻՄՔ ԳԻՏԱՐԿԵԼՈՒ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ	62
--	----

ԱԳՎԱՆ ՀՈՎՍԵԹՅԱՆ

ԱՐԹՈՒՐ ՂԱՄԲԱՐՅԱՆ

ԴԱՏԱԽԱՉԻ ԵՎ ՔՆՆԻՉԻ ՄԻՋԵՎ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՎԵՃԵՐԸ ԴԱՏԱԿԱՆ ԿԱՐԳՈՎ ԼՈՒԾԵԼՈՒ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ	70
---	----

ՔՐԵԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ԼԵՎՈՆ ՍԱՐԳՍՅԱՆ

ՄԵՐԻ ՄԻՆԱՅԱՆ

ՀՈԳԵԲԱՆԱԿԱՆ ՆԵՐԱՉԴՈՒՄԸ ՔՆՆԻՉԻ ԱՇԽԱՏԱՆՔՈՒՄ	82
---	----

ԴԱՏԱԿԱՆ ՊՐԱԿՏԻԿԱ

ՀՀ ՎՃՈՒՐԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐ	88
---	----

RESUME	106
---------------------	-----

ИНТЕРВЬЮ С ПРЕДСЕДАТЕЛЕМ ЭКОНОМИЧЕСКОГО СУДА СНГ ЛЮДМИЛОЙ КАМЕНКОВОЙ

- Людмила Эдуардовна, недавно издан Доклад Экономического Суда СНГ за 2014 год, в связи с этим, как бы Вы определили основные итоги работы Суда в истекшем году?

- Прошедший 2014 год был плодотворным для Экономического Суда СНГ как непосредственно в судебной деятельности, так и в других направлениях.

Судом рассмотрены дела по запросам о толковании положений части второй статьи 5 Соглашения о порядке разрешения споров, связанных с осуществлением хозяйственной деятельности, от 20 марта 1992 года, пункта г) статьи 9 Соглашения о порядке разрешения споров, связанных с осуществлением хозяйственной деятельности, от 20 марта 1992 года, статьи 1 Соглашения о порядке пенсионного обеспечения военнослужащих и их семей и государственного страхования военнослужащих государств-участников СНГ от 15 мая 1992 года и статьи 11 Конвенции о защите прав инвестора от 28 марта 1997 года.

- Какое из названных решений, на Ваш взгляд, является наиболее значимым?

- Каждое из решений Экономического Суда СНГ является показателем эффективности деятельности международного суда в вопросах обеспечения единообразного применения того либо иного международного соглашения на пространстве Содружества Независимых Государств.

Соглашению о порядке разрешения споров, связанных с осуществлением хозяйственной деятельности, от 20 марта 1992 года уделено внимание Судом не впервые. Данный международный договор сохраняет свою актуальность и представляет интерес для национальных судебных систем с точки зрения унификации правоприменительной практики на территории государств-участников Содружества. С запросами о толковании отдельных положений данного Соглашения обращаются высшие суды государств-участников как отдельно, так и на уровне согласованного решения в рамках деятельности Совета председателей высших арбитражных, хозяйственных, экономических и других судов, разрешающих дела по спорам в сфере экономики. Мы высоко ценим сложившееся взаимодействие этих органов с Экономическим Судом СНГ.

Проблема применения положений статьи 11 Конвенции о защите прав инвестора от 28 марта 1997 года буквально «выстрелила» на пространстве Содружества Независимых Государств, когда возникла угроза причинения вреда имущественным интересам государств-участников в связи с недобросовестной практикой обращения отдельных инвесторов «третьих стран» за разрешением споров в так называемые «карманные» международные арбитражные органы без наличия арбитражных соглашений.

Экономический Суд в своем решении по запросу Кыргызской Республики в лице Правительства Кыргызской Республики определил порядок рассмотрения инвестиционных споров посредством международного арбитража для государств-участников названной Конвенции. Данное решение положено в основу выводов, изложенных в решении Арбитражного суда г.Москвы и послуживших основанием для отмены решения Арбитража при Московской торгово-промышленной палате.

Не могу сказать, что решение Суда, посвященное толкованию Соглашения о порядке пенсионного обеспечения военнослужащих и их семей и государственного страхования военнослужащих государств-участников СНГ от 15 мая 1992 года, менее значимо. Ведь каждое решение Суда по-своему важно и полезно для определенного круга участников регулируемых правоотношений. Что касается Соглашения от 15 мая 1992 года, то оно посвящено определенной категории лиц - военнослужащим, и предоставляет гарантии защиты их социально-экономических прав на пространстве Содружества.

- Помимо принятых судебных решений, чем еще запомнился 2014 год?

- Судьи Экономического Суда СНГ (еще в прежнем составе Суда) мечтали о проведении выездного Пленума Экономического Суда СНГ в Кыргызской Республике. Такая возможность представилась в прошлом году благодаря поддержке со стороны Председателя Верховного Суда Кыргызской Республики Ферузы Зулумбековны Джамашевой. Мы относим это событие к истории Экономического Суда СНГ, которую составляют не менее значимые международные мероприятия, состоявшиеся в знак признания и положительной оценки деятельности Экономического Суда.

Пленум Экономического Суда СНГ в 2014 году принял решение о создании Научно-консультативного совета при Экономическом Суде СНГ, что будет способствовать повышению эффективности и качеству принимаемых Судом решений.

Знаменательным событием 2014 года является также поступление запроса в Международный центр по урегулированию споров при

Экономическом Суде СНГ (первого запроса за пять с лишним лет со дня создания Центра!).

- Отличная новость. Не могли бы Вы подробнее остановиться на этом событии, а также сказать несколько слов о Международном центре по урегулированию споров при Экономическом Суде СНГ?

- Примирительная процедура с участием нейтрального советника открыта по просьбе белорусского субъекта хозяйствования по спору о взыскании убытков с резидента Российской Федерации. Местом проведения примирительной процедуры сторонами выбран г. Минск.

Процедура урегулирования спора с участием нейтрального советника направлена на примирение сторон и предоставляет субъектам хозяйствования возможность всесторонне изучить перспективы разрешения возникшего между ними спора и с учетом консультативного заключения нейтрального советника оценить позиции участников спора.

Хотелось бы отметить, что в Международном центре по урегулированию споров при Экономическом Суде СНГ (МЦУС) предусмотрена возможность применения трех видов примирительных процедур. Согласно Арбитражному регламенту МЦУС перейти из третейского разбирательства в примирительную процедуру можно на любой стадии третейского разбирательства до вынесения решения по существу.

В качестве основных характеристик данного третейского суда я бы выделила компетентность, оперативность и гибкость. Обращение в МЦУС - один из самых доступных способов урегулирования коммерческих споров на пространстве Содружества. В подтверждение этому можно привести следующие аргументы: третейское разбирательство в МЦУСе проводится в четырехмесячный срок со дня формирования состава суда, а рассмотрение спора в упрощенном порядке - в течение двух месяцев с момента формирования состава суда; сумма регистрационного сбора составляет 150 евро, которые засчитываются в сумму подлежащего оплате третейского либо примирительного сбора (размер третейского сбора зависит от цены иска и подлежит уменьшению на 30%, если дело рассматривается единоличным арбитром или в упрощенном порядке); в рекомендательные списки арбитров и посредников Центра включены профессиональные эксперты из стран Содружества, большинство из которых имеет высокую ученую степень. Поскольку учредители МЦУС - международные структуры, можно с уверенностью констатировать о независимости и беспристрастности этого органа.

- Так всё замечательно? Никаких проблем?

- Безусловно, определенные проблемы в нашей работе имеются.

Прежде всего, это касается вопроса о задействовании ресурса Экономического Суда СНГ в большем объеме. Согласитесь, трудно оспорить тот факт, что развитие Содружества Независимых Государств тесно и напрямую связано с углублением экономического сотрудничества между государствами-участниками. Известно, что для преодоления разногласий в Содружестве Независимых Государств существует международный суд, однако такой правовой механизм не всегда задействован. Это происходит по той причине, что судебный механизм рассматривается как крайняя мера урегулирования межгосударственных споров. Позволю себе привести пример, когда Экономический Суд СНГ стал востребованным в ситуации, возникшей в связи с неверным толкованием положений Конвенции о защите прав инвестора от 28 марта 1997 года. Я имею в виду решение по запросу Кыргызской Республики в лице Правительства Кыргызской Республики о толковании положений статьи 11 Конвенции о защите прав инвестора от 28 марта 1997 года. При этом замечу, что в таком же положении могло бы оказаться любое государство-участник Конвенции.

В этом году данное решение было номинировано на получение премии «GAR Awards» в номинации «Наиболее важное решение для судебной практики, опубликованное в 2014 году». Среди номинантов было девять судов. Это такие известные и уважаемые международные суды, как МЦУИС, Трибунал ЮНСИТРАЛ, Постоянная палата третейского суда в Гааге, Трибунал ООН по морскому праву, а также четыре национальных судебных органа - верховные суды США, Китая, Маврикия и Австралии. В числе номинантов, повторяюсь, Экономический Суд СНГ. Такова оценка со стороны международного сообщества качества работы Экономического Суда СНГ.

- 1 января 2015 года начал функционировать Суд Евразийского экономического союза. Не повлияет ли это, по Вашему мнению, на востребованность Экономического Суда СНГ?

- Такой вопрос уже обсуждался в начале 2012 года, однако применительно к Суду Евразийского экономического сообщества (ЕврАзЭС). Сейчас стало еще более очевидным, что Суд ЕврАзЭС за период своего существования не составил конкуренцию Экономическому Суду СНГ, поскольку оба международных суда осуществляли свою деятельность исключительно в рамках предоставленной им компетенции. Кстати сказать, основными показателями деятельности Суда ЕврАзЭС были обеспечение и защита экономических прав и интересов хозяйствующих субъектов государств-участников Евразийского экономического союза (ЕАЭС) посредством пересмотра решений Евразийской экономической комиссии. Такой институт отсутствует в Содружестве. Аналогичных подходов мы придерживаемся, когда идет

речь о Суде Евразийского экономического союза (Суд ЕАЭС).

Международное сотрудничество в рамках СНГ характеризуется достаточно широким спектром взаимодействия государств-участников - наряду с экономическими и таможенными вопросами достигнута договоренности в вопросах инвестиционной, социально-экономической, гуманитарной и других сферах деятельности.

Таможенный союз и Евразийский экономический союз являются результатами достижения целей, к которым стремились государства-участники Содружества, и не умаляют той особой роли, которую играет Содружество Независимых Государств в укреплении межгосударственного сотрудничества в регионе в целом.

ЕАЭС - это международная организация экономической направленности, в нее вошли государства, готовые к более интенсивному развитию экономической интеграции (Республика Армения, Республика Беларусь, Республика Казахстан, Российская Федерация). Суд ЕАЭС уполномочен рассматривать дела о спорах, возникающих из отношений в сфере экономической интеграции между указанными четырьмя государствами-участниками ЕАЭС, основанных на международных договорах, заключенных в рамках ЕАЭС. Компетенция Экономического Суда СНГ остается прежней.

В основе деятельности Экономического Суда СНГ имеется волеизъявление государств-участников, выраженное в Соглашении о статусе Экономического Суда Содружества Независимых Государств от 6 июля 1992 года. Суд выполняет свои задачи и функции в соответствии с предоставленными ему полномочиями в вопросах разрешения межгосударственных споров, возникающих при исполнении обязательств, предусмотренных международными соглашениями в рамках Содружества Независимых Государств и актов органов Содружества, а также в вопросах толкования применения положений соответствующих международных соглашений СНГ.

Международная договорная база СНГ по объему сферы регулирования правовых отношений значительно шире, чем международная договорная база ЕАЭС. Круг участников того либо иного международного соглашения в рамках СНГ и ЕАЭС не всегда совпадает по причине участия в соглашениях СНГ большего количества государств.

- Не усматривается ли конкуренция компетенции Суда СНГ и Суда Евразийского экономического союза по разрешению споров в рамках Договора о зоне свободной торговли?

- Договор о зоне свободной торговли от 18 октября 2011 года является одним из международных соглашений государств-участников Содружества Независимых Государств. В силу своей принадлежности

к правовой базе Содружества данный Договор закрепляет Экономический Суд СНГ как единственный международный суд, разрешающий споры в рамках Договора (статья 19). При этом обязательным условием обращения в Суд является участие Сторон спора в Соглашении о статусе Экономического Суда Содружества Независимых Государств от 6 июля 1992 года.

В статье 18 дается четкое разграничение порядка применения положений Договора в зависимости от участия (неучастия) Сторон в Таможенном союзе.

Так, положения Договора применяются в отношениях между участниками Таможенного союза и Единого экономического пространства в той части, в которой они не противоречат:

международным договорам, заключенным ими в рамках Таможенного союза и Единого экономического пространства, а также принятым на их основе решениям органов Таможенного союза;

двусторонним договорам, заключенным между участниками Таможенного союза и Единого экономического пространства.

Участие Стороны в упомянутых международных договорах не ограничивает ее прав и не освобождает от обязательств по Договору перед другой Стороной, не являющейся участницей таких договоров.

Установленные таким образом пределы и границы применимости положений Договора в отношении государств, являющихся также участниками Таможенного союза и Единого экономического пространства, позволяют урегулировать вопросы, связанные с выполнением ими обязательств в рамках зоны свободной торговли.

Таким образом, при рассмотрении дел Экономический Суд СНГ и Суд ЕАЭС в силу четкого разграничения предметной компетенции, независимо от субъектного состава участников спорных правоотношений, не могут конкурировать на пространстве Содружества, в том числе в вопросах применения Договора о зоне свободной торговли от 18 октября 2011 года.

В заключение хочу отметить, что Экономический Суд СНГ как уставный орган является существенным элементом организационной системы Содружества Независимых Государств. Это устоявшийся, признанный, эффективно выполняющий свои функции международный суд. Количество решений, принятых Экономическим Судом по запросам органов Содружества, демонстрирует тот вклад, который вносится Судом в работу данной организации и в укрепление международного сотрудничества, осуществляемого в рамках СНГ. Деятельность Экономического Суда придает значительный вес и основательность Содружеству Независимых Государств в целом.

Спасибо за интервью.

Արամ ՎԱՐԴԵՎԱՆՅԱՆ

ՀՀ սահմանադրական դատարանի նախագահի խորհրդական,
Հայ-ռուսական (Մլավոնական) համալսարանի քրեական իրավունքի
և քրեական դատավարության իրավունքի ամբիոնի դասախոս,
իրավագիտության թեկնածու

**ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿԱՊԸ
ՈՐՈՇ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԵՐԵՎՈՒՅԹՆԵՐԻ ՇԵՏ**

Գ իտության մեջ ընդունված է «իրական, փաստացի Սահմանադրություն» կամ «ձևական, կարծեցյալ Սահմանադրություն» լակոնիկ ծավալուն հասկացությունները [1]: Հատկանշական է նաև, որ սահմանադրականություն հասկացությունն ուղղակիորեն կապված է նշված հասկացությունների հետ, քանի որ ձևական, կարծեցյալ սահմանադրություններ ունեցող հասարակությունները չեն կարող գոտի դրա առկայությամբ երաշխավորել սահմանադրականության առկայությունը: Նշված դիրքորոշման լույսի ներքո, հատկապես արդիական է պրոֆեսոր Գ.Գ. Հարությունյանի մոտեցումը, որը մենք ամբողջությամբ կիսում ենք. «Սահմանադրությունից մինչև սահմանադրականություն ճանապարհը չի ավարտվում երկրի Հիմնական օրենքի ընդունմամբ, անցումային դրույթներով նախատեսված ինչ-ինչ նախապատրաստական քայլերով, անհրաժեշտ ինստիտուտների ու կառույցների ձևավորումով, մարդու իրավունքներն ու ազատությունները Սահմանադրության մեջ ամրագրելով» [2]: Այսինքն՝ ինքնին Սահմանադրության առկայությունը չի ենթադրում սահմանադրականության հաստատում:

Իր ծագմամբ «սահմանադրականություն» հասկացությունը պարտական է ամերիկյան քաղաքական-իրավական մտքին: ԱՄՆ 1787 թվականին Սահմանադրության հիմնադիրները դրանով նշեցին ամրագրված Սահմանադրության գերակայությունն օրենքների և այլ իրավական ակտերի նկատմամբ [3] և դրա երաշխա-

վորման միջոց դիտարկեցին իշխանությունների բաժանումն ու հակակշռումը: Պետք է նկատել նաև, որ սահմանադրականության երաշխավորման տեսանկյունից բավականին լուրջ և արդյունավետ մոտեցում էին որդեգրել Ֆրանսիայում: Այսպես 1789 թվականի օգոստոսի 26-ին Մարդու և քաղաքացու իրավունքների ֆրանսիական հռչակագրի 16-րդ հոդվածում ամրագրվեց. «Յուրաքանչյուր հասարակություն, որտեղ ապահովված չէ իրավունքների երաշխավորումը և հաստատված չէ իշխանությունների բաժանումը, ընդհանրապես չունի Սահմանադրություն»: Կարելի է ասել, դեռևս 18-րդ դարում նշված հռչակագրով բարձրացվեց Սահմանադրության իրական կամ ձևական բնույթ ունենալու խնդիրը, և դրա հետ պատճառահետևանքային կապի մեջ գտնվող սահմանադրականություն առկայության կամ բացակայության հարցը:

Կարծում ենք, որ սահմանադրականության (սահմանադրական պետության, սահմանադրական կառավարման, սահմանադրական օրինականության, իրավունքի գերակայության) գաղափարները հանդիսանում են պատմականորեն առաջընթացային, ինչպես հենց բուրժուական պետությունը և բուրժուական դեմոկրատիան: Ուշադրության է արժանի նաև այն հանգամանքը, որ հենց ամերիկյան և ֆրանսիական սահմանադրությունները, ըստ էության, առաջ քաշեցին իշխանությունների տարանջատման սկզբունքը, որը մինչ օրս ժամանակակից ժողովրդավարական պետություններում հանդիսանում է

ՄԱՑԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2015 Ն - 6 (191 - 192)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Սահմանադրական իրավունք

սահմանադրականության հաստատման կարևորագույն նախադրյալներից մեկը:

Ն.Վ. Վիտրուկը դիտարկում է սահմանադրականությունը որպես բազմատարր և բազմամակարդակ, իսկ դրա հասկացությունը՝ ընդարձակ և ծավալուն երևույթ: Վիտրուկն անդրադառնալով սահմանադրականությանը՝ որպես նորմատիվային-իրավական համակարգի, գտնում է, որ այն իրենից ներկայացնում է սահմանադրական պոզիտիվ իրավունքի նորմերի համակարգի ձև, որը ստանում է արտահայտում Սահմանադրության և սահմանադրական իրավունքի այլ աղբյուրներում (օրենքների, սահմանադրական սովորությունների և այլնի մեջ) [4]:

Սի շարք գիտնականներ սահմանադրականությունը կապում են արդարության առավել լայն հասկացության հետ: Այդպես, Ս.Մ. Պրյախինան նշում է, որ լայն իմաստով սահմանադրականությունը համարժեք է արդարությանը, և այդ առիթով թույլ է տալիս սահմանադրականությանը՝ որպես հիմնական օրենքի գնահատման հնարավորությունը իրավունքի էության տեսանկյունից՝ որպես մարդկանց ազատության, հավասարության և արդարության եռանկյանություն [5]:

Պետք է նկատել, որ Վ.Տ. Կաբիշևը սահմանադրականության վերաբերյալ իր աշխատության մեջ, անդրադառնալով սահմանադրականության և սահմանադրական իրավունքի հարաբերակցության վերաբերյալ հարցին, պնդում էր, որ սահմանադրականությունը սահմանադրական գաղափարների ընդհանրացված կատեգորիա է, որը խտացված արտահայտում է սահմանադրական իրավունքի էությունը, արտացոլում պետության սահմանադրական կայունությունը, ինչը և կազմում է սահմանադրական իրավունքի գիտության հիմքը, դրա միջուկը [6]:

Ինչպես նշում է պրոֆեսոր Գ.Գ. Հարությունյանը. «Սահմանադրականությունը բարդ հասարակական-քաղաքական և պետաիրավական հասկացություն է: Այն առաջին հերթին ենթադրում է սահմանադրական

ժողովրդավարության հաստատում: Դա այն նպատակն է, որին ձգտում են սոցիալական առաջադիմության ուղի ընտրած երկրները: Սակայն այդ նպատակի իրականացումը պահանջում է, մասնավորապես, այնպիսի պարտադիր երաշխիքներ, ինչպիսիք են սահմանադրական նպատակների ու հիմնարար սկզբունքների ճանաչումը և երաշխավորումը պետության ու ողջ հասարակության կողմից, սահմանադրական սկզբունքներին համապատասխանող պետական իշխանության առկայությունը, իրավունքի գերակայության սկզբունքի վրա կառուցված իրավական համակարգի կայացումը, սահմանադրական կարգի ու Սահմանադրության գերակայության հուսալի պաշտպանությունը և այլն» [7]:

Նշված մոտեցումները հաշվի առնելով՝ գտնում ենք, որ սահմանադրականությունը լայն իմաստով սահմանադրական արժեքների ու սկզբունքների առկայությունն է հասարակության յուրաքանչյուր անդամի սոցիալական վարքագծի բոլոր դրսևորումներում: Կիսելով պրոֆեսոր Գ.Գ. Հարությունյանի կողմից առաջ քաշված մոտեցումը, որի համաձայն. «Իրավական պետությունում սահմանադրականությունը հանդիսանում է իրավունքի հիմնարար սկզբունք, որի իրացմամբ հասարակական հարաբերությունները ձեռք են բերում սահմանադրական բնույթ՝ ձևավորելով համարժեք սահմանադրական մշակույթ [8]», գտնում ենք, որ սահմանադրականությունը հարկավոր է դիտարկել և ընդունել ոչ թե որպես սահմանադրական իրավունքի կամ իրավունքի տեսության մի մաս, այլ որպես իրավունքի հիմնարար սկզբունք:

Հարկ ենք համարում անդրադառնալ մաս «սահմանադրականության» հասկացության և իրավական մի շարք երևույթների և կապի վերաբերյալ հիմնահարցին: Ըստ պրոֆեսոր Գ.Գ. Հարությունյանի՝ «սահմանադրականության» հասկացությունն արդի միջազգային իրավամտաճորության մեջ կապվում է հետևյալ իրավական երևույթների հետ, ինչպիսիք են.

Սահմանադրական իրավունք

- սկզբունքների, գործունեության կարգի և կառուցակարգային մոտեցումների ընդհանրությունը, որոնք ավանդաբար օգտագործվում են պետական իշխանության սահմանափակման նպատակով.

- սահմանադրական միջոցները՝ պետական իշխանության համար սահմանափակումներ նախատեսելու նպատակով.

- համապետական, վերկուսակցական, միաքանդոլ գաղափարախոսությունը.

- իրավաքաղաքական ռեժիմը, որի դերը հասարակության ներսում արդարության ու ներդաշնակության երաշխավորումն է.

- կառավարման սահմանադրական կարգի առկայությունը, պետական կառավարումը՝ սահմանափակված Սահմանադրությամբ.

- պետության ինքնասահմանափակումը.

- իրավունքի և քաղաքականության փոխներքափանցման աստիճանը.

- և մի շարք այլ իրավական երևույթներ[9]:

Սույն հոդվածի շրջանակներում մանրամասն կներկայացվի սահմանադրականության կապը իրավաքաղաքական ռեժիմի և իրավական որոշակիության և կանխատեսելիության սկզբունքի միջև:

Այսպես, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի մի շարք նախադեպային որոշումների (Մտիլը և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության 23.09.1998թ., Մարկիս ընդդեմ Բելգիայի 13.06.1979թ., «Սանդի Թայման» ընդդեմ Միացյալ Թագավորության 26.04.1979թ.) համաձայն՝ իրավական որոշակիության սկզբունքը նախատեսում է, որ նորմը պետք է ձևակերպված լինի այնպիսի հստակությամբ, որը թույլ կտա շահագրգիռ անձին, անհրաժեշտության դեպքում նաև խորհրդատվությունից օգտվելով, համապատասխանեցնելու իր վարքագիծը սահմանված կարգավորումներին և կանխատեսելու այն հետևանքները, որոնք կարող են առաջանալ համապատասխան գործողությունների հետևանքով [10]: Հատկանշական է, որ Մարդու իրավունքների եվրոպական դա-

տարանն իրավական որոշակիության և կանխատեսելիության սկզբունքը դիտարկում է իրավական որոշակիության սկզբունքի հետ անքակտելի կապի մեջ, միաժամանակ դիտարկելով այն, որպես պետական իշխանության հայեցողական լիազորությունների կարգավորման երաշխիք [11]: Ըստ իրավագետ Պատրիսիա Պոպելյեի՝ իրավական որոշակիության սկզբունքը ոչ միայն ընդհանուր առմամբ ընդունվել է և արդյունավետորեն կիրառվում է եվրոպական դատարանների կողմից, (ինչպես, օրինակ, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը) այլ նաև գրեթե բոլոր եվրոպական երկրների կողմից [12]:

ՀՀ սահմանադրական դատարանն իր ՄԳՈ-753 որոշման մեջ հայտնել է դիրքորոշում, որի համաձայն՝ իրավական պետության սկզբունքը, ի թիվս այլոց, պահանջում է նաև իրավական օրենքի առկայություն: Վերջինս պետք է լինի բավականաչափ մատչելի՝ իրավունքի սուբյեկտները պետք է համապատասխան հանգամանքներում հնարավորություն ունենան կանխորոշելու, թե տվյալ դեպքում իրավական ինչ նորմեր են կիրառվում: Նորմը չի կարող համարվել «օրենք», եթե այն ձևակերպված չէ բավարար ճշգրտությամբ, որը թույլ կտա իրավաբանական և ֆիզիկական անձանց դրան համապատասխանեցնել իրենց վարքագիծը, նրանք պետք է հնարավորություն ունենան կանխատեսել այն հետևանքները, որոնք կարող է առաջացնել տվյալ գործողությունը: Սահմանադրական դատարանը 2006թ. ապրիլի 18-ի ՄԳՈ-630 որոշման մեջ, մասնավորապես, արձանագրել է. «...Օրենքը պետք է համապատասխանի նաև Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի մի շարք վճիռներում արտահայտված այն իրավական դիրքորոշմանը, որի համաձայն՝ որևէ իրավական նորմ չի կարող համարվել «օրենք», եթե այն չի համապատասխանում իրավական որոշակիության (res judicata) սկզբունքին, այսինքն՝ ձևակերպված չէ բավարար աստիճանի հստակությամբ, որը թույլ տա քաղաքացուն դրա հետ համատեղելու իր

ՄԱՑԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2015 Ծ - 6 (191 - 192)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Սահմանադրական իրավունք

վարքագիծը»: 2014 թվականի մարտի 18-ի ՄԳՈ 1141 որոշմամբ ՀՀ սահմանադրական դատարանը սահմանել էր, որ իրավական որոշակիության սկզբունքը հանդիսանում է իրավական պետության ու իրավունքի գերակայության երաշխավորման անբաժանելի տարր, առավել ևս՝ իրավունքի գերակայության սկզբունքի որդեգրման շրջանակներում օրենքում ամրագրված իրավակարգավորումները պետք է անձի համար կանխատեսելի դարձնեն իր իրավաչափ սպասելիքները: Վերոնշյալ որոշմամբ դատարանը նաև արձանագրել էր, որ իրավական որոշակիության սկզբունքը, լինելով իրավական պետության հիմնարար սկզբունքներից մեկը, ենթադրում է նաև, որ իրավահարաբերությունների բոլոր սուբյեկտների, այդ թվում՝ իշխանության կրողի գործողությունները պետք է լինեն կանխատեսելի ու իրավաչափ: Այսինքն՝ վերլուծելով նշյալ դիրքորոշումները կարող ենք նշել, որ որևէ իրավական նորմ չի կարող համարվել օրենք, եթե այն ձևակերպված չէ այնպիսի հստակությամբ, որը թույլ տա անձին դրա հետ համատեղելու իր վարքագիծը: Պատահական չենք համարում, որ իրավական որոշակիության պահպանումը հանդիսանում է Սահմանադրությամբ երաշխավորված իրավական պետության սկզբունքի, այդ թվում նաև իրավունքի գերակայության սկզբունքի պահանջներից: Մի շարք իրավագետներ նշել են, որ սահմանադրականության կայացման գործընթացում առանցքային նշանակություն ունեն իրական գործող ժողովրդավարությունը և պետական իշխանության մարդկանց իրավունքներով սահմանափակվածությունը, դրանք դիտարկելով, որպես սահմանադրականության տարրեր [13]: Ակնհայտ է, որ իրավական որոշակիության սկզբունքը առանցքային նշանակություն ունի ցանկացած հասարակությունում ժողովրդավարության և իրավունքի գերակայության երաշխավորման համար: Գտնում ենք, որ իրավական որոշակիության սկզբունքի առանցքային դերը հատկապես արտահայտվում է նրանով, որ այն մի կողմից պահանջում է,

որպեսզի օրենքներն այնքան հստակ և մատչելի լինեն, որ թույլ տան անձին դրա հետ համատեղելու իր վարքագիծը և մյուս կողմից այդ սկզբունքի պահանջներից է, որպեսզի իշխանական լիազորություններ ունեցող մարմինների հայեցողության սահմանները ևս լինեն հստակ և կանխատեսելի: Հակառակ իրավիճակն անխուսափելիորեն հանգեցնում է իրավակիրառ մարմինների կողմից լայն հայեցողական մոտեցումների, սուբյեկտիվիզմի դրսևորման և մարդկանց իրավունքների խախտումների: Հաշվի առնելով վերոգրյալը՝ գտնում ենք, որ սահմանադրականության կայացման գործընթացում, ի թիվս այլ իրավական երևույթների, հատկապես կարևորվում է նաև իրավական որոշակիության սկզբունքի պահանջներին հետևողական լինելը:

Մինևույն ժամանակ սահմանադրականությունը նաև իրական և գործող իրավաքաղաքական համակարգ է՝ հիմնված ոչ միայն պետության հիմնական օրենքի, այլև սահմանադրական դոկտրինայի և սահմանադրական սովորույթների վրա: Ըստ ամերիկացի սահմանադրագետ Մարկ Բրենդոնի՝ սահմանադրականությունն իրենից ենթադրում է այնպիսի մի համակարգ, որն ապահովում է քաղաքական իշխանության կամայականության սահմանափակումը [14]:

XIX դարի բուրժուական սահմանադրականության տեսությանը և պրակտիկային վերաբերող հետազոտության մեջ, հեղինակները մեկնաբանում են սահմանադրականությունը՝ որպես տեսական, գաղափարական-քաղաքական շարժման և պետական-իրավական գործնական արժեքի տեսանկյունից: «Սահմանադրականության, որպես քաղաքական-իրավական պրակտիկայի համար էական արժեք ունի և՛ Սահմանադրության առկայության, և՛ երկրի քաղաքական կյանքի վրա դրա գործունե ազդեցության փաստը, Սահմանադրության իրական գործառնությունը, օրենսդրության համակարգում: Բացի դրանից, սահմանադրականությունը են-

Սահմանադրական իրավունք

թաղրում է պետական կառուցվածքի և քաղաքական ռեժիմի սահմանադրական-իրավական կարգավորում, պետության հետ անհատի փոխհարաբերություններում վերջինիս ազատությունների և իրավունքների սահմանադրական պաշտպանություն» [15]:

Լ.Վ. Մոնիհան գտնում է, որ սահմանադրականությանն՝ որպես իրավաքաղաքական ռեժիմի դերը, ընդհանուր առմամբ, հասարակությունում արդարության և ներդաշնակության երաշխավորումն է, որի պարագայում կապահովվի հասարակության լիարժեք զարգացումը [16]:

Պետք է նկատել, որ նշյալ երևույթը, հասկացությունը պայմանավորվում է պետական իշխանության Հիմնական օրենքով՝ Սահմանադրության գործնական սահմանափակմամբ: Սահմանադրականությունը լեգիտիմացնում է պետական իշխանությունը, իրավաքաղաքական ռեժիմը՝ հաստատելով դրա իրավաչափությունը: Սահմանադրականությունը նպաստում է հասարակությունում պետական իշխանությանը հեղինակությամբ օժտելը, ընդ որում, ոչ թե ուժային, այլ սոցիալապես մշակված մեթոդներով: Սահմանադրականության քաղաքական համակարգը միավորում և փոխադարձ հավասարակշռում է պետության և քաղաքացիական հասարակության սոցիալ-քաղաքական շահերը՝ չթույլատրելով անհիմն միջամտություն որևէ մեկի կողմից սահմանադրական ազատությունների և իրավունքների ոլորտ: Հատկանշական է, որ Ա.Ն. Մեդուզակին համարում է, որ սահմանադրականությունը կարող է մեկնաբանվել որպես հասարակության կողմից սոցիալական կոնֆլիկտի գիտակցում, որպես այդ սոցիալական կոնֆլիկտի գործիքակազմային լուծման մեթոդ և, ի վերջո, որպես քաղաքական համակարգի որոշակի երևույթ [17]: Միաժամանակ պետք է նկատել, որ ցանկացած երկրում, որը ժողովրդավարական զարգացման ուղի է ընտրել առանցքային նշանակություն պետք է ունենա հակակշիռների և զսպումների մեխանիզմի երաշխավորումը, իսկ այդ ապահովելու համար բավարար չեն գուտ ժողովրդավարական քաղաքական համակարգին բնորոշող գաղափարներին ձգտելը: Գտնում ենք, որ ժողովրդավարությունը որպես սահմանադրական սզբունք, արժեք գտնվում է այլ սահմանադրական սկզբունքների հետ ուղղակի կապի մեջ: Իր հերթին սահմանադրականությունը՝ որպես համակարգ, իր մեջ ներառում է նաև ժողովրդավարական բոլոր արժեքները, այսինքն՝ չի կարող լինել ժողովրդավարություն առանց սահմանադրականության և հակառակը: Գիտարկելով սահմանադրականությունն իրավաքաղաքական ռեժիմի (ժողովրդավարության) հետ անքակտելի կապ ունեցող, «ընդհանուր-մասնավոր» հարաբերակցության լույսի ներքո՝ գտնում ենք, որ ժողովրդավարությունը դառնում է ամբողջական և վերջինիս գաղափարների կատարյալ երաշխավորվում է սահմանադրականության միջոցով, քանի որ սահմանադրականությունն արձանագրում է սահմանադրական պետության, պաշտամենտարիզմի, իշխանությունների բաժանման, հակակշիռների և զսպումների մեխանիզմի, Սահմանադրության գերակայության և Սահմանադրության անմիջական գործողության երաշխավորված ապահովումը: Արդյունքում կարող ենք նշել, որ ընդհանուր առմամբ սահմանադրականությունը՝ որպես իրավաքաղաքական համակարգ, ապահովում է իշխանությունների բաժանումը, միավորում և փոխադարձ հավասարակշռում է պետության և քաղաքացիական հասարակության սոցիալ-քաղաքական շահերը՝ չթույլատրելով անհիմն միջամտությունները, արդյունքում երաշխավորելով հասարակության ներսում արդարության և ներդաշնակության առկայությունը:

Անդրադառնալով իրավական ժխտողականության (նիհիլիզմ) բացառման հիմնահարցին՝ գտնում ենք, որ այն գտնվում է դիալեկտիկական կապի մեջ սահմանադրականության հաստատման գործընթացի հետ, այսինքն՝ այն հասարակությունները, որտեղ գերակայող է իրավական ժխտողա-

կանությունը, այնտեղ սահմանադրականության հաստատման գործընթացը դատապարտված է անհաջողության, միաժամանակ այն հասարակությունները, որտեղ բարձր է սահմանադրականության կայացման աստիճանը, ցածր է իրավական ժխտողականությունը: Ըստ պրոֆեսոր Ա. Հարությունյանի՝ ներկայիս դրությամբ հետխորհրդային պետությունների մեծ մասում ձևավորվել է ծայրահեղ անբարենպաստ սոցիալական մթնոլորտ, որը խթանում է մարդկանց հակաիրավական մտածողության սիստեմի առաջընթացը: Նշվածի բնութագրիչը հանդիսանում է իրավական ժխտողականությունը [18]: Ըստ Ա. Հարությունյանի՝ իրավական ժխտողականությունը ձեռք է բերել որակապես նոր հատկանիշներ, փոխվել է նրա էությունը, առա-

ջացման պատճառները, ազդեցության ոլորտները, այն ձեռք է բերել տարերային բնույթ՝ վերածվելով հաճախ իրավական ամենաթողության: Հեղինակը նաև նշել է, որ իրավական նիհիլիզմը տարածվում է ամենօրյա սոցիալական հարաբերություններից մինչև պետական համակարգ [19]: Ամփոփելով վերոնշյալ դիրքորոշումները՝ պետք է նկատել, որ իրավական նիհիլիզմը հանդիսանում է հասարակության համար վտանգավոր երևույթ, որը կարող է լուրջ խոչընդոտներ ստեղծել երկրում բարեփոխումների իրականացման համար: Կարծում ենք, որ իրավական նիհիլիզմը լրջորեն խոչընդոտում է նաև սահմանադրականության կայացման գործընթացին, այդ թվում նաև հասարակական հարաբերությունների սահմանադրականացմանը:

1. *Хабриева Т.Я., Чиркин В.Е.* Теория современной конституции. М., Норма, 2007, с. 105-110.
2. **Հարությունյան Գ.Գ.** Սահմանադրությունից՝ սահմանադրականություն: Եր., «Նժար», 2004թ, էջ 6-7:
3. *Берман Г.Дж.* Западная традиция права: эпоха формирования. Пер. с англ. М. 1994., с. 370.
4. *Витрук Н.В.* Развитие конституционализма в Российской Федерации (в контексте правовых позиции Конституционного суда Российской Федерации) // Проблемы развития и совершенствования российского законодательства. Сб. Ст. Ч. 1. Тоск., 1999, с. 12-22.
5. *Пряхина Т.М.* Конституционная доктрина. Дис. ...д-ра юрид. Наук. Саратов, 2004, с. 37-38.
6. *Кабышев В.Т.* Конституционализм в современной России // Материалы Всероссийской конференции "Конституционное и административное право". М., 2000, с. 11.
7. **Հարությունյան Գ.Գ.** Սահմանադրությունից՝ սահմանադրականություն – Եր., «Նժար», 2004թ, էջ 5:
8. *Арутюнян Г.Г.* Конституционализм как фундаментальный принцип права в правовом государстве, "Конституционное правосудие". Вестник Конференции органов конституционного контроля стран новой демократии, Выпуск 1 (55) 2012, с. 12-13.
9. Նոր հազարամյակի սահմանադրականությունը. Իրականության պարադիգմները և մարտահրավերները: Լույս է տեսել ՀՀ սահմանադրական դատարանի նախագահ, իրավագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր Գ.Գ. Հարությունյանի նախաձեռնությամբ:

- Երևան, «Նժար», 2013, 35-40 էջեր:
10. *Marcx v. Belgium* [1979] no. 6833/74, *Sunday Times v. The United Kingdom*, No. 6538/74, «49, 2 EHRR 245., *Steel and Others v. The United Kingdom*, No. 24838/94, «54, 1998-VII, No. 91.
11. *Mooren v. Germany*, judgment of 9 July 2009, No. 11364/03.
12. *P. Popelier*, "The role of the Belgian Constitutional Court in the Legislative Process", *Statute Law Review*, Vol. 26, 2005, p. 22-40.
13. "The Twilight of Constitutionalism?", edited by *Petra Dobner and Martin Loughlin*, 2010, Oxford University Press, p. 9-11; *Cass R. Sunstein*, *Designing democracy: What Constitutions do* (2001) Oxford University Press, p. 47-49.
14. *Mark E. Brandon* Constitutionalism and constitutional failure, *The Good Society*, Vol. 9, No. 2 (1999), с. 62-63.
15. История буржуазного конституционализма XIXв., Под ред. В. С. Нерсисянца. М., 1986, с. 13-15.
16. *Сонина Л.В.* Конституционализма в Российской Федерации как политико-правовой режим: Автореф. дис. на Соискание научной степени канд. юрид. наук /Л. Сонина. - Екатеринбург, 2001, с. 7-8.
17. *Медушевский А.Н.* Демократия и авторитаризм: Российский конституционализм в сравнительной перспективе. М., 1998
18. *Арутюнян А.А.* Конституционализм: проблемы постсоветской реальности. М., Норма, 2013, с. 86-88
19. *Арутюнян А.А.* Конституционализм: проблемы постсоветской реальности. М., Норма, 2013, с. 88-89.

Эдуард САРГСЯН

Аспирант Российско-Армянского (Славянского) университета

**ПРАВОПРЕЕМСТВО
В ОТНОШЕНИИ ПРАВ ТРЕБОВАНИЯ,
ВОЗНИКШИХ В РЕЗУЛЬТАТЕ СОВЕРШЕНИЯ
ПРОТИВ ГОСУДАРСТВА-ПРЕДШЕСТВЕННИКА
МЕЖДУНАРОДНОГО ПРОТИВОПРАВНОГО ДЕЯНИЯ**

Анализ вопроса о передаче права требования следует разделить на две различные ситуации, которые должны быть четко разграничены. Первый случай, когда государство-предшественник сохраняет свою международно-правовую идентичность в результате территориальных изменений. Второй случай, когда государство-предшественник прекращает свое существование *per se*, растворяя свою международно-правовую идентичность в государстве(ах) правопреемнике(ах).

В первой ситуации, когда государство-предшественник сохраняет свою международно-правовую идентичность, государство-продолжатель - жертва международного противоправного деяния, должно, в принципе, обладать правом предъявления требований о возмещении ущерба против государства, ответственного за данное международное противоправное деяние. На самом деле существование государства, которое несет ответственность за противоправное поведение, и государства, которое пострадало от данного поведения, не подразумевает каких-либо вопросов правопреемства государств в международной ответственности. Поэтому государство-продолжатель может предъявить

требование по возмещению ущерба ответственному государству на основе применения принципов ответственности государств. Этот принцип в значительной степени получил свое признание в доктрине международного права.¹

Вторая ситуация, когда государство-предшественник, ставшее жертвой международного противоправного деяния другого государства до момента правопреемства, перестает существовать в результате территориальных изменений, влияющих на него. Многие авторы в своих работах отмечают, что в подобных случаях, не может быть никакой передачи права требования возмещения государству(ам)-преемнику(ам)². Следовательно, государство(а)-правопреемник(и) не может(гут) предъявить иск о возмещении ущерба к государству, ответственному за международные противоправные деяния, совершенные до момента правопреемства. Они утверждали, что право требовать возмещение “принадлежит” только государству-предшественнику и имеет “персональный” характер. Во многом данный подход основывается на ст. 42 проекта статей об ответственности государств за международные противоправные деяния, согласно комментариям к которой “во-первых, для того, что-

бы быть вправе призвать в качестве потерпевшего государства к ответственности другое государство, это государство должно обладать индивидуальным правом на выполнение обязательства, подобным тому, которым обладает государство-участник двустороннего договора по отношению к другому государству-участнику (подпункт а)».³

Однако данный подход представляется неприемлемым, особенно, учитывая общеправовой принцип справедливости. Факт, что потерпевшее государство-предшественник может перестать существовать после момента правопреемства не меняет ни в коей мере другой факт, что ответственность правонарушителя остается неизменной.⁴ Единственным способом предотвратить случаи, когда совершение международно-противоправного деяния остается безнаказанным и право на возмещение ущерба исчезает, является механизм правопреемства, путем передачи права требования возмещения к государству-правопреемнику. В международно-правовой доктрине имеются сторонники дозволения подобного перехода.⁵

Таким образом, в принципе, возможность передачи права на возмещение ущерба государству-правопреемнику должна регулироваться в соответствии с международным правом. Согласно комментариям к статье 42 Текста проектов статей об ответственности государств за международные противоправные деяния "...Во вторых, государство может быть особо затронуту вследствие нарушения обязательства, которое его касается, даже несмотря на то, что это обяза-

тельство может не носить по отношению к нему индивидуального характера (подпункт b (i))».⁶ Возможность передачи права на возмещение должно быть принято, даже если (по крайней мере формально) новое государство-преемник не может считаться "непосредственно" и "индивидуально" пострадавшим в то время, когда международное противоправное деяние было совершено ответственным государством.⁷ На самом деле, в большинстве случаев, государство-правопреемник, тем не менее, должно считаться потерпевшим государством. Существует неоспоримая связь между новым государством-преемником и совершением такого деяния. Например, в случаях, когда международное противоправное деяние затрагивает территорию, которая стала частью нового государства после момента правопреемства. В иных случаях, это международно-противоправное деяние может затрагивать население государства-правопреемника или ее часть. Таким образом, даже если пострадавшее государство-предшественник прекращает существовать, последствия международного противоправного деяния будут продолжаться даже после момента правопреемства. Разница лишь в том, что после момента правопреемства, государством, понесшим ущерб в результате совершения таких международных противоправных деяний, перестанет быть государство-предшественник, и им становится новое государство-правопреемник. Тем самым, когда обстоятельства свидетельствуют о том, что новое государство-правопреемник должно рассматриваться как "пострадавшее" в

Международное право

результате международного правонарушения государство после момента правопреемства, оно должно обладать правом предъявления требования о возмещении ущерба к государству, ответственному за международно-противоправное деяние.

Для выявления полной картины, касающейся правопреемства в отношении прав, возникших в результате совершения против государства-предшественника международного противоправного деяния, проведем исследование международно-правовой практики государств и прецедентного права. Для удобства данный анализ будет проведен в зависимости от типов правопреемства.

В контексте объединения государств рассмотрим соглашения между Объединенной Арабской Республикой и другими государствами касательно Суэцкого кризиса (1956). Объединенная Арабская Республика предъявила требование “адекватной компенсации” Соединенному Королевству и Франции за ущерб, причиненный Египту (одному из двух государств предшественников) в ходе Суэцкого кризиса 1956 года, этими двумя государствами. Ущерб оценивался Объединенной Арабской Республикой в размере 78 миллиона фунтов стерлингов. Вопрос о требованиях, предъявленных Объединенной Арабской Республикой Соединенному Королевству, был рассмотрен в пределах обмена нотами, ведущих к заключению Соглашения между двумя государствами 28 февраля 1959 года.⁸ Обмен нотами предусматривал, что обе стороны отказываются от своих соответствующих претензий, “вытекающих из собы-

тий октября-ноября 1956 года” (т. е. Суэцкого кризиса).⁹ Объединенная Арабская Республика отказалась от всех своих требований против Великобритании в обмен на отказ Соединенного Королевства от своих требований возмещения ущерба, причиненного Египтом в результате захвата Суэцкого канала.

Для нашего исследования имеет ценность не то, что не было выплачено какой-либо компенсации Объединенной Арабской Республике, а то, что в ходе данного процесса не было озвучено никаких возражений по поводу права Объединенной Арабской Республики требовать компенсацию за международные противоправные деяния, совершенные против государства-предшественника. Более того, данное требование было частью переговорного процесса, предшествующего подписанию соглашения между государствами.

В контексте распада государств, несомненно, наиболее показательным является Соглашение по вопросам правопреемства между государствами-преемниками бывшей Социалистической Федеративной Республики Югославии (29 июня 2011 года). Статья 1 приложения F Соглашения касалась вопроса международных противоправных деяний, совершенных третьим государством против СФРЮ до ее распада¹⁰. Согласно этой статье требования по компенсации против других государств со стороны СФРЮ до ее распада рассматривались как «права и интересы, которые принадлежали СФРЮ» и, таким образом, они должны быть “общими” среди государств-преемников.

Это положение является нагляд-

ной иллюстрацией принятия принципа, согласно которому государства-правопреемники, должны иметь право представлять претензии о возмещении ущерба за международные противоправные деяния, совершенные против государства-предшественника до момента правопреемства.

Исследуя международно-правовую практику государств в контексте отделения государств следует рассмотреть следующий пример: после Второй мировой войны, в 1946 году было заключено Соглашение по созданию Межсоюзнического Репарационного Агентства для распределения между государствами совокупных активов, объявленных доступными как репарация со стороны Германии¹¹. Индийский Союз был участником Договора, то есть до того, как официально стал независимым государством в 1947 году. В том же году Пакистан отделился от Индии и стал независимым государством. 22 января 1948г. правительства Индии и Пакистана подписали соглашение, согласно которому они договорились о разделении доли возмещения выделенного для Индии в рамках вышеуказанного Соглашения 1946 года. Это соглашение между Индией и Пакистаном привело к заключению Дополнительного протокола к Соглашению 1946 года, который был заключен 15 марта 1948 года. Дополнительный протокол указывает, что Пакистан “считается правительством, подписавшим Парижское соглашение 1946 года, начиная с даты вступления в силу указанного Соглашения, с соответствующими правами и обязанностями”¹².

Этот пример показывает, что все участники международного договора принимают, что новое государство (Пакистан) может требовать возмещение, вытекающее из международных противоправных деяний, совершенных Германией во время Второй мировой войны, в то время, как на момент совершения международных противоправных деяний это новое государство не существовало в качестве независимого государства. Этот пример, по сути, также является иллюстрацией того, что потерпевшим государством могут в зависимости от обстоятельств, считаться как государство-продолжатель, так и государство-правопреемник.

Наиболее ярким примером, касающимся правопреемства в отношении прав, возникших в результате совершения против государства-предшественника международного противоправного деяния, в контексте создания новых независимых государств (деколонизация) является дело о фосфатах в Науру.

В деле Международного суда о фосфатах в Науру, Науру еще в 1989 году подала заявление о возбуждении дела против Австралии в отношении “спора ... по восстановлению некоторых фосфатных земель [в Науру] разработанных, до независимости Науру”¹³. С 1947 года, до обретения независимости в 1968 году, Науру была подопечной территорией Организации Объединенных Наций в совместном управлении Австралии, Великобритании и Новой Зеландии, с Австралией, имеющей эффективное управление. Науру заявляла о бездействии Австралии по обеспечению восстановления фосфатных земель разра-

Международное право

ботанных в Науру, в период руководства Австралии. Австралия представила ряд возражений по поводу юрисдикции Суда в отношении данного спора. Тем не менее, Австралия не возражала касательно права Науру в качестве нового государства представить иск за ущерб, причиненный до обретения независимости.

Суд мог бы отказаться рассматривать это дело на том основании, что любое такое требование о возмещении ущерба не может быть представлено новым государством, не существующим на момент причинения ущерба, но он этого не сделал, тем самым косвенно признав это право для нового государства

Таким образом, обобщая вышесказанное, можно утверждать, что в международно-правовой практике и прецедентном праве не существует подтверждения “доктрины неправопреемствования”, в большинстве случаев, когда государства или судебные органы не задаются вопросом возможности перехода к государству-правопреемнику права предъявлять требования в результате совершения против государства-предшественника международного противоправного деяния, тем самым негласно подтверждая допустимость правопреемства по данному вопросу.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. Brigitte STERN, “Responsabilité internationale etsuccession d’Etats”, in: Laurence BOISSON DECHAZOURNES & VeraGOWLLAND-DEBBAS(eds.), The International Legal System in Questof Equity and Universality/Lordrejuridiqueinternational, unsystème en quêtéd’équité et d’universalité. Liberamicorum Georges Abi-Saab, TheHague, M. Nijhoff,2001, p. 354; Hazem M. ATLAM, Succession d’Etatsetcontinuïteen matiere de responsabiliteinternationale, doctoralthesis, Universite de droit, d’conomie et des sciencesd’Aix-Marseille (France), 1986, p. 31, Jean Philippe MONNIER, “La succession d’Etats en matière de responsabilité internationale”, 8 A.F.D.I., 1962, p. 67.
2. Hazem M. ATLAM, Succession d’Etatsetcontinuïteen matiere de responsabiliteinternationale, doctoralthesis, Universite de droit, d’conomie et des sciencesd’Aix-Marseille (France), 1986, p. 31
3. Commentaries to the Draft Articles on Responsibility of States for Internationally WrongfulActs Adopted by the International Law Commission at its Fifty-Third Session (2001), November 2001, Report of the I.L.C. on the work of its Fifty-third Session, OfficialRecords of the General Assembly, Fifty-sixth Session, Supplement No. 10 (A/56/10),ch. IV.E.2).
4. Brigitte STERN, “La succession d’Etats”, R.C.A.D.I., t. 262, 1996, p. 353, Miriam PETERSCHMITT, La succession d’Etats et la responsabilité internationale pour fait illicite, Mémoire de DES, Université de Genève/Institut Universitaire de hautes études internationales (Switzerland), 2001, p. 43.
5. Brigitte STERN, “La succession d’Etats”, R.C.A.D.I., t. 262, 1996, ñðð. 354, Miriam PETERSCHMITT, La succession d’Etats et la responsabilité internationale pour fait illicite, Mémoire de DES, Université de Genève/Institut Universitaire de hautes études internationales (Switzerland), 2001, ñ. 43.
6. Brigitte STERN, “La succession d’Etats”, R.C.A.D.I., t. 262, 1996, c. 353.
7. Patrick Dumberry, State succession to International Responsibility, volume 6, Martinus Nijhoff publishers, Leiden Boston 2007, ñðð. 313
8. Agreement between the Government of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the Government of the United Arab Republic Concerning Financial and Commercial Relations and British Property in Egypt, in: U.K.T.S. 1959, no. 35 (Cmd. 723); 343 U.N.T.S., p. 159; 14 Rev. ágyptienne d.i., 1958, p. 364; 54 A.J.I.L., 1960, pp. 511–519; Burns H. WESTON & Richard B. LILLICH, International Claims: Their Settlement by Lump Sum Agreements, Charlottesville, Univ. Press of Virginia, 1975, p. 57.

9. Agreement between the Government of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the Government of the United Arab Republic Concerning Financial and Commercial Relations and British Property in Egypt, in: U.K.T.S. 1959, no. 35 (Cmd. 723); 343 U.N.T.S., p. 159; 14 Rev. égyptienne d.i., 1958, p. 364; 54 A.J.I.L., 1960, pp. 511–519.

10. Burns H. WESTON & Richard B. LILLICH, *International Claims: Their Settlement by Lump Sum Agreements*, Charlottesville, Univ. Press of Virginia, 1975, p. 57.

11. Agreement on Succession Issues of 29 June 2001, in: 41 I.L.M., 2002, Annex F, Article 1.

12. Agreement on Reparation from

Germany, on the Establishment of an Inter-Allied Reparation Agency and on the Restitution of Monetary Gold, signed in Paris on 14 January 1946, entered into force on 24 January 1946, in: 555 U.N.T.S., p. 69

13. Additional Protocol to the Agreement on Reparation from Germany, on the Establishment of an Inter-Allied Reparation Agency, and on the Restitution of Monetary Gold of 14 January 1946, signed in Brussels on 15 March 1948, entered into force on 15 March 1948, in: 555 U.N.T.S., p. 104

14. Certain Phosphate Lands in Nauru, Preliminary Objections (Nauru v. Australia), Judgment of 26 June 1992, I.C.J. Reports 1992, p. 240.

1. Brigitte STERN, “Responsabilité internationale et succession d’Etats”, in: Laurence BOISSON DECHAZOURNES & VeraGOWLLAND-DEBBAS(eds.), *The International Legal System in Quest of Equity and Universality/L’ordre juridique international, un système en quête d’équité et d’universalité*. Liber amicorum Georges Abi-Saab, The Hague, M. Nijhoff, 2001, p. 354

2. Hazem M. ATLAM, *Succession d’Etatsetcontinuiteen matiere de responsabiliteinternationale*, doctoralthesis, Université de droit, d’économie et des sciences d’Aix-Marseille (France), 1986, p. 31.

3. Jean Philippe MONNIER, “La succession d’Etats en matière de responsabilité internationale”, 8 A.F.D.I., 1962, p. 67, 86.

4. Peter MALANCZUK, *Akehurst’s Modern Introduction to International Law*, 7th ed., London, Routledge, 1997, p. 169.

5. Commentaries to the Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts Adopted by the International Law Commission at its Fifty-Third Session (2001), November 2001, Report of the I.L.C. on the work of its Fifty-third Session, Official Records of the General Assembly, Fifty-sixth Session, Supplement No. 10 (A/56/10), ch. IV.E.2).

6. Brigitte STERN, “La succession d’Etats”, R.C.A.D.I., t. 262, 1996, p. 353.

7. Miriam PETERSCHMITT, *La succession d’Etats et la responsabilité internationale pour fait illicite*,

Mémoire de DES, Université de Genève/Institut Universitaire de hautes études internationales (Switzerland), 2001, p. 43.

8. Patrick Dumberry, *State succession to International Responsibility*, volume 6, Martinus Nijhoff publishers, Leiden Boston 2007, p. 313.

9. Agreement between the Government of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the Government of the United Arab Republic Concerning Financial and Commercial Relations and British Property in Egypt, in: U.K.T.S. 1959, no. 35 (Cmd. 723); 343 U.N.T.S., p. 159; 14 Rev. égyptienne d.i., 1958, p. 364; 54 A.J.I.L., 1960, pp. 511–519.

10. Agreement on Succession Issues of 29 June 2001, in: 41 I.L.M., 2002, Annex F, Article 1.

11. Agreement on Reparation from Germany, on the Establishment of an Inter-Allied Reparation Agency and on the Restitution of Monetary Gold, signed in Paris on 14 January 1946, entered into force on 24 January 1946, in: 555 U.N.T.S., p. 69.

12. Additional Protocol to the Agreement on Reparation from Germany, on the Establishment of an Inter-Allied Reparation Agency, and on the Restitution of Monetary Gold of 14 January 1946, signed in Brussels on 15 March 1948, entered into force on 15 March 1948, in: 555 U.N.T.S., p. 104.

13. Certain Phosphate Lands in Nauru, Preliminary Objections (Nauru v. Australia), Judgment of 26 June 1992, I.C.J. Reports 1992, p. 240.

Պետութեան եւ իրավունքի տեսութիւն

Ռաֆայել ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ

ՀՀ քննչական կոմիտէի ՀԿԳ քննության գլխավոր վարչության
հասկապես կարևոր գործերով քննիչ,
ՀՀ ԳԱԱ իրավունքի, փիլիսոփայության
և սոցիոլոգիայի ինստիտուտի հայցորդ

ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԲԱԺԱՆՄԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆԵՐԸ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՅ ԻՐԱՎԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

Խորհրդային տարիներին, իշխանությունների բաժանմանը միջոցառումներով բաժանմանը, հայտնի պատճառներով կրում էին զուտ գաղափարական-կուսակցական բնույթ¹: Պաշտոնական գաղափարախոսությունը ժխտում էր իշխանությունների բաժանման ուսմունքն ու պրակտիկան՝ ընդգծելով օրենսդրական գործունեության ու օրենքների կատարման գործառույթների միավորման անհրաժեշտությունը մեկ մարմնի՝ խորհուրդների շրջանակներում:

Սահմանադրությունների զարգացման արդի փուլում մեծ տարբերություն է նկատվում իշխանությունների բաժանման տեսության հասկացության մեջ: Գոյություն ունեն մեծ թվով կարծիքներ, որոնք էապես տարբերվում են, կամ անգամ՝ բացառում են մեկը մյուսին: Օրինակ՝ չեն դադարում վեճերը իշխանությունների բաժանման հայեցակարգի տեղի ու դերի մասին՝ տեսության մեջ ու գործնականում: Մեկը կարծում է, որ հարկավոր է խստորեն հետևել Մոնտեսքյոյի գաղափարին, մյուսը՝ մատնացույց է անում իշխանությունների բաժանման սույն տեսության կողմնորոշիչ բնույթը, երրորդն էլ՝ ընդհանրապես բացառում է այն: Գոյություն ունեն իշխանությունների բաժանման ընդհանուր տեսության և կոնկրետ պետությունում այն կիրառելու փորձի մասին տարբեր մեկնաբանություններ:

Վ.Վ. Իվանովը գրում է. «Տվյալ սկզբունքը (իշխանությունների բաժանման) չի հանդիսանում որևէ մտածողի կամ որևէ դարաշրջանի քաղաքական մտքի որևէ ուղղության աշխատանքի արդյունքը, պետության ու իրավունքի տեսության ու քաղաքաիրավական ուսմունքների զարգացման պատմության ընթացքում կարելի է հանդիպել պետական իշխանության բաժանման քաղաքական տարբեր հայեցակարգերի ու իրավական տարբեր սկզբունքների: Իշխանությունների բաժանման միասնական տեսության անհրաժեշտության հարցում կասկածներ չկան մաս ներկայումս՝ նշված սկզբունքի սահմանադրական ամրագրման դարաշրջանում»²:

Իշխանությունների բաժանման տեսության «հստակ», «դասական» համընդհանուր ճանաչում ունեցող բաժանում ու տրամաբանորեն ավարտուն տարբերակ երբեք չի եղել, ասվում է «Իշխանությունների բաժանում» կոլեկտիվ աշխատանքում: Եթե իշխանությունների բաժանման դասական տեսություն համարենք (ինչպես դա ոչ այնքան հիմնավորված ձևով անում են շատ հեղինակներ), հենց Մոնտեսքյոյի տեսությունը, ապա չպետք է մոռանալ, որ նրա տեսությունը երբեք և ոչ մի տեղ չի իրականացվում այն ձևով, ինչպես որ ինքն էր պատկերացնում: Այն միշտ մեկնաբանվել է բավականին ազատորեն՝ հաշվի առնելով կոնկրետ երկրի քաղաքական, պատմական և այլ առանձնահատկությունները»³ Միևնույն ժամանակ,

ՄԱՑԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2015 Ն - 6 (191 - 192)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Պետութայան եւ իրավունքի տեսություն

իհարկեւ, ակնհայտ է, որ իշխանությունների բաժանման սկզբունքը պետք է սահմանափակ ձևով կապված լինի այն երկրի կոնկրետ պատմական, քաղաքական, գաղափարական, մշակութային և այլ առանձնահատկությունների հետ, որտեղ, որ այն իրագործվում է, և ամենևին էլ ոչ այն պատճառով, որ հարկավոր է նկատի ունենալ այդ առանձնահատկությունները, այլև այն, որ «մաքուր», «դասական», «համարժեք» ձևով այն երբեք գոյություն չի ունեցել և դժվար թե կարողանա գոյություն ունենալ⁴:

Պրոֆեսոր Լ.Մ. Էնտինը գրում է. «Մաքուր տեսքով իշխանությունների բաժանման սկզբունքը գործնականում ծայրահեղ հազվադեպ է հանդիպում»⁵: Նույն տեսակետն է պնդում նաև Ի.Ա. Պոլյանսկին. «Փորձը ցույց է տալիս, որ գոյություն չունի իշխանությունների բաժանման տեսականորեն անթերի ու տրամաբանորեն հետևողական կառուցվածք»⁶:

Ամեն դեպքում, չնայած տարածայնություններին ու վեճերին, սկսած Ջ. Լոկից ու Շ. Մոնտեսքյոյից, ում անունների հետ են կապում իշխանությունների բաժանման տեսության առաջացումը ու վերջապահ ժամանակակից գիտնականներով, մշակվել են կոնկրետ, համընդհանուր դրույթներ, որոնք կազմում են տվյալ տեսության հիմքը: Ստեղծվել են իշխանությունների բաժանման տեսության հիմքն ու կաղապարը, որոնք կարելի է դիտարկել որպես հիմք՝ ցանկացած պետությունում իշխանությունների բաժանման սկզբունքն իրականացնելու համար՝ անկախ դրա բոլոր ձևերի ու տարատեսակների միջև առկա որոշակի տարբերությունների:

Իշխանությունների բաժանման հիմքը կազմող նման ընդհանուր ու ամրագրված դրույթների մեջ կարելի է առանձնացնել հետևյալները.

Առաջին հերթին՝ իշխանության օրենսդիր, գործադիր ու դատական ճյու-

ղերը, սերտորեն փոխգործակցում են միմյանց հետ, սակայն, միևնույն ժամանակ ունեն նաև հարաբերական ինքնուրույնություն: Օրենսդիր, գործադիր ու դատական գործառույթներ իրականացնող պետական իշխանության բարձրագույն մարմինների միջև գոյություն ունի հաշվեկշիռ, առկա է զսպողականության ու հակակշիռների համակարգ: Իշխանության բոլոր երեք ճյուղերը գործում են կայուն հիմքի վրա:

Երկրորդ՝ իշխանությունների բաժանման կարևոր կանխադրույթն օրենսդիր իշխանության գերակայությունն է: Այն միշտ պահպանվում է՝ անկախ իշխանության մյուս ճյուղերի հարաբերական ինքնուրույնության:

Երրորդ հերթին՝ գործնականում իշխանությունների բաժանման գլխավոր նպատակը մեկ անձի կամ անձանց խմբի կողմից պետական իշխանության ու գուրպացիայի դադարեցումն ու պետական մեխանիզմի ու ողջ հասարակության ամբողջականության պահպանումն է:

Կ.Վ. Վեդյախինան առանձնացնում է նաև իշխանությունների բաժանման հետևյալ նպատակները. ա) յուրաքանչյուր ճյուղ նախատեսված է պետության որոշակի գործառույթներն իրականացնելու համար ու չպետք է փոխի, փոխարինի մյուս ոլորտներին, բ) զսպումների ու հակակշիռների համակարգի ձևավորումն ու գործունեությունը՝ իշխանության մի ճյուղը մյուսին վերահսկելու նպատակով, գ) իշխանության՝ մեկ մարմնի ձեռքում կենտրոնացվածության անթույլատրելիությունը, այլ կերպ ասած՝ միասնական համակարգի դիկտատուրայի սահմանումը⁷:

Պրոֆեսոր Ռ.Դ. Ջորկինն առանձնացնում է նաև իշխանությունների բաժանման սկզբունքի բովանդակությանը վերաբերող մի քանի պարտադիր պահանջներ. «Տվյալ սկզբունքը, այս կամ այն պետությունում իրականացվում է

Պետութեան եւ իրավունքի տեսութիւն

տարբեր կերպ: Սակայն, իրենց ողջ բազմազանութեան հետ մեկտեղ, իշխանութիւնների բաժանում առկա է միայն այն վայրերում, որտեղ օրենքն ունի բարձրագույն իրավաբանական ուժ, գործադիր իշխանությունը հիմնականում զբաղվում է օրենքների կատարմամբ ու սահմանափակվում է ենթաօրենսդրական նորմաստեղծ գործունեությամբ, ենթակա է պետության ղեկավարին կամ պառլամենտին, իշխանության օրենսդիր ու գործադիր ճյուղերի միջև սպասելիք է իրավասությունների հաշվեկշիռը, դատական իշխանությունն անկախ է ու իր իրավասության շրջանակում՝ ինքնուրույն, նախատեսված են իշխանության բոլոր ճյուղերի փոխադարձ զսպման իրավական միջոցներ»⁸:

Ինչպես նշված էր վերևում, իշխանությունների բաժանման սկզբունքի մարմնավորումը, այս կամ այն պետությունում, ունի որոշակի առանձնահատկություններ. «Իշխանությունների բաժանման գաղափարի գործնական իրականացումն առանձին երկրում ձեռք է բերում յուրօրինակ ձև», - նշում է Ն.Ի. Բլաժիչը⁹: Սա պայմանավորված է մի շարք գործոններով: Նման գործոններ են նաև տվյալ երկրի քաղաքական զարգացման առանձնահատկությունները, տնտեսության բնույթը, հասարակական հարաբերությունների առանձնահատկությունները: Այս ամենն էական ազդեցություն է ունենում գործնականում իշխանությունների բաժանման սկզբունքի մարմնավորման համար: Լ. Լազարևը գրում է. «Իշխանությունների բաժանման սկզբունքի աղճատման պատճառները տարբեր են ու կապված են պետության սոցիալ-քաղաքական զարգացման հակասությունների, տվյալ ոլորտում իրավական ավանդույթների բացակայության, իշխանությունների բաժանման ուսմունքի ոչ բավարար մշակվածությամբ, որը կիրառելի կլինեք երկրի կոնկրետ պայմանների նկատմամբ, դիտարկվող սկզբունքի

իրականացման ոչ հետևողական քաղաքական կամքի դրսևորմամբ, իշխանական էլիտաների իրավական մշակույթի վնասվածությամբ և այլ գործոններով»¹⁰:

Այս պատճառով էլ դժվար թե նպատակահարմար լինի որևէ «շաբլոն ստեղծել», որին պետք է համապատասխանի իշխանությունների բաժանման սկզբունքը բոլոր պետություններում: Միշտ հարկավոր է հաշվի առնել պետության առանձնահատկությունները և իշխանությունների բաժանումն իրականացնել այդ առանձնահատկություններին համապատասխան, սակայն այդ ամենի հետ մեկտեղ չպետք է աղավաղել տվյալ սկզբունքի հիմնական դերն ու նշանակությունը: Վ.Ի. Ռադչենկոն իրավացիորեն նշում է. «Հարկավոր է նշել, որ իրավական պետության տեսության, այդ թվում՝ ժամանակակից արևմտյան հայեցակարգերի ուսումնասիրության սկզբունքը, չպետք է նշանակի համապատասխան ուսմունքների մեխանիկորեն փոխանցումը ռուսական իրականություն... Իրավական պետության արևմտյան մոդելներին կուրորեն հետևելը, առանց հաշվի առնելու Ռուսաստանի կոնկրետ պատմական առանձնահատկությունները, կարող է հանգեցնել ոչ թե իրավակարգի առաջընթացին, այլև դուրս մղել արդեն անցած սահմաններից»¹¹: «Իշխանությունների բաժանման համընդհանուր մոդել, որն ընդհանուր կլինի բոլոր պետությունների համար՝ անկախ նրանց կառավարման համակարգի, գոյություն չունի»¹²:

Սակայն օբյեկտիվ գործոնների հետ մեկտեղ առկա են նաև սուբյեկտիվները, որոնցից են, օրինակ, բարձրագույն պաշտոնատար անձանց կողմից իշխանությունների բաժանման տեսության ընկալումը, տեսության այս կամ այն դրույթներն ի վնաս մյուսների առաջին պլան մղելու հանգամանքները և այլն:

Մ.Ն. Մարչենկոն գրում է. «Եթե սպելի

հանգամանալի պատասխաններ առաջադրված խնդիրներին, ապա պատասխանը հարկավոր է փնտրել օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ այն գործոնների առանձնահատկություններում, որոնք առկա են այս կամ այն առանձին վերցրած երկրներում, իսկ երբեմն էլ՝ միջազգային շրջապատի առանձնահատկություններում: Օրինակ՝ որոշակի վստահությամբ կարելի է ասել, որ եթե կառավարող էլիտաներն իրենց զինապահոցում չունենային ժամանակակից արդյունաբերական առումով բարձր զարգացվածության երկրները, որոնք «հետաքննարկում» Ռուսաստանի ու մյուս միութենական երկրների վրա մեծ ազդեցություն են գործում, ապա դժվար թե իշխանությունների բաժանման սկզբունքը նման պատրաստականությամբ ընդունվեր նոր, հիմնականում արևմտամետ քաղաքական էլիտաների կողմից այս նոր «ծնվող դեմոկրատիաներում»: Չպետք է մոռա-

նալ, որ իշխանությունների բաժանման տեսությունը ոչ այնքան «պաշտոնական-իրավաբանական», որքան քաղաքական ու գաղափարական տեսություն է»¹³:

Տվյալ հայեցակարգի իրականացման աստիճանն ու հատկանշական առանձնահատկությունները, այս կամ այն երկրում, շատ բաներում կախված է այնպիսի կոնկրետ գործոններից, ինչպիսիք են.

- 1) պետության կառավարման ձևը,
- 2) պետական կառույցի ձևը,
- 3) քաղաքական ռեժիմը,
- 4) գոյություն ունեցող պատմական,

ազգային և քաղաքական ավանդույթները, ինչպես նաև ձևավորված քաղաքական պրակտիկան:

Այսպիսով, ինչպես տեսնում ենք, իշխանությունների բաժանման միասնական տեսություն գոյություն չունի ու դժվար թե կարելի է ակնկալել, որ կարող է միասնական տեսակետ լինել:

1. **Барашов А. М.** Теория разделения властей; становление, развитие и применение. Томск, 1988, **Мишин А.А.** Принцип разделения властей в конституционном механизме США. М., 1984, **Абашидзе В.В.** Учение о разделении государственной власти и его практика. Тбилиси, 1972.

2. **Иванов В. В.** Принцип разделения властей в Конституции США 1787г. и Конституции Франции 1791г. и сравнительно-правовой анализ// Государство и право. 2000, N12, с. 80.

3. Разделение властей/ Отв. ред. М.Н. Марченко. М., 2004, с. 338.

4. Разделение властей/ Отв. ред. М.Н. Марченко. М., 2004, с. 342.

5. **Эттин Л.М.** Разделение властей. Опыт современных государств, М., 1998, с. 35.

6. **Полянский И.А.** Правовая природа исполнительной власти //Правоведение, 1999, N4, с. 21.

7. **Ведяхина К.В.** Разделение властей

как принцип российского права// Право и политика. 2002, N5, с. 16.

8. **Зорькин В.** Реализация конституционного принципа разделения властей в практике Конституционного Суда России//Конституционный Суд как гарант разделения властей. М., 2004, с. 17.

9. **Блажич Н.И.** Модели разделения властей в правовом государстве; автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. М., 2004, с. 6.

10. **Лазарев Л.** Конституционный Суд России в системе сдержек и противовесов // Конституционный Суд как гарант разделения властей. М., 2004, с. 31.

11. **Радченко В.И.** Президент Российской Федерации в системе разделения властей; дисс канд. юрид. наук. Саратов, 1995, с. 15.

12. Նույն տեղը, էջ 19:

13. **Марченко М.Н.** Теория государства и права. М., 2015, с. 379-380.

ԺԱՌԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԴԱՐՏԱԴԻՐ ԲԱԺԻՆ ՍՏԱՆԱԼԸ՝

ՈՐՊԵՍ ԸՍՏ ՕՐԵՆՔԻ ԺԱՌԱՆԳՄԱՆ ՏԵՍԱԿ

(ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ԵՎ ԻՆՏԻՎԻԴՈՒՄԻՍՏԱԿԱՆ ԱՍՊԵԿՏՆԵՐԸ)

Ժառանգության պարտադիր բաժնի իրավունքը նախատեսվում է ՀՀ քաղ. օր. 71-րդ գլխում, որը վերաբերում է ըստ կտակի ժառանգությանը: Այս իրավունքն ավանդաբար համարվել է կտակի ազատությունը սահմանափակող ինստիտուտ: Ըստ էության, պարտադիր բաժնի իրավունքը ժառանգների իրավունքն է՝ ստանալու ժառանգություն՝ անկախ կտակարարի կամքից, կտակի ազատության դրսևորումից, այսինքն՝ ժառանգները ժառանգության պարտադիր բաժնին ստանում են օրենքի ուժով: Դա է պատճառը, որ այս ինստիտուտը մենք դիտարկում ենք հենց որպես ըստ օրենքի ժառանգման տեսակ:

Ժառանգության պարտադիր բաժնի իրավունքը բոլոր ժամանակներում եղել է գիտական բանավեճերի առարկա, և դա պատահական չէ: Կտակի ազատությունը, որի սահմանափակման է ուղղված եղել ժառանգության պարտադիր բաժնի իրավունքը, բոլոր ժամանակներում վկայել է կտակարարի (սեփականատիրոջ) ինդիվիդուալիզմի մասին՝ սեփական հայեցողությամբ որոշելու իր գույքի ճակատագիրը: Կտակարարի նման ազատությունը միշտ կարիք է զգացել սահմանափակման, որին ծառայել է ժառանգության պարտադիր բաժնի իրավունքը, որի միջոցով սուվերենը փորձել է սեփականատիրոջը պահել ընտանիքի բարօրության ապահովման դիրքերում, իսկ ընտանիքի բարեկեցությունը և կայու-

նությունը նաև հասարակության և պետության կայունությունն է: Սա նշանակում է, որ օրենսդիրը, բոլոր ժամանակներում նախատեսելով ժառանգության պարտադիր բաժնի իրավունք, ելել է պետական-հասարակական շահերից: Սա իր հերթին նշանակում է, որ ժառանգության պարտադիր բաժնի իրավունքը ստիպում է սեփականատիրոջը ինդիվիդուալիստական ճգտումները գուգակցել, ներդաշնակեցնել, հավասարակշռել կոլեկտիվիստական ասպեկտների հետ:

Ժառանգության պարտադիր բաժնի իրավունքը, որպես ինստիտուտ, գտնվում է մասնավոր և հանրային շահերի բախման կիզակետում, որից խուսափելն անհնար է: Խնդիրն ընդամենը այդ հակամարտության չափավորության ապահովումն է, երբ անհատական շահերը չպետք է գերակայություն ստանան կոլեկտիվ շահերի նկատմամբ, ու նաև հակառակը: Երկու ասպեկտներից որևէ մեկի բացարձակացումը կարող է լուրջ խնդիրներ առաջ բերել, մի դեպքում անհատը կարող է դառնալ անկառավարելի, ով կարող է մերժել սոցիալական անհրաժեշտ պահանջներն ու իմպերատիվները, մյուս կողմից՝ սոցիումը (հասարակությունը) կարող է ճգմել անհատին՝ զրկելով նրան ինքնուրույնությունից, նախածեռնողականությունից, ինքնուրույն կերպարից, որի արդյունքում տուժելու է նաև հենց ինքը՝ պետությունը:

Ստորև ներկայացնենք, թե ինչպիսի

ՄԱՑԻՍ – ՀՈՒՆԻՍ 2015 Տ – 6 (191 – 192)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Քաղաքացիական իրավունք

տարաբնույթ, շատ հաճախ իրարա-
մերժ գնահատականների տեղիք է
տվել ժառանգության պարտադիր
բաժնի իրավունքը և փորձենք, նոր ժա-
մանակների հրամայականները հաշվի
առնելով, հասկանալ հիշյալ ինստի-
տուտի իրավական կարգավորման խն-
դիրները Հայաստանի Հանրապետու-
թյունում:

Նախ՝ նշենք, որ այնպիսի կատար-
յալ իրավական համակարգում, ինչպի-
սին Հին հռոմեականն էր, ի սկզբանե
չէր նախատեսվում ժառանգության
պարտադիր բաժնի իրավունքը. հայտ-
նի է, որ 12 տախտակներով որևէ նման
ինստիտուտ չէր նախատեսվում, և
կտակարարն օգտվում էր կտակային
անսահմանափակ ազատության սկզ-
բունքից¹: Ինչպես նշում է Յուլիուս Բա-
րոնը, ծնողները Հին Հռոմում շատ հա-
ճախ չարաշահում էին իրենց այս իրա-
վունքը և երեխաներին զրկում էին ժա-
ռանգությունից (sui և postumi): Ժո-
ղովրդական պատկերացումներում աս-
տիճանաբար ամրանում էր այն հա-
մոզմունքը, որ զավակները դեռևս հոր
կենդանության օրոք նրա սեփականու-
թյան համասեփականատերերն են:
Ժողովրդական այս համոզմունքը հիմք
տվեց Հին հռոմեական իրավաբաննե-
րին հանդես գալ օրենքի մեկնաբանու-
թյուններով, որոնց համաձայն՝ հայրը
կարող էր իր իշխանությունը գործադ-
րել և զավակներին արգելել կառավա-
րելու սեփականությունը կամ սահմա-
նափակել նրանց մասնակցությունն
այդ հարցում: Բայց երբ հայրը կտա-
կով փորձում էր նրանց զրկել ժառան-
գությունից, ապա ընդհանուր սեփա-
կանությունը վերածվում էր անհատա-
կան սեփականության, որի պարագա-
յում կազմված կտակը դառնում էր ան-
վավեր²: Սա առաջին քայլն էր՝ սահմա-
նափակելու կտակարարի կտակային
անսահմանափակ ազատությունը: Այ-

նուհետև Հին Հռոմում ձևավորվեց ար-
դեն ժառանգության պարտադիր բաժ-
նի իրավունքը, որը դրսևորվում էր եր-
կու ձևով՝ ֆորմալ (ձևական) և մատե-
րիալ (նյութական): Ֆորմալ պարտա-
դիր ժառանգման դեպքում կտակա-
րարն իրավունք ուներ կտակային կար-
գադրություն անել մերձավոր ազգա-
կանների առնչությամբ՝ անկախ նրա-
նից, թե որքանով արդար կարող էին
լինել նման կարգադրությունները: Իսկ
մատերիալ պարտադիր ժառանգման
դեպքում կտակարարը պետք է արդա-
րացի կարգադրություններ աներ ժա-
ռանգների առնչությամբ³:

Նոր ժամանակների բնական իրա-
վունքի տեսության հիմնադիր Հյուգո
Գրոցիոսը համարում էր, որ կտակն ու-
նի **jus naturale**⁴ արմատներ, որ կտակա-
րարը կտակով տնօրինում է իր գույքը՝
ցանկացած ժամանակ հնարավորու-
թյուն ունենալով փոփոխել իր կարգադ-
րությունը: Կտակը համարելով **jus**
naturale-ի ինստիտուտ՝ փաստորեն
Հյուգո Գրոցիոսը տեղ չէր թողնում
պարտադիր բաժնի իրավունքով ժա-
ռանգման ինստիտուտի համար⁵: Հյու-
գո Գրոցիոսին հակադրվեց գերմանա-
ցի իրավագետ Պուֆենդորֆը՝ նշելով,
որ կտակը ոչ թե **jus naturale**-ի ինստի-
տուտ է, այլ ավելի շուտ պոզիտիվ իրա-
վունքի ինստիտուտ, որը չի կարող
օգտվել անսահման ազատությունից
(ինչպիսի հնարավորություն տալիս էր
jus naturale-ը), այլ պետք է սահմանա-
փակվի ժառանգության պարտադիր
բաժնի իրավունքով⁶:

Ինչպես նշում է Ա.Կ.Ռիխտերը, այն
հանգամանքը, որ ժառանգման իրա-
վունքն ըստ էության բխում է կտակից,
իսկ վերջինս էլ կարգադրություն անե-
լու սեփականատիրոջ **jus naturale** իրա-
վունքն է, տիրապետող մնաց մինչև 18-
րդ դարը, երբ այլ մոտեցում ձևավորվեց
շնորհիվ գերմանացի փիլիսոփա Ի.

Քաղաքացիական իրավունք

Կանտի: Ի. Կանտի մոտեցումն այն էր, որ ցանկացած պարագայում, երբ ժառանգությունն անցնում է ժառանգների, դա տեղի է ունենում ժառանգատուի կամքով⁷: Իսկ ահա գերմանացի փիլիսոփա Ի. Ֆիխտենն նշում էր, որ կտակն ընդհանրապես պետք է դուրս բերել jus naturale-ի շրջանակներից և վերագրել պոզիտիվ իրավունքին, որ պետությունը, ինքն իր քաղաքական, տնտեսական ու սոցիալական խնդիրներից ելնելով, սահմանում է ըստ կտակի ժառանգման կանոնները⁸:

Ժառանգման իրավունքի jus natural ընկալման ժամանակաշրջանն ավարտվեց գերմանացի փիլիսոփա Գ. Հեգելի տեսությամբ, երբ հիմնավորվեց, որ ոչ թե ըստ կտակի ժառանգումն է առաջնային, այլ ըստ օրենքի ժառանգումն է առաջնային, որ կտակն է ավելի շուտ բխում ըստ օրենքի ժառանգումից: Ըստ Գ. Հեգելի՝ ժառանգման իրավունքի հիմքն ընտանիքն է ու վերջինիս իրավական ամբողջությունը: Գ. Հեգելը համարում էր, որ ժառանգությունը ոչ այլ ինչ է, եթե ոչ ժառանգի կողմից այն գույքի տիրապետում, որն ըստ էության հանդիսանում է ընտանեկան գույք: Իրերի դրոշմանն աղյուսակային պարագայում կտակն ընդհանրապես մղվում է հետին պլան, կտակին չի վերագրվում ազատության անսահմանություն:

Գերմանացի իրավագետ Կ. Բրունսը զարգացրեց Գ. Հեգելի մոտեցումը՝ համարելով, որ ժառանգման իրավունքի հիմքը ոչ թե ընտանիքն է, այլ սոցիալական կյանքը: Ընտանիքն այստեղ ունի ընդամենը այն նշանակությունը, որ հենց ընտանիքի միջոցով է անհատը կապվում հասարակության, պետության, ազգի հետ, ուստի անհատի մահվան դեպքում նրա գույքն անցնում է սոցիումին, որի ամենաառաջին օղակը, որի հետ անմիջականորեն առնչվում է անհատը, հենց ընտանիքն

է: Այսինքն՝ ժառանգման պարագայում երբ գույքն անցնում է ընտանիքին, համարվում է, որ գույքն անհատից անցնում է հենց սոցիումին՝ ի դեմս ընտանիքի: Փաստորեն, Կ. Բրունսն այսպես հիմնավորում է, որ սեփականությունը ոչ մի պարագայում չի հանդիսանում ընտանեկան կատեգորիա, սեփականությունը միշտ մնում է որպես անհատական կատեգորիա, որն ընտանիքի միջոցով անցնում է կատարում սոցիումին, որտեղ կարող է իր դերն ունենալ անհատի կամքը: Կ. Բրունսն ըստ էության ակնարկում է ինդիվիդուալիստական ասպեկտի մասին, երբ անհատն այնքան էլ կամակատարը չէ սոցիումի, այլ կարող է տնօրինել թե իր ճակատագիրը, թե իր գույքի ճակատագիրը:

Համաձայնելով Կ. Բրունսի հետ՝ Բրոշյենն ընդունում է, որ անհատական սեփականության գաղափարից անխուսափելիորեն հետևում է կտակային կարգադրության ազատությունը: Բայց միայն սրանով չի ավարտվում Բրոշյեի մոտեցումը: Նա նշում է. «Ազատությունն առանց բարձրագույն օրենքի, մնում է անհասկանալի երևույթ: Սկզբունքորեն յուրաքանչյուր որ կարող է ազատորեն տնօրինել իր գույքը, բայց այդ ազատությունը պետք է ենթարկվի որոշակի բարոյականության: Յուրաքանչյուր սերունդ պետք է հոգա այն սերնդի մասին, որը պետք է փոխարինի իրեն, իսկ փոխարինող սերունդը ներկայանում է առաջին հերթին ընտանիքի կերպով»⁹:

Ֆ. Տրոնշեն, զարգացնելով վերջին մոտեցումը, գրում է. «Քաղաքացիական իրավունքը պետք է հիմնված լինի բնական իրավունքի վրա: Այս առումով՝ Հին հռոմեական իրավունքը չի կարող օրինակ ծառայել, քանի որ Հին հռոմեական իրավունքն անսահմանափակ իրավունքներ վերապահեց ըն-

Քաղաքացիական իրավունք

տանիքի հորը՝ երեխաների նկատմամբ: Իսկ դա նշանակում էր՝ շեղում բնական իրավունքից: Բնական իրավունքը պահանջում է, որ ով երեխա է ունենում, նրան էլ պետք է թողնի իր գույքն ու ունեցվածքը»¹⁰:

Նույն դիրքերից է հարցին նայում Կ.Պ.Էմիրովը, ում համար ժառանգության պարտադիր բաժինը հիմնված է ժառանգատուի բարոյական պարտքի գաղափարի վրա, որի նպատակը կտակարարի կամայականության գույումն է: Մեփականատերն իրավունք ունի տնօրինել իր գույքը, սակայն այդ ազատությունը կարող է լինել միայն օրենքի շրջանակներում, իսկ օրենքը հաշվի է առնում ոչ միայն անհատի, այլև հասարակության, ներառյալ՝ նրա կարևորագույն օղակի՝ ընտանիքի շահերը¹¹:

Շատ ավելի ինքնատիպ ու հստակ է Գ.Ի.Ազարևիչի մոտեցումն այս հարցում: Գ.Ի.Ազարևիչը համարում է, որ կտակի լիակատար ազատությունը կարող է վիրավորել հասարակության բարոյական հիմքերը: Ծնողներն առաջին հերթին իրենք են մտահոգված իրենց զավակների մասին, ծնողական սերն իր երեխայի հանդեպ արդեն իսկ կարող է լինել որոշակի սահմանափակող մեխանիզմ կտակային անսահմանափակ ազատության իրացման ճանապարհին: Սակայն դրանով հանդերձ՝ պետությունը չպետք է ժառանգման հարցում հենվի հենց միայն այդ ենթադրության վրա, չի կարելի բարոյական պարտականության կատարումը թողնել հենց միայն անհատական խղճին¹²:

Իրավագիտական շրջանակներում քիչ չեն հեղինակները, ովքեր ընդհանրապես դեմ են ժառանգության պարտադիր բաժնի իրավունքի ինստիտուտին: Այս տեսակետն արտահայտող հեղինակների առաջին շարքերում էր

Ֆ. Լե-Պլեն: Ֆ. Լե-Պլենի կարծիքով՝ ապացուցված չէ, որ ընտանիքի գլուխները, ովքեր կարող են իրենց զավակներին զրկել ժառանգությունից, այնքան մեծ թիվ են կազմում, որ անհրաժեշտություն է առաջանում սահմանափակելու նրանց կտակային ազատությունը: Անգլիայում և Միացյալ Նահանգներում ընդհանրապես նախատեսված չէ ժառանգության պարտադիր բաժնի իրավունքը, սակայն այդ հանգամանքը որևէ կերպ չի հանգեցրել ծնողական իրավունքների չարաշահման և կտակային կամայականությունների: Ֆ. Լե-Պլենը միևնույն ժամանակ նշում էր, որ ժառանգության պարտադիր բաժնի իրավունքը կարող է այլատերել երիտասարդ սերնդին, նրան դնել անհոգ սպասումների ու վայելքների մեջ՝ նրանց մեջ մոռացնել տալով ծնողների և ողջ հասարակության հանդեպ հարգանքն ու պարտավորվածության զգացումը: Եվ այդ չարիքի դեմ կարելի է պատնեշել հենց կտակային անսահմանափակ ազատության ինստիտուտով:

Ժառանգության պարտադիր բաժնի իրավունքի ինստիտուտի համոզված հակառակորդ էր գերմանացի իրավագետ Մեյերսբորգը: Ժառանգման հիմքում դնելով ընտանիքը՝ նա համարում էր, որ ժառանգատուի կողմից գույքի փոխանցումն իր ընտանիքի անդամներին, ըստ էության, նրանց հանդեպ ալիմենտային պարտավորությունների կատարումն է, իսկ եթե չկան ման ալիմենտային անհրաժեշտություն, ապա ժառանգատուն ազատ է այդ գույքի կապացությամբ կարգադրություններ անելու հարցում¹³: Նա նույնիսկ հայտարարում է, որ իրենք Գերմանիայում ավելի շատ համակրում են անգլիական սոցիալական և քաղաքական կարգը, անգլիական ընտանեկան կյանքը, քան ֆրանսիական

Քաղաքացիական իրավունք

կամ Հին հռոմեական իրավունքը և նրանում անհարկի սահմանափակումները:

Շարլ Մոնտեսքյոն գրում է, որ բնական իրավունքը ծնողին ստիպում է կերակրել զավակին, հոգ տանել նրա մասին, իսկ ինչ վերաբերում է նրան ժառանգություն թողնելուն, ապա այդ պահանջը ոչ թե բնական իրավունքից է բխում, այլ ավելի շուտ սահմանվում է յուրաքանչյուր պետության քաղաքացիական օրենքներով¹⁴: Ինչպես նկատում ենք, Շ. Մոնտեսքյոն նույնպես ակնարկում է ժառանգատուի անսահմանափակ ազատության մասին, որնա ոչնչով պարտավորված չէ իր ժառանգների հանդեպ:

Շատ ավելի սուր է արտահայտվում Ա.Միասկոպսկին. «Կտակին ազատությունն ավելի մեծ պատասխանատվություն է դնում ընտանիքի գլխի վրա, ընտանիքի գլուխը ստանձնում է մեծ իշխանություն և հնարավորություն է ստանում իր ձեռքում պահել ընտանիքի բարեկեցության և բարօրության հարցը: Այն հանգամանքը, որ կտակալին ազատությունը կարող է հանգեցնել քաղաքական և տնտեսական հաջողությունների, հստակ երևում է Անգլիայի և Հյուսիսային Ամերիկայի օրինակով: Կտակալին անսահմանափակ ազատության սկզբունքը զավակներից վերցնում է հույսը, որ նրանք ցանկացած պարագայում կարող են գույք ստանալ ծնողներից, ինչը զավակներին մղում է ինքնուրույն աշխատանքի ու վաստակի: Այս պարագայում ավելի ճիշտ են կառուցվում ծնող-զավակ հարաբերությունները, հետևաբար և այդքանով՝ հասարակական հարաբերությունները դառնում են ավելի կայուն ու կարգավորված: Ա. Միասկոպսկու նման մտահոգությունը կապված էր այն իրողության հետ, որ Ֆրանսիայում բուրժուական հեղափոխությունից հետո

ծնողական իշխանությունը գնալով թուլանում էր՝ հանգեցնելով ընտանքի հիմքերի քայքայման, ինչը նաև հասարակական դեմոկրալիզացիայի պատճառ կարող էր հանդիսանալ: Դրա համար անհրաժեշտ էր բարձրացնել ծնողական իշխանության դերը, ինչը միանշանակ կարող էր ապահովվել նաև ի հաշվիվ կտակալին անսահմանափակ ազատության սկզբունքի:

Սահմանափակվելով քննարկվող ինստիտուտի առնչությամբ հնչած կողմ և դեմ տեսակետների այս ընտրանիի ներկայացմամբ՝ պետք է ավելորդ անգամ արձանագրել, որ հիշյալ ինստիտուտն ուղղակի առնչություն ունի երկրում և ժողովրդի կյանքում ընթացող քաղաքական, տնտեսական, սոցիալական տեղաշարժերի հետ, որ այս ինստիտուտն ուղղակի կապ ունի ազգային իրավագիտակցության և ազգային ավանդույթների հետ, որոնց ազդեցությունն այս ինստիտուտի գոյության ապահովման հարցում անհնար է անտեսել: Մասնագիտական գրականության մեջ ևս հնչում է այն տեսակետը, որ անկախ ժառանգության պարտադիր բաժնի իրավունքի վերաբերյալ ռացիոնալ կամ իռացիոնալ գնահատականներից, այս ինստիտուտն իր պատմական գոյությամբ մտել է ժողովրդական իրավագիտակցության մեջ և նրան այնտեղից դուրս մղելն այնքան էլ հեշտ խնդիր չէ: Բոլոր այն երկրներում, որտեղ պատմականորեն առանձնակի նշանակություն չի տրվել կտակին, ժողովրդական գիտակցության մեջ ավանդաբար նստած է եղել այն միտքը, որ ժառանգությունը պետք է փոխանցվի ընտանիքի անդամներին, առաջին հերթին՝ զավակներին: Եվ թեև 19-րդ դարից սկսված՝ ինդիվիդուալիստական տենդենցներին, որոնց ֆոնին արդեն ակտիվ շրջանառության մեջ է մտնում ըստ կտակի ժառանգումը, և իր

Քաղաքացիական իրավունք

համար գոյության իրավունք է պահանջում կտակի ազատության սկզբունքը, այնուամենայնիվ ժողովրդական իրավագիտակցության մեջ ավանդաբար նստած է, որ ժառանգատուի ընտանիքը պետք է ստանա ժառանգություն, որ ժառանգատուն չի կարող անսահմանորեն ազատ լինել որոշելու այդ հարցը, այսինքն՝ հիշյալ երկրներում կտակի ազատությունն անհրաժեշտաբար պետք է սահմանափակվի ժառանգության պարտադիր բաժնի իրավունքով: Ի դեպ, այս իրողությունն ընդունում են նաև բոլոր այն հեղինակները, ովքեր հայեցակարգային դիրքերից ելնելով՝ մերժում էին ժառանգության պարտադիր բաժնի իրավունքը:

Ժառանգության պարտադիր բաժնի իրավունքի հիմնախնդիրը չի սահմանափակվում ընդամենը այն հարցով, թե որքանով է անհրաժեշտ այս ինստիտուտը: Նույնիսկ այն պարագայում, երբ այս ինստիտուտի կիրառումը համարվում է անհրաժեշտ և նպատակահարմար, ծագում են նոր հարցեր՝ կապված ժառանգության պարտադիր բաժնի իրավունք ունեցող անձանց շրջանակի, ժառանգության պարտադիր բաժնի չափի և այլնի հետ: Բոլոր այս հարցերը ևս որոշակիորեն կարող են ազդել կտակարարի կտակային ազատության ու ինդիվիդուալիստական ինքնադրսևորման, ինչպես նաև տրամազօրեն հակառակ երևույթի՝ *jus naturale*-ի կիրառման շրջանակների ընդլայնման մասին:

Մասնագիտական շրջանակների մոտ բանավեճի առարկա է հանդիսացել այն հարցը, թե ժառանգության պարտադիր բաժնից հատկապես որ ազգականները պետք է օգտվեն: Ոմանք համարում են, որ այդ իրավունքից անառարկելիորեն պետք է օգտվեն վայրընթացները, վերընթացները և ամուսինը՝ որպես կտակարարին բնու-

թյունից (*jus natural*-ի տեսանկյունից) առավել մոտ կանգնած անձինք, ընդ որում, այստեղ որևէ նշանակություն չպետք է տրվի այն հարցին, թե արդյոք այդ անձինք հանդիսանում են կտակարարի ընտանիքի անդամներ: Ի դեպ, նման մոտեցման հիմքում ընկած էր դեռևս Հուստինիանոսի կարգավորումը, որի համաձայն՝ ժառանգները պարտադիր կարգով ժառանգություն էին ստանում կտակարարից՝ անկախ կտակարարի հետ ունեցած ազնատական¹⁵ կամ կոգնատական¹⁶ կապից (*qui est agnatus, et cognatus est*¹⁷): Ժառանգության պարտադիր բաժնի իրավունք ունեին մերձավոր ազգականները՝ անկախ որևէ հանգամանքից¹⁸: Առանձին մասնագիտական շրջանակներ համարում են, որ ժառանգության պարտադիր բաժնի իրավունք պետք է վերապահվի կտակարարի այն մերձավոր ազգականներին, որոնք նրա հետ կապված են ոչ միայն *jus natural*-ով, այլև կապված են ընտանեկան-սոցիալական կապերով: Այսինքն՝ այստեղ խնդիր է դրվում սոցիալիզացնել ժառանգության պարտադիր բաժնի իրավունքը: Նկատելի է, որ այս տեսակետի կողմնակիցները ժառանգության պարտադիր բաժնի իրավունքը բնական իրավունքի հարթությունից տեղաշարժում են դեպի պոզիտիվ իրավունքի հարթություն: Վերջին տեսակետի համոզված կողմակից է ռուս հայտնի ցիվիլիստ Կ.Գ.Կավելինը: Կ.Գ.Կավելինը նշում էր, որ եթե նախկինում ընտանիքն անբաժանելի տնտեսություն էր ընտանիքի գլխի անսահմանափակ իշխանության շնորհիվ, ապա ներկայումս ընտանիքը շատ հեռացել է այդ կարգից, ընտանիքի յուրաքանչյուր անդամ ունի իր իրավասությունները և կարող է ազատորեն լքել ընտանիքը: Այս պարագայում ընտանեկան տնտեսության միասնությունն արդեն

Քաղաքացիական իրավունք

ՄԱՑԻՍ – ՀՈՒՆԻՍ 2015 Յ - 6 (191 – 192)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

30

հնարավոր է ապահովել միայն ընտանիքի անդամների միջև առկա բարոյական կապերի շնորհիվ՝ հիմնված փոխադարձ սիրո և հարգանքի, բարոյական պարտքի զգացումի, ինչպես նաև ընտանիքի կարիքավոր և անաշխատունակ անդամների հանդեպ խնամակալական զգացումի վրա: Երբ մերձավոր ազգականներն ընտանեկան մեկ հարկի տակ չեն, հետևաբար նրանց միջև թուլանում կամ բացակայում են նշված կապերը: Եվ որպեսզի այդ կապերը լինեն ավելի հաստատ, պետք է ժառանգության պարտադիր բաժնի իրավունք վերապահել հենց ընտանեկան կապերի մեջ գտնվող մերձավորների նկատմամբ, դա կամրացնի ընտանեկան կայունության հիմքերը, հակառակ պարագայում մենք ընտանիքին կմղենք բարոյական անորոշության, ներանձնային կապերի թուլացման, երբ ընտանիքում գտնվող մերձավորը հոգուտ իրեն չնկատի առավելություններ ընտանիքից դուրս գտնվող մերձավորի նկատմամբ, նրա մոտ կնվազի շահագրգռվածությունը պահելու ընտանեկան կապերը, հոգալու միմյանց մասին: Կ.Դ.Կավելինն իր տեսակետն ամփոփում է հետևյալով. «Չի կարելի ճիշտ համարել միայն արյունակցական կապերի վրա հիմնված ըստ օրենքի ժառանգությունը: Ըստ օրենքի ժառանգությունը պետք է հիմնված լինի ընտանիքի և տնային կեցության սկզբունքի վրա, որ ժառանգատուի գույքը պետք է փոխանցվի միայն այն արյունակիցներին, ովքեր ժառանգատուի հետ ապրել են մեկ միասնական ընտանիքում, նրա հետ կիսել են իրենց կյանքն ու ճակատագիրը»¹⁹: Դա կհանգեցնի ընտանիքի վերածնունդի, դրա հետ միաժամանակ՝ ինդիվիդուալիզմի վերելքին, որ դրանով կապահովվի արդարությունն ու բարոյականությունը, որ դրանով կհավասարակշռվեն

թե՛ անհատական, թե՛ սոցիալական գործոնները:

Ժառանգության պարտադիր բաժնի իրավունքի մյուս հիմնախնդիրը կապված է եղել նրա չափի հետ: Այստեղ ևս բախվում են բնական և պոզիտիվ իրավունքի, ինդիվիդուալիզմի և կոլեկտիվիզմի շահերը: Այս հարցն իր լուծման տարբերակներն է ունեցել դեռևս Հուստինիանոսի կողմից կացիայում: Մինչև Հուստինիանոսը, ժառանգության պարտադիր բաժնին ըստ օրենքի հասանելիք բաժնի 1/4 մասն էր կազմում²⁰: Հուստինիանոսն այդ չափը բարձրացրեց մինչև 1/3 և զ մաս՝ կախված նրանից, թե քանի երեխայի էր փոխանցվում ժառանգությունը²¹:

Մասնագիտական շրջանակները համարում են, որ պարտադիր բաժնի չափը կապված է բարոյական պարտքի հետ, ժառանգության պարտադիր բաժինը տրվում է հանուն արդարության: Այս պարագայում իսկապես ինդիվիդուալ է դառնում այն հարցի լուծումը, թե որքան չափն է ապահովում այդքան բարձրաձայնված արդարությունը՝ 1/4, 1/3, 1/2, թե մեկ այլ չափը: Բավական պարզ կերպով է այս գլուխկոտրուկին մոտենում Պետերսենը: Նա նշում է. «Անկասկած, շատ դժվար է սահմանել ժառանգության պարտադիր բաժնի չափը, որպեսզի այն համարվի արդարացի: Այստեղ նույն դժվարությունն է ծագում, ինչպիսին ծագում է մյուս հարցերի պարագայում: Երբ օրենսդրին անհրաժեշտ է լինում վաղեմության ժամկետ սահմանել, այդ ժամկետը կարող է լինել մեկ, երկու կամ երեք տարի, կամ մեկ ամիս կամ վեց ամիս: Սահմաններն այստեղ բացարձակ չեն և կարող են փոփոխվել, բայց սահմանը, որպես այդպիսին, չի կարող չլինել: Արդարացի պետք է համարվի այն սահմանը, որն էլ կսահմանվի օրենքով»²²:

Ժառանգության պարտադիր բաժ-

Քաղաքացիական իրավունք

նի չափը որոշելու շատ ավելի հստակ հանգուցալուծում է առաջարկում Բուասոնադը: Ըստ նրա՝ ժառանգությունը պետք է բաժանվի երկու հավասար մասերի: Այդ մասերից մեկը պետք է ուղղվի գավակների պահանջների բավարարմանը, իսկ մյուս մասը՝ ծառայի կտակարարի անհատական կամքի իրագործմանը²³: Այս մտտեցումն արժանացավ լուրջ մասնագիտական քննադատության՝ որակվելով որպես հարցի մեխանիկական լուծում: Թեև հանուն ճշմարտության պետք է ասել, որ անկախ հիմնավորումից՝ ռացիոնալ գաղափար կա դրված այս մտտեցման հիմքում: Ժառանգությանը կես բաժինը հատկացնել պարտադիր ժառանգների, իսկ մյուս կես բաժինն ուղղել անձի անհատական կամքի դրսևորմանը, նշանակում է՝ հավասարակշռել այս հարցում բախվող ինդիվիդուալիզմին ու կոլեկտիվիզմին, բնական իրավունքին ու պոզիտիվ իրավունքին:

Ամփոփելով ժառանգության պարտադիր բաժնի իրավունքի ինստիտուտի էվոլյուցիան՝ նկատում ենք, որ նրա հիմքում կարող են դրվել ինչպես բնական իրավունքից, այնպես էլ պոզիտիվ իրավունքից բխող պահանջներ: Առանձին դեպքերում նաև զուգակցվում են այդպիսիք: Այս ինստիտուտն իր դրսևորումներով մի կողմից կարող է խթանել անհատականության, մյուս կողմից՝ կոլեկտիվիզմի զարգացումը: Այսինքն՝ պարտադիր ժառանգման ինստիտուտը բազմաշերտ, բազմասպեկտ, բարդ երևույթ է, և այստեղ խնդիրն այն չէ, թե նշված գործոններից որ մեկին պետք է տրվի նախապատվություն, որ մեկն է առավել համապատասխանում ողջամտությանն ու արդարությանը: Խնդիրը հենց այն է, որ բոլոր այդ գործոնները հնարավորինս զուգակցվեն՝ ի նպաստ ինդիվիդուալիզմի և կոլեկտիվիզմի, ի նպաստ ան-

հատի և ընտանիքի, ի նպաստ բնական և պոզիտիվ իրավունքի ներդաշնակեցման: Ասվածի լույսի ներքո փորձենք հասկանալ, թե ինչպիսին է ՀՀ օրենսդրության ներկա կարգավորումը, ինչպիսի ասպեկտներ են այստեղ հաշվի առնվել, ինչպիսին են զարգացման միտումները:

ՀՀ քաղ. օր. 1194-րդ հոդվածի համաձայն.

1. Պարտադիր բաժին է համարվում ժառանգի իրավունքը, անկախ կտակի բովանդակությունից, ժառանգելու այն բաժնի առնվազն կեսը, որը նրան կհասներ ըստ օրենքի ժառանգելու դեպքում:

2. Ժառանգության բացման ժամանակ պարտադիր բաժնի իրավունք ունեն **ժառանգատուի անչափահաս երեխաները, ինչպես նաև օրենքով սահմանված կարգով հաշմանդամ կամ անգործունակ ճանաչված կամ 60 տարեկան դարձած ժառանգատուի երեխաները, ամուսինը և ծնողները:**

3. Պարտադիր բաժնի չափը որոշելիս հաշվի է առնվում այն ամենը, ինչ մնան բաժնի իրավունք ունեցող ժառանգը որևէ հիմքով ստանում է ժառանգությունից, ներառյալ՝ մնան ժառանգի օգտին սահմանված կտակային հանձնարարության արժեքը:

Հայաստանի օրենսդիրը պարտադիր ժառանգման իրավունքով է օժտել միայն ըստ օրենքի առաջին հերթի ժառանգներին, որոնք jus naturale-ի տեսանկյունից համարվում են ժառանգատուի մերձավոր արյունակիցները: Բայց ՀՀ օրենսդիրը չի հիմնվել բացառապես jus natural-ի վրա, այլ մերձավոր արյունակիցների պարտադիր ժառանգման իրավունքը կապել է համապատասխանաբար նրանց անչափահասության, հաշմանդամության, անգործունակության և տարիքային անաշխատունակության հետ: Վերջին

Քաղաքացիական իրավունք

հանգամանքները վկայում են այն մասին, որ ՀՀ օրենսդիրը պարտադիր բաժնի իրավունքով ավելի շուտ սոցիալ-ընտանեկան հարցեր է լուծում: Նման մոտեցումը մեր օրենսդիրը որդեգրել է ոչ պատահականորեն: Դա պայմանավորված է ոչ վաղ անցյալում խորհրդային համակարգին պատկանելությամբ: Խորհրդային օրենսդիրը ողջ խորհրդային իրավական համակարգում սահմանել էր, որ ժառանգության պարտադիր բաժնի իրավունքից օգտվում էին կտակարարի անչափահաս երեխաները, չափահաս, սակայն անաշխատունակ զավակները, անաշխատունակ ամուսինը, անաշխատունակ ծնողները և այն անձինք, որոնք առնվազն մեկ տարի՝ մինչև ժառանգատուի մահանալը գտնվել են նրա խնամքի ներքո²⁴: Ի դեպ, նշենք, որ Խորհրդային Միությունում մինչև 1945 թվականը՝ ժառանգության պարտադիր բաժնի իրավունք նախատեսվում էր ըստ օրենքի միայն այն ժառանգներին, որոնց 18 տարին դեռևս չէր լրացել²⁵: Փաստորեն խորհրդային կարգերի սկզբնական շրջանում շեշտը դրվում էր բացառապես սոցիալական ասպեկտի վրա՝ այն էլ խիստ սահմանափակ շրջանակներում: Հետագայում արդեն ընդլայնվեց պարտադիր բաժնի իրավունք ունեցող ըստ օրենքի ժառանգների շրջանակը՝ ներառելով այն կատեգորիաներին, որոնք ներկայացվեցին վերևում:

Հետխորհրդային նորանկախ Հայաստանը հիմնականում կրկնեց խորհրդային տարիների մոտեցումը՝ սակայն մեկ տարբերությամբ, որ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգիրքը չի նախատեսում ժառանգության պարտադիր բաժնի իրավունք այնպիսի կատեգորիայի համար, ինչպիսին ժառանգատուի խնամքի ներքո առնվազն մեկ տարի գտնված կարիքավոր անձինք:

Կասկածից վեր է, որ որքան սահմանափակ է ժառանգության պարտադիր բաժնի իրավունք ունեցող անձանց շրջանակը, այնքան մեծ է կտակարարի կտակային ազատությունը, այնքան օրենսդիրը պայմաններ է ստեղծում ժառանգատուի ինդիվիդուալիստական զարգացումների համար: Այս ասպեկտով կարելի է պրոգրես արձանագրել մեր օրենսդրությամբ: Ժառանգության պարտադիր բաժնի իրավունք վերապահել ըստ օրենքի առաջին հերթի ժառանգներին (զավակ, ծնող, ամուսին) և դա պայմանավորել նրանց անաշխատունակությամբ, նշանակում է կրկին պայմաններ ստեղծել կտակային ազատության համար: Այս տեսանկյունից ևս կարող ենք ասել, որ Հայաստանի օրենսդիրը, նախատեսելով կտակի ազատությունը սահմանափակող մեխանիզմ՝ ի դեմս ժառանգության պարտադիր բաժնի իրավունքի, «կապում է այդ ինստիտուտի ձեռքերը» և այդքանով խրախուսում է ժառանգատուի կողմից կտակային ազատության: Կարելի է փաստել, որ մեր օրենսդրությամբ ինդիվիդուալիզմը գերակայություն է ստացել կոլեկտիվիզմի նկատմամբ, մասնավոր-իրավական կարգավորումը նախապատվություն է ստացել հանրային-իրավական կարգավորման նկատմամբ: Բնականաբար, խորհրդային ծայրահեղ հանրայնացված համակարգից նոր համակարգին անցումը պետք է միտված լիներ ինդիվիդուալիզմի զարգացմանը, սակայն ինդիվիդուալիզմի ծայրահեղացումը նույնքան վտանգավոր է, որքան հանրայնացման ծայրահեղացումը: Ինչպես նշում է ռուս իրավագետ Յ.Ա.Տիխոմիրովը. «Կարիք չկա հասարակության մեջ արհեստականորեն բացարձակացնել անհատականության սկզբունքը և մարդու իրավունքներն ու ազատությունները հակադրել հասարակությանը և պետու-

Քաղաքացիական իրավունք

թյանը: Մասնավոր-իրավական կարգավորումը չի կարող լինել առանց հանրային-իրավական կարգավորման»²⁶: Անտարակույս, օպտիմալ տարբերակը դրանց հավասարակշռումն է: Իզուր չէ, որ ռուս հայտնի իրավագետ Վ.Ֆ.Յակովլևը գրում է. «Մասնավոր և հանրային իրավունքի արդյունավետ հարաբերակցությունն ու համագործակցությունը դառնում են Ռուսաստանի իրավական համակարգի զարգացման և կատարելագործման ամենաակտուալ պրոբլեմը»²⁷: Կասկածից վեր է, որ դա հավասարապես վերաբերում է նաև Հայաստանի երիտասարդ իրավական համակարգին:

Մեր համոզմամբ, կտակային ազատությունը՝ որպես ազատության և ինդիվիդուալիզմի դրսևորում, պետք է ունենա իր ողջամիտ սահմանները, պետք է ենթարկվի որոշակի պահանջների: Կրկին ցանկանում ենք հիշել և մեջբերել Բրոչյեի խոսքերը. «Ազատությունն առանց բարձրագույն օրենքի, մնում է անհասկանալի երևույթ: Սկզբունքորեն յուրաքանչյուր ոք կարող է ազատորեն տնօրինել իր գույքը, բայց այդ ազատությունը պետք է ենթարկվի որոշակի բարոյականության: Յուրաքանչյուր սերունդ պետք է հոգա այն սերնդի մասին, որը պետք է փոխարինի իրեն, իսկ փոխարինող սերունդը ներկայանում է առաջին հերթին ընտանիքի կերպով»²⁸: Այդ բարձրագույն օրենքը բնական իրավունքն է, որին ականջալուր՝ Գերմանիան²⁹ և Ֆրանսիան³⁰ իրենց օրենսդրությամբ ժառանգության պարտադիր բաժնի իրավունք են վերապահել ժառանգատուի զավակներին, ծնողներին և ամուսնուն՝ անկախ որևէ հանգամանքից: Հայաստանի օրենսդիրը պետք է հաշվի առնի բնական իրավունքի պահանջները և ժառանգության պարտադիր բաժնի իրավունք վերապահի ըստ օրենքի առաջին

հերթի ժառանգներին՝ անկախ որևէ հանգամանքից:

Հատուկ ցանկանում ենք նշել մի հանգամանքի մասին, որը ոչ բոլոր պետությունների օրենսդրությամբ է պաշտպանվում, իսկ Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությանն ընդհանրապես (ինչպես նաև հետխորհրդային բոլորի մյուս հանրապետություններին) հայտնի չի եղել: Խոսքը վերաբերում է նրան, որ պարտադիր բաժնի իրավունք ունեցող ժառանգների միջև ևս պետք է տարբերակում դրվի: Բնական իրավունքից հետևում է, որ վայրընթաց ազգականներն ու ամուսինը (ով ապահովում է վայրընթացների կապը ժառանգատուի հետ) ավելի մոտ են կանգնած ժառանգատուին, քան վերընթաց ազգականները: Այստեղից հետևում է, որ պարտադիր բաժնի իրավունքը նրանց պարագայում տրամաբանական չէ հավասարապես սահմանել: Նման մոտեցում ունի Ավստրիայի օրենսդիրը՝ սահմանելով, որ ժառանգատուի զավակները և ամուսինը ստանում են ըստ օրենքի նրանց հասանելիք ժառանգության առնվազն գ-րդ բաժինը (Ավստրիայի քաղ. օր. 765-րդ պարագրաֆ)³¹, իսկ ծնողները ստանում են ըստ օրենքի հասանելիք ժառանգության 1/3-րդ մասը (Ավստրիայի քաղ. օր. 766-րդ պարագրաֆ)³²: Մեր համոզմամբ, նման մոտեցումն ավելի տրամաբանական և ողջամիտ է և կարող է հաշվի առնվել ՀՀ օրենսդրության հետագա կատարելագործման տեսանկյունից:

ՀՀ քաղ. օր. 1220-րդ հոդվածի համաձայն. «Ըստ օրենքի ժառանգների թվին են պատկանում այն անաշխատունակ անձինք, ովքեր մինչև ժառանգատուի մահն առնվազն մեկ տարի գտնվել են նրա խնամքի ներքո: Ըստ օրենքի այլ ժառանգների առկայության դեպքում նրանք ժառանգում են

Քաղաքացիական իրավունք

այն հերթի ժառանգների հետ միասին, որը ժառանգության է հրավիրվում»։ Օրենսդիրն այս կատեգորիային շնորհել է առանձնահատուկ կարգավիճակ, կարելի է նաև ասել, որ հիշյալ անաշխատունակ անձինք հավասարեցվել են ընդհուպ մինչև ըստ օրենքի առաջին հերթի ժառանգներին։ Եվ դա պատահական չէ. առնվազն մեկ տարի գտնվել ժառանգատուի խնամքի ներքո, նշանակում է ժառանգատուի հետ գտնվել առանձնահատուկ հոգեբանական, բարոյական, մտավոր, սոցիալական, ընտանեկան կապերի մեջ, ներառյալ՝ այն, որ կարող են ազգակցական-արյունակցական կապ ևս ունենալ (թեև ժառանգատուի հետ ազգակցական-արյունակցական կապ ընդհանրապես կարող էին չունենալ)։ Այս տեսանկյունից ողջամիտ և բարոյական է դրանց ևս ներառելը ժառանգության պարտադիր բաժնի իրավունք ունեցող անձանց շրջանակի մեջ։

ՀՀ օրենսդրությամբ՝ ժառանգության պարտադիր բաժնի չափ է սահմանվել ըստ օրենքի հասանելիք չափի առնվազն կեսը, այսինքն՝ զ բաժին, և սա այն պարագայում, երբ նախորդ՝ Հայկական ՄՍՀ քաղաքացիական օրենսգրքով սահմանվում էր 2/3 բաժին, որն ավելին էր, քան ներկայիս զ բաժինը։ Ինչպես գնահատել նման փոփոխությունը։ Վերը շարադրվածի լույսի ներքո՝ պետք է ասել, որ որքան մեծ է ժառանգության պարտադիր բաժնի չափը, այնքան օրենսդիրը սահմանափակում է կտակարարի կտակային ազատությունը, իսկ որքան փոքր է այդ բաժինը, կտակարարն ունի հնարավորություն կտակային կարգադրություն անելու իր սեփականության ավելի մեծ մասի նկատմամբ՝ այդքանով ավելի ընդգծելով իր անհատականությունն ու օգտվելով մեծ ազատությունից։ Նախորդ օրենսդրության համեմատու-

թյամբ՝ ներկա օրենսդրությունը կրկին ժառանգման հարաբերություններում նախապատվություն է տվել ինդիվիդուալիզմին, քան կոլեկտիվիզմին։ Կրկին հիշենք, որ ինդիվիդուալիստական գործոնը ներկա օրենսդրությամբ առաջ էր մղվել նաև ժառանգության պարտադիր բաժնի իրավունք ունեցող անձանց շրջանակի նեղացմամբ։

Ի մի բերելով վերը նշվածը, համոզված լինելով ժառանգման հարաբերություններում ինդիվիդուալիստական և կոլեկտիվիստական հիմքերի ողջամիտ հավասարակշռման անհրաժեշտության մեջ, հիմնվելով իրավագիտական շրջանակների տեսակետներում առկա ռացիոնալ դրսևորումների վրա՝ առաջարկվում է ՀՀ քաղ. օր. 1194-րդ հոդվածը վերաշարադրել հետևյալ խմբագրությամբ.

1. Պարտադիր բաժին է համարվում ժառանգի իրավունքը, անկախ կտակի բովանդակությունից, ժառանգելու սույն հոդվածի 3-րդ կետով սահմանված բաժինը։

2. Ժառանգության բացման ժամանակ պարտադիր բաժնի իրավունք ունեն ժառանգատուի զավակները, ամուսինը և ծնողները, ինչպես նաև այն անաշխատունակ անձինք, ովքեր մինչև ժառանգատուի մահն առնվազն մեկ տարի գտնվել են նրա խնամքի ներքո։

3. Ժառանգատուի զավակը և ամուսինը, անկախ կտակի բովանդակությունից, ժառանգում են այն բաժնի առնվազն կեսը, որը նրանց կհասներ ըստ օրենքի ժառանգելու դեպքում։

Ժառանգատուի ծնողները, ինչպես նաև այն անաշխատունակ անձինք, ովքեր մինչև ժառանգատուի մահն առնվազն մեկ տարի գտնվել են նրա խնամքի ներքո, անկախ կտակի բովանդակությունից, ժառանգում են այն բաժնի առնվազն երրորդ մասը, որը

նրանց կհասներ ըստ օրենքի ժառանգելու դեպքում:

4. Պարտադիր բաժնի չափը որոշելիս հաշվի է առնվում այն ամենը, ինչ նման բաժնի իրավունք ունեցող ժա-

ռանգը որևէ հիմքով ստանում է ժառանգությունից, ներառյալ՝ նման ժառանգի օգտին սահմանված կտակային հանձնարարության արժեքը:

1. **Боголепов Н.** Учебник истории римского права. М., Университетская типография. 1895, с. 513.

2. **Барон Юлиус** Система римского гражданского права. Юрид. центр Пресс. СПб. 2005. с. 987-988.

3. **Барон Юлиус** Система римского гражданского права. Там же, с. 973. **Боголепов Н.** Учебник истории римского права. Там же, с. 514-520.

4. **Ярош К.Н.** История идеи естественного права. Часть первая. СПб. тип. В.Везобразова и комп. 1881. с. 254; **Муромцев С.** Черки общей теории гражданского права. Часть 1. М. тип. А.И.Мамонтова и К. 1877, с. 241-248.

5. **Рихтер А.К.** О необходимом наследовании, СПб. дос. Типография. 1893, с. 243.

6. **Рихтер А.К.** О необходимом наследовании. Там же, с. 244.

7. Նույն տեղում, էջ 244:

8. Նույն տեղում, էջ 247:

9. **Рихтер А.К.**, там же, с. 253.

10. Նույն տեղում, էջ 262:

11. **Эмирлов К.П.** Законы о родовых имуществах и институт обязательной доли, 1890.

12. **Азаревич Д.И.** Свобода и ограничения духовных завещаний //Журнал Гр. и уг. права. 1889, кн. 8.

13. **Рихтер А.К.**, там же, с. 230.

14. **Монтескье** О духе законов или об отношениях, в которых законы должны находиться. СПб. Изд. Л.Ф.Пантьельева. 1900, с. 479, 481.

15. Հայրական իշխանության ներքո գտնվողները կոչվում էին ազնատներ: Մրանց բլին էին պատկանում ոչ միայն ընտանիքի հոր հետ արենակցական կապ ունեցողները, այլև նրա կողմից որդեգրվածները, ինչպես նաև որդիների և թոռների կանայք // **Սաֆարյան Գ., Եսայան Ա.** Հոռնեական իրավունք: Ոստանական ձեռնարկ բուհերի համար: Ե., 2012. էջ 67:

16. Կոզնատներ էին կոչվում արենակցական կապերով կապված անձինք: Այսպես, որևէ մարդու դուստրը ամուսնանալու դեպքում պահպանում էր կոզնատական կապերն ազգականների հետ, բայց անցնում էր ամուսնու ընտանիքի ազնատների շարքը // **Սաֆարյան Գ., Եսայան Ա.** Հոռնեական իրավունք, նույն տեղում էջ 67: **Боголепов Н.** Учебник

истории римского права, там же, с. 622-623.

17. **Барон Юлиус** Система римского гражданского права, там же, с. 966.

18. 1.6.&1.D.h.t.5, 2.-1.10.C. de.ad.8, 47.-1.30.D.h.1.5.2.

19. **Рихтер А.К.**, там же, с. 417.

20. 1.8.&4.D.h.t.5,2;1.31.C.h.t.3,28;&&3.6.7.1.h.t.2.18.

21. Nov.18.c.1.i.f.; **Зом Р.** Институции римского права. М., 1888. тип. А.И.Мамонтова и К. с. 378; **Боголепов Н.** Учебник истории римского права, там же, с. 625.

22. **Рихтер А.К.**, там же, с. 410.

23. Նույն տեղում, էջ 410:

24. Հայկական ՍՍՀ քաղաքացիական իրավունք /խմբ. Ա.Հ.Հովհաննիսյան/, Եր. Երևանի համալս. հրատ. 1982. էջ 530: Гражданское право /отв.ред. В.А.Рясенцев, Н.П.Волошин/ юрид.лит. М., 1969, с. 514; Гражданское право, Т 2. /отв.ред. Орловский П.Е., Корнеев С.М./ юрид. лит. М. 1970, с. 549; **Эйдинов Э.Б.** Наследование по закону и завещанию. юрид.лит. М. 1984, с. 50-52; Советское гражданское право /под ред. О.А.Красавчикова/ Изд. «Высшая школа» М.1973, с. 441.

25. **Антимонов Б.С., Граве К.А.** Советское наследственное право. Госюриздат. М., 1955, с. 161.

26. **Тихомиров Ю.А.** Публичное право. М., 1995, с. 24-25.

27. **Яковлев В.Ф.** Россия: экономика, гражданское право. М., 2000, с. 167.

28. **Рихтер А.К.**, там же, с. 253.

29. Гражданское право Германии./ научн. редакторы А.Л.Маковский и др./ 2-е изд., доп. М. Волтерс Клувер. 2006, с. 562.

30. Гражданский кодекс Франции (Кодекс Наполеона) /пер. с фр. Захватаева В.Н. М. Инфотропик Медиа. 2012, с. 289.

31. Всеобщий гражданский кодекс Австрии / пер. ц нем. Маслов С.С./ М. Инфотропик Медиа. 2011, с. 130.

32. Ընդ որում, Ավստրիայի քաղաքացիական օրենսգրքով հաստով մեկնաբանվում է, որ «զավակ» ասելով՝ նկատի ունեն նաև թոռներին ու թոռների զավակներին, իսկ «ծնողներ» ասելով՝ նկատի ունեն թղոր պապերին ու տատերին: Всеобщий гражданский кодекс Австрии / пер. ц нем. Маслов С.С./, там же, с. 130.

Միքայել ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

*Հայաստանի պետական տնտեսագիտական համալսարանի
իրավագիտության և քաղաքագիտության ամբիոնի ասիստենտ*

**ՀԱՆՐԱՅԻՆ ՍԵՓԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ
ՍՈՒԲՅԵԿՏՆԵՐԸ**

Սեփականության իրավունքի սուբյեկտ կարող է լինել քաղաքացիական իրավահարաբերությունների յուրաքանչյուր սուբյեկտ: Սեփականության իրավունքի առանձնահատուկ սուբյեկտներ են հանրային իրավական կազմավորումները՝ պետությունն ու համայնքը, որոնց իրավական բնույթի առանձնահատկություններով պայմանավորված տարբերակվում է սեփականության իրավունքի հանրային տեսակը:

Պետությունը հասարակության ամբողջական քաղաքական կազմակերպումն է, որն ունի տարածք, մշտական բնակչություն և ինքնիշխանություն:¹ Պետության՝ որպես հանրային սեփականության իրավունքի սուբյեկտի իրավական կարգավիճակի կարևոր առանձնահատկությունն այն է, որ պետությունն ունի հատուկ իշխանական լիազորություններ, որոնք հնարավորություն են ընձեռնում ընդունել պետական գույքի նկատմամբ սեփականության իրավունքի իրականացման կարգը սահմանող նորմատիվ իրավական ակտեր:

Սեփականության իրավունքի սուբյեկտ է նաև համայնքը՝ մեկ կամ մի քանի բնակավայրերի բնակչության հանրությունը (ՀՀ Սահմանադրություն, 104.1 հոդված): Համայնքն ունի ի սեփականություն գույք ունենալու իրավունք և գույքային այլ իրավունքներ: Համայնքը ոչ թե պետական, այլ ինքնուրույն հանրային իրավական կազմավորում է, ուստի և համայնքային սեփականությունը հանրային սեփականության ինքնուրույն տեսակ է, որի առանձնահատկությունները կարգավորվում են «Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքով: Համայնքային սեփականության իրավունքի սուբյեկտներն են քաղաքային և գյուղական համայնքները (ՀՀ քաղ. օր., հոդված 169, մ. 1),

որոնց անունից հանդես են գալիս տեղական ինքնակառավարման մարմինները և դրանց պաշտոնատար անձինք:

Իրավագիտության մեջ հանրային իրավական կազմավորումների՝ պետության և համայնքի կազմակերպարավական ձևի վերաբերյալ կան երկու հիմնական հայեցակարգեր: Առաջին հայեցակարգն ընդունված է արևմտյան Եվրոպայի երկրներում, որտեղ իրավաբանական անձինք բաժանվում են ըստ մասնավոր իրավունքի և հանրային իրավունքի պատկանելության: Ըստ այդմ, «մասնավոր իրավունքի իրավաբանական անձ» եզրույթի ներքո հասկանում են շահույթ հետապնդող կամ չհետապնդող կազմակերպություններ, «հանրային իրավունքի իրավաբանական անձի» դեպքում՝ հանրային իրավական կազմավորումները՝ պետությունը, համայնքը, հանրային ծառայություններ (service public) մատուցող պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինները:² Երկրորդ հայեցակարգի համաձայն՝ իրավաբանական անձինք են միայն մասնավոր իրավունքին հայտնի կազմակերպությունները, իսկ պետությունն ու համայնքը առանձնահատուկ սուբյեկտներ են, այլ ոչ թե իրավաբանական անձի տարատեսակ: Այս հայեցակարգի կողմնակիցները դրանք համարում են իրավունքի ինքնուրույն սուբյեկտ, հանրային իրավական կազմավորում, որոնք ամենևին իրավաբանական անձ չեն և շեշտադրում են պետության որպես մեկ սուբյեկտային միավորի ինքնուրույն և միասնական գոյությունը:³

Հանրային իրավական կազմավորումների իրավաբանական կոնստրուկցիայի ներկայացված երկու մոդելներն էլ համահունչ են պետության ծագման և գոյության պայմանագրային հարստուցային (պարադիգ-

ՄԱՑԻՍ – ՀՈՒՆԻՍ 2015 5 - 6 (191 - 192)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Քաղաքացիական իրավունք

մային) տեսությանը, ըստ որի՝ պետությունը մարդկանց այն միավորումը կամ միությունն է, որի նպատակն է փոխադարձաբար հարգել և պաշտպանել միության անդամների կյանքը, ազատությունը, ունեցվածքը և այլ բարիքները:⁴ Սեփականության իրավունքի տեսանկյունից՝ պետության որպես իրավունքի սուբյեկտի հասկացության մեջ առանցքային դերը միավորված հասարակությանն է, ով սեփականության սուվերեն իրավունք ունի իրեն պատկանող տարածքի նկատմամբ: Այդ իսկ պատճառով իրավական կարգավորման համար նախապատվություն ենք տալիս այն տեսությանը, որը պետությունը ճանաչելով որպես մեկ միասնականություն, պետական և համայնքային մարմինների հանրային գույքի ինքնուրույն սեփականատեր չի համարում: Այդպիսի դիրքորոշման դեպքում խնդրահարույց է պետական և համայնքային մարմիններին պատկանող գույքային կարգավիճակի բնույթը:

Օրենսդրական միասնական՝ կողմիկի կացված կարգավորման բացակայությունը դժվարացնում է հանրային սեփականության կառավարման սուբյեկտների լիազորությունների տարանջատումը հանրային սեփականության իրավունքի սուբյեկտների իրավազորություններից: Իրավիճակի հիմնական պատճառներից մեկն էլ այն է, որ հանրային սեփականության իրավունքի սուբյեկտների, և առհասարակ իրավունքի սուբյեկտների իրավական կարգավիճակի հարցերը չեն կարգավորվում մեկ տեսության շրջանակներում: Հանրային սեփականության իրավունքի սուբյեկտների շրջանակը հստակեցնող օրենսդրական առկա կարգավորումները հանգեցրել են հանրային սեփականության կառավարման պետական և համայնքային մարմինների կողմից չարաչափումների թվի ավելացմանը: Այսպես, թեև կենտրոնական բանկը պետական գործառույթներ իրականացնող իրավաբանական անձ է, սակայն բանկերից դրամական միջոցներ փոխառությամբ ընդունելու դեպքում վերածվում է փոխառնված գումարի սեփականատեր, այսինքն՝ դրամը վերածվում է պետական սեփականության: Կամ պետական ոչ

առևտրային կազմակերպությունները, համարվելով մասնավոր իրավունքի ինքնուրույն սուբյեկտներ, ստանում են պետական գույքը՝ որպես սեփականություն, որի արդյունքում այդ կազմակերպությունների գույքն այլևս պետական չէ, սակայն տեսաբանների կարծիքով կազմակերպությունների սեփականության իրավունքով հանձնված գույքը միաժամանակ համարվում է պետական գույքի բաղկացուցիչ մաս: Ներկայացված օրինակները, այսպիսով, հարկադրում են անդրադառնալ պետական և տեղական ինքնառավարման մարմինների, կենտրոնական բանկի, նախարարությունների ու պետական այլ մարմինների աշխատակազմերի և պետական/համայնքային ոչ առևտրային կազմակերպությունները հանրային սեփականության իրավունքի սուբյեկտներին ինչպիսի առնչություն ունենալու հարցին:

ՀՀ իրավական համակարգում հանրային իրավական կազմավորումների կազմակերպարարական ձևի իրավակարգավորման հարցում հայեցակարգային մոտեցում չի ցուցաբերվում, ինչն իր հերթին զգալիորեն խոչընդոտում է սեփականության իրավունքի կառավարման հարցում հայեցակարգային կարգավորումներ տալուն: Ընդունելով իրավունքի՝ հանրայինի և մասնավորի բաժանելու դիրքորոշումը՝ օրենքով իրավաբանական անձ են ճանաչվում նաև համայնքներն ու կենտրոնական բանկը, սակայն պետության և պետական մարմինների հարցում դիրքորոշումը սկզբունքորեն այլ է: Պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմիններն իրենց իրավասությունների շրջանակներում ձեռք են բերում իրավունքներ և ստանձնում պարտականություններ պետության կամ համայնքի անունից: Հայաստանի Հանրապետությունը և համայնքները քաղաքացիական օրենսդրությամբ ու այլ իրավական ակտերով կարգավորվող հարաբերություններում հանդես են գալիս այդ հարաբերությունների մասնակիցներ քաղաքացիների և իրավաբանական անձանց հետ հավասար հիմունքներով (ՀՀ քաղ. օր-ի 128-րդ հոդված): Այս դրույթի տրամաբանական շարունակությունն են

Քաղաքացիական իրավունք

Քաղ. օր-ի (72-րդ հոդվածի 6-րդ մաս), «Սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունների մասին», «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքների այն ամրագրումները, որոնցով պետական կամ համայնքային ինքնակառավարման մարմիններն իրավունք չունեն հանդես գալ որպես տնտեսական ընկերակցությունների և ընկերությունների մասնակից, քանի որ ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց պայմանականորեն նմանեցնում է պետությանն ու համայնքին, այլ ոչ թե պետական և համայնքային մարմիններին: Նման իրավական դրույթները հաստատում են այն միտքը, որ հիշյալ մարմիններն ինքնուրույն գույք ունենալու իրավունք չունեն:»

Հայաստանի Հանրապետության պետական՝ որպես սեփականատիրոջ անունից հանդես գալու լիազորությամբ օժտված կոնկրետ մարմինների բնույթը կախված է այն հարաբերությունների տեսակից, որոնց նրանք կոչված են մասնակցելու: Օրինակ՝ պետական ֆոնդին պատկանող բնակարանների, արդյունաբերական և այլ օբյեկտների մասնավորեցման դեպքում պետության անունից հանդես է գալիս ՀՀ պետական գույքի կառավարման վարչությունը, որը կառավարությանն աջակցում է պետական գույքի կառավարման գործառույթի իրականացման հարցում: ՀՀ ՄԳ 11.09.2007 թվականի թիվ 714 որոշման մեջ նշվել է, որ պետական գույքի կառավարման վարչությունը հանդես է գալիս ՀՀ անունից և ունի քաղաքացիական իրավունքի այլ սուբյեկտների հետ համահավասար իրավունքներ և պարտականություններ: Ըստ ՄԳ-ի իրավական դիրքորոշման՝ սա համահունչ է ՀՀ Սահմանադրության 89-րդ հոդվածի այն դրույթին, որի համաձայն՝ ՀՀ կառավարությունն է կառավարում պետական սեփականությունը:»

ՀՀ կառավարության տարածքային քաղաքականությունն իրագործվում է կառավարության կողմից նշանակված մարզպետների կողմից, ովքեր համակարգում են գործադիր մարմինների տարածքային ծառայությունների գործունեությունը, բացառությամբ օրենքով նախատեսված դեպքերի

(ՀՀ Սահմ. 88.1-րդ հոդված): Գործող օրենսդրությամբ ընդունված իրավակարգավորումների շրջանակներում, երբ մարզպետն իրականացնում է պետական քաղաքականությունը մարզային տարածքում և իրավունքներ ու պարտականություններ է ստանձնում պետության անունից, մարզը ոչ թե սեփականության իրավունքի ինքնուրույն սուբյեկտ է, այլ դրա կառավարման մարմին: Գուցե քննարկելի է մարզերի պետական գույքի կառավարման սուբյեկտ լինել-չլինելու հարցը (գործող օրենսդրությամբ այն դիտարկվում է ոչ թե որպես սուբյեկտ, այլ որպես երկրամաս, տարածք), սակայն անգամ այս պարագայում մարզերը չեն վերածվի հանրային սեփականության իրավունքի սուբյեկտների:

Պետական մարմինները Հայաստանի Հանրապետության անունից իրենց գործողություններով կարող են նաև ձեռք բերել ու իրականացնել գույքային և անձնական ոչ գույքային իրավունքներ: Պետական և համայնքային մարմինների գույքային իրավունքների բնույթը դրկտորինայում հստակեցված չէ կամ ավելի ճիշտ՝ կարգավորված չէ մեկ միասնական հայեցակարգի տրամաբանության շրջանակներում: Այն հարցը, թե ինչ իրավունքով են տիրապետում և օգտագործում պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմինները հանրային գույքը, ազգային իրավագիտության մեջ բարձրացվել է տնտեսավարման և օպերատիվ կառավարման իրավունքներից օրենսդրական մակարդակով հրաժարվելուց հետո:

Ըստ 24 փետրվարի 2012թ. թիվ ՄԳՌ-1009 գործով կայացված ՀՀ ՄԳ որոշման՝ պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինները գործում են իրենց լիազորությունների հիման վրա: Լիազորությունն իրավահարաբերության սուբյեկտին տրվող իրավունքն ու պարտականություն է՝ օրենսդրությամբ նախատեսված իրավաչափ գործողություն կատարելու համար: Սուբյեկտիվ իրավունքների պաշտպանության առումով լիազորվողը նման լիազորությամբ կարող է օժտվել օրենքի ուժով կամ իրավահարաբերությունների սուբյեկտների

ինքնավար կամքի դրսևորմամբ: Հանրային իրավունքում լիազորությունը պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմնին կամ պաշտոնյային Սահմանադրությամբ կամ օրենքով տրված իրավունքների ու պարտականությունների ամբողջություն է, որի դեպքում վերջիններս օրենքով լիազորված են հանդես գալու իրավատիրոջ՝ պետական կամ տեղական հանրության (պետության և համայնքի) անունից: Ուստի, Սահմանադրությամբ և օրենքներով պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինները լիազորված են սեփականատերերի՝ պետության ու համայնքների անունից սահմանված կարգով տիրապետել, օգտագործել ու տնօրինել գույքը: Օրենքով սահմանված դեպքերում պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինները կարող են վերալիազորել իրենց իրավունքներն ու պարտականությունները⁷: Սեփականության իրավունքի շրջանակներում պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինները և պաշտոնատար անձինք Սահմանադրության, օրենքի կամ վարչական ակտի հիման վրա պետության և համայնքի անունից լիազորված են տիրապետելու, օգտագործելու և տնօրինելու գույքը:

Ազգային օրենսդրությունը մասնավոր իրավունքի իրավաբանական անձանց թվին է դասում նաև այն կազմակերպությունները, որոնք ստեղծվել են հանրային իրավական կազմավորումների կողմից: Դատական պրակտիկայում դրանք որակվել են որպես մասնավոր իրավունքի սուբյեկտներ⁸: Այսպիսով, դատարանները, ճանաչելով պետության կողմից միակողմանիորեն հիմնադրված կազմակերպությունները որպես քաղաքացիական իրավունքի սուբյեկտներ, անուղղակիորեն ճանաչել են նրանց պատկանող գույքը, մասնավոր սեփականություն, այդ թվում՝ հիմնադիր-պետության կողմից կազմակերպություններին ամրացված և ի սեփականություն հանձնված հանրային գույքը: Այդպիսիք են պետական ոչ առևտրային կազմակերպություններն ու հիմնարկները:

Ոչ առևտրային կազմակերպությունների

համակարգում իրենց տեղն ունեն պետական ոչ առևտրային կազմակերպությունները,⁹ որոնց վարչաիրավական կարգավիճակի վերաբերյալ իրավակարգավորումը գործող օրենսդրությունում դեռևս բացակայում է:¹⁰ Անդրադառնանք պետական ոչ առևտրային կազմակերպություններին և հիմնարկներին՝ իրավահարաբերությունների այդ մասնակիցներին հանրային սեփականության իրավունքի քաղաքացիաիրավական կարգավորման տեսանկյունից՝ ըստ իրավաբանական անձանց հատկանիշների հաջորդականության:

«Պետական ոչ առևտրային կազմակերպությունների մասին» 2007 թ. ՀՀ օրենքի 3-րդ հոդվածի համաձայն՝ պետական ոչ առևտրային կազմակերպությունը շահույթ ստանալու նպատակ չհետապնդող, իրավաբանական անձի կարգավիճակ ունեցող ոչ առևտրային կազմակերպություն է, որն ստեղծվում է միայն մշակույթի, առողջապահության, սոցիալական, սպորտի, կրթության, գիտության, բնապահպանական և ոչ առևտրային բնագավառներում գործունեություն իրականացնելու նպատակով: Պետական կազմակերպության հիմնադիր կարող է լինել միայն ՀՀ-ն՝ ի դեմս կառավարության, որի կառավարումը, հետևաբար և գույքի տնօրինումը, իրականացնում է հիմնադիրը (ՀՀ-ը), նրա՝ ՀՀ լիազորած պետական մարմինը, գործադիր մարմինը, որին նշանակում և ազատում է լիազորված պետական մարմինը, եթե հիմնադրի որոշմամբ կամ պետական կազմակերպության կանոնադրությամբ այլ բան նախատեսված չէ («Պետական ոչ առևտրային կազմակերպությունների մասին» ՀՀ օրենքի հոդ. 12, 14, 15): Բացի այդ, հիմնադիրն ունի պետական կազմակերպության գործունեությանը և կառավարմանը վերաբերող ցանկացած հարց վերջնական լուծելու իրավունք («Պետական ոչ առևտրային կազմակերպությունների մասին» ՀՀ օրենքի հոդ. 13):

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 50-րդ հոդվածի համաձայն՝ իրավաբանական անձ է այն կազմակերպությունը, որը որպես սեփականություն ունի առանձնացված գույք

Քաղաքացիական իրավունք

ՄԱՑԻՍ – ՀՈՒՆԻՍ 2015 Ն – 6 (191 – 192)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

40

և իր պարտավորությունների համար պատասխանատու է այդ գույքով, կարող է իր անունից ձեռք բերել ու իրականացնել գույքային և անձնական ոչ գույքային իրավունքներ, կրել պարտականություններ, դատարանում հանդես գալ որպես հայցվոր կամ պատասխանող: Կազմակերպությունը իրավաբանական անձ ճանաչելու համար քաղաքացիական օրենսդրության տրամաբանությամբ պետք է ունենա հետևյալ հատկանիշները՝ կազմակերպական միասնությունը, գույքային առանձնացվածությունը, քաղաքացիական շրջանառությունում իր անունից հանդես գալու իրավունք և ինքնուրույն գույքային պատասխանատվություն: Օրենսգիրքը թեև ճանաչում է իրավունքի սուբյեկտ իրավաբանական անձին, սակայն նախատեսում է նաև քաղաքացիական իրավահարաբերությունների այնպիսի մասնակիցներ, ինչպիսիք իրավաբանական անձի կարգավիճակ չունեցող կազմակերպություններն ու հիմնարկներն են: Ուստի, քանի որ յուրաքանչյուր իրավաբանական անձ կազմակերպություն է, իսկ ամեն կազմակերպություն իրավաբանական անձ չէ, ապա ՀՀ քաղաքացիական օրենսդրությունում առկա կորպորատիվ իրավունքի ոչ բոլոր իրավական նորմերն են ծառայում իրավաբանական անձի սահմանմանը:

ՀՀ քաղ. օր-ի իրավաբանական անձանց սահմանումը խնդրահարույց է ոչ միայն այս տեսանկյունից:

Իրավաբանական անձի հասկացության տեսությունների շարքում առանձնացվում են երկու հիմնական՝ իրական և ֆիկցիոն տեսությունները: Իրավաբանական անձի ֆիկցիոն (persona ficta) տեսությունը իրավաբանական անձը համարում էր ֆիկցիա՝ միստիկ անձ:¹¹ Իրավաբանական անձի ֆիկցիոն էության թեզի համաձայն՝ իրավաբանական անձը երևակայական, մտացածին երևույթ է, քանի որ իրավունքներ ձեռք բերելու և իրականացնելու համար անհրաժեշտ է կամք, իսկ կամք ունի միայն ֆիզիկական անձը, հետևաբար, միայն ֆիզիկական անձինք կարող են ձեռք բերել և իրականացնել իրավունքներ,¹² ինչպես նաև ըստ մեղքի կրել

պատասխանատվություն: Անհրաժեշտ է առանձնացնել Հռոմի՝ Ինոկենտի 4-րդ պապի տեսությունը Սավինիի ֆիկցիոն տեսությունից: Եթե այդ տեսության կողմնակիցների մի մասն առհասարակ հերքում էին իրավաբանական անձի գոյի խնդիրը, քանի որ եկեղեցին կարող է բանադրել (anathema) միայն բանական էակներին, ապա երկրորդ տեսակետի կողմնակիցների համար ֆիկցիա է ոչ թե իրավաբանական անձն ինքնին, որպես սոցիալական կազմավորում, այլ այդ բառակապակցությունում «անձ» բառը:¹³

Իրավաբանական անձի իրական միության տեսությունը՝ որպես հակադրություն ֆիկցիոն տեսությանը, ծագեց 19-րդ դարի երկրորդ կեսին: Ֆրանսիացի սոցիոլոգ Էմիլ Դյուրկեհայմի «հասարակական գիտակցություն» հասկացությունը սնեց իրավաբանական անձանց իրական տեսությունը, որում նշված է. «Մտքերի մտածելակերպը առանձին մարդկանց մտածելակերպը չէ, այն ունի իր սեփական օրենքները»:¹⁴ Հարելով սոցիոլոգների հասարակության մտածողության ու գործունեության ինքնուրույն սուբյեկտի գաղափարին՝ իրական տեսության կողմնակիցները ճանաչեցին միությունները որպես «կամքի և գործողության սուբյեկտ»՝ բոլոր հոգեբանական և օրգանական միասնություն կազմող սոցիալական խմբերը որակելով իրավաբանական անձ:¹⁵ Լատիներեն quod universitatis est non est singulorum սույթը (Digest 47, 22, 1, 2), որը բանաձևում է «գործընդհանուր մասնավորին չէ» դրույթը, խոսում է սոցիոլոգների հայեցակետի օգտին:

Այսպիսով, իրավաբանական անձի ընկալման հայեցակարգերում առանցքային տեղը հատկացվում է անձի ինքնուրույն կամք դրսևորելու ունակությանը (nomen intellectuale): Իրավահարաբերության գործունակ սուբյեկտ հանդես գալու համար կարևորագույն նախապայմանը ինքնուրույն կամք ձևավորելու և դրսևորելու հատկություններն են,¹⁶ ինչն անձանց կամավոր միավորվելու ազատության գաղափարի տրամաբանության շարունակությունն է ինքնուրույն առևտրային կամ ոչ առևտրային գործունեություն իրականացնելու ընթացքում:

Իրավաբանական անձի կարևոր հատկանիշը ներքին և արտաքին ինքնուրույնությունն է, ներառյալ՝ գույքային: Արևմտյան Եվրոպայի երկրներում կարևորվում է կազմակերպությունների անկախության հանգամանքը հատկապես դրանց ստեղծման պահին:¹⁷ Սակայն քանի որ ազգային իրավական համակարգում իրավաբանական անձանց իրավական կարգավորումն իրականացվում է դրանց ֆիզիկական անձանց կանոններին ասոցացնելու սկզբունքով¹⁸ (ֆիզիկական անձը «ստեղծվում» և «դադարում» է իր կամքից անկախ), ապա անհրաժեշտ է, գուցե, կարևորել պետական կազմակերպությունների ինքնուրույնության հանգամանքը ոչ միայն դրանց ստեղծման պահին, այլ առավելապես գործունեության իրականացնելու ընթացքում: Իրավաբանական անձանց այլ սուբյեկտներից պայմանագրային կամ այլ թույլատրելի բույթի կամավոր կախվածություն ունենալը նրա ինքնուրույնության արտաքին դրսևորումներն են: Այս իմաստով կազմակերպությունների ինքնուրույնությունը որոշելու համար կարևորում ենք պարզել՝ արդյո՞ք իրավաբանական անձի ինքնուրույնության թույլատրելի սահմանափակումը կամ նրա հնարավոր կախյալ դիրքում գտնվելն իրավաբանական անձի ինքնուրույն գործողությունների արդյունք է, թե ոչ: Ի դեպ, հարկ է ճշտել այդ վիճակին հանգեցնող իրավաբանական անձի գործողությունների ողջ ընթացքի ինքնուրույնությունը:

Պետական կազմակերպությունների իրավական կարգավորման մոդելն ավելի մոտ է իրավաբանական անձանց էության վերաբերյալ սովետական տեսություններին, որոնք մատնանշում էին միայն պետական հիմնարկները: Սոցիալիստական կարգերը հերքում էին թե՛ մասնավոր կամքը, թե՛ մասնավոր իրավունքը և թե՛ մասնավոր սեփականությունը՝ առաջնորդվելով Կ. Մարքսի՝ «Մարդն աշխատող կենդանի է»¹⁹ (այլ ոչ թե ազատ կամ բանական կենդանի) բանաձևով: Ձևականորեն ինքնուրույն և անկախ սուբյեկտները, ինչպիսին էին կոլխոզները, միությունները և այլ միավորումները,

գտնվում էին պետական խիստ հսկողության ներքո, ուստի անհնար է դրանք որակել որպես մասնավոր իրավունքի սուբյեկտներ:²⁰ Ասվածը հաստատում է նաև այն, որ 1928 թվականին լույս տեսած «Պետական ձեռնարկությունների իրավական բնույթը» աշխատությունում Ա. Վ. Վենեդիկտովը պետական ձեռնարկություններն ապրանքադրամական հարաբերություններում նույնացնում էր պետության հետ:²¹ Պետական ոչ առևտրային կազմակերպություններն ու հիմնարկները հասարակությունում պատերճանալիստական մտածելակերպի արդյունք են, որոնք թեև գոյատևում են անցումային տնտեսություն ունեցող հասարակություններում, սակայն անհամատեղելի են ազատական շուկայական կանոնների հետ, և քանի որ մեր պետական հասարակությունն որդեգրել է ժողովրդավարական պետություն դառնալու քաղաքականությունը, ուստի քննարկվող իրավական երևույթները պետք է ունենան ժամանակավոր և անցողիկ բնույթ:

Միավորման կամային ինքնուրույնությունը, ինչպես միավորվելու, այնպես էլ գործունեություն ծավալելու ընթացքում, իրավաբանական անձի անհրաժեշտ հատկանիշն է, որի բացակայության դեպքում այլ հատկանիշերին անդրադառնալն անիմաստ է: Այս առումով անհրաժեշտ է նախ ընդլայնել իրավաբանական անձի քաղաքացիաիրավական ընկալումը՝ իրավունքի սուբյեկտ ճանաչելով բոլոր կազմակերպություններին, կազմակերպությունների ճանաչման հարցում շեշտադրելով ինքնուրույնությունը՝ ինքնուրույն կամքի ձևավորումն ու դրսևորումը, այնուհետև անդրադառնալ պետական կազմակերպությունների իրավական հայեցակարգային կարգավորման հարցերին:

Իրավաբանական անձի օրենսդրական սահմանման համաձայն՝ իրավաբանական անձի մյուս հատկանիշը գույքային առանձնացվածությունն է: «Պետական ոչ առևտրային կազմակերպությունների մասին» ՀՀ օրենքի 4-րդ և 5-րդ հոդվածները սահմանում են պետական կազմակերպությունների գույքային կարգավիճակը, որով առանձնացվում է պետական կազմակեր-

Քաղաքացիական իրավունք

պությունների սեփականության իրավունքով պատկանող գույքը նրան պետական կառավարման մարմինների կողմից անհատույց օգտագործման իրավունքով անրացված գույքից: Սեփականության իրավունքով գույքը պետական կազմակերպությանը հանձնելով հիմնադիրը մասնավորեցնում է հանրային գույքը:

ՌԴ-ում դատարանները, տառացիորեն կիրառելով ՌԴ քաղ. օր-ի 48-րդ հոդվածը, անվավեր էին ճանաչում բոլոր այն իրավաբանական անձանց գրանցումները, որոնք չունեին առանձնացված գույք:²² Սակայն իրավաբանական անձի օրենսդրական սահմանման մեջ «որպես սեփականություն առանձնացված գույք ունենալու» վերաբերյալ դրույթը ոչ թե իրավասուբյեկտության նյութական նախապայման կամ չափանիշ է, այլ իրավունքի սուբյեկտի՝ հիմնադիր անդամներից առանձին գույք ձեռք բերելու, ունենալու և այն որպես սեփականություն տիրապետելու, օգտագործելու և տնօրինելու օբյեկտիվ իրավական հնարավորություն: Իր ամուսնից հանդես գալու, առանձնացված գույք ունենալու և այդ գույքով ինքնուրույն պատասխանատվություն կրելու ունակությունն արդեն իսկ ճանաչված-գրանցված իրավունքի սուբյեկտ ճանաչվելու հետևանքներն են: Ավաճի գործնական նշանակությունն այն է, որ գրանցման պահին իրավաբանական անձի գույքի բացակայությունը կամ վարձակալած գույքի առկայությունը, պետական մարմնի կողմից գրանցումը մերժելու, իսկ դատարանի համար իրավաբանական անձի գրանցումը անվավեր ճանաչելու հիմք չէ: Այս առումով պետական կազմակերպությունների իրավաբանական անձանց «գույքային առանձնացվածության» չափանիշին բավարարելու համար պարտադիր չէ սահմանել հիմնադրի՝ պետական կազմակերպությանը հանրային գույքը փոխանցելու հնարավորություն-պարտականությունը՝ դրանով իսկ պետական կազմակերպություններին վերաժելով հանրային սեփականության իրավունքի սուբյեկտների:

Այսպիսով, իրավաբանական անձը մեկից ավելի անձանց՝ որոշակի ընդհանուր

նպատակների շուրջ և դրանց իրականացման համար կամավոր միավորումն է, որն ունի ներքին կազմակերպվածություն և օժտված է իրավասուբյեկտությամբ, մինչդեռ քննարկվող պետական կազմակերպություններն իրավաբանական անձանց թվարկված բոլոր հատկանիշները չունեն: Ինչպես ասվել է ՀՀ Մարդու իրավունքների պաշտպանի 2009 թվականի «Արդար դատաբանության իրավունքի սպահովումը ՀՀ-ում» վերառությամբ արտահերթ հրատարակային զեկույցում, երբ կամք արտահայտող պետությունն է (իսկ գործարքի, այդ թվում պայմանագրի բուն էությունը կամահայտնությունն է) և առանձնացված գույքի de facto, ինչու չէ նաև de jure, տնօրինումն իրականացնում է Հայաստանի Հանրապետությունը, նման մասնավոր իրավունքի ինքնուրույն սուբյեկտի ներդրումը ոչ անհրաժեշտ ավելորդություն է և, ըստ էության, միտված է ծավալվող հարաբերությունները հանրային իրավական դաշտից արհեստականորեն փոխանցել մասնավոր իրավական հարթություն:²³

Քանի որ պետությունն ու համայնքն իրենց մարմինների միջոցով կարող են անմիջականորեն և հավասար պայմաններում հանդես գալ քաղաքացիաիրավական հարաբերություններում, անհասկանալի է օրենսդրի նպատակը պետական ոչ առևտրային կազմակերպություններին և պետական կառավարչական հիմնարկներին կարգավիճակ տալու մտադրությունը:²⁴ Ավելին, օրենքով ՊՈԱԿ-ների նման կարգավիճակ տալը վտանգավոր է. ՀՀ-ում կարող է կենսագործվի լուշկոլյան սցենարը, ըստ որի՝ մասնավոր իրավունքի սուբյեկտ որակվող պետական կազմակերպությունները, ստանալով պետական գույքը ի տնօրինություն, կարող են վարկային պարտավորությունների շրջանակում գրավադրել պետական, այդ թվում՝ պատմական և/կամ մշակութային գույքը, որը կազմակերպության պարտավորությունների չկատարման դեպքում կարող է անցնել բանկերին և վարկային այլ կազմակերպություններին: Բացի այդ, պետական կազմակերպությունների գործադիրների

հիմնադրից բացառիկ կախվածությունն ու իրավաբանական անձանց քրեական պատասխանատվության բացակայությունը մեծ ռիսկեր է ստեղծում կոռուպցիայի և փողերի լվացման համար:²⁵

Պետական գույքի կառավարման ոլորտում խնդրահարույց կարգավիճակ ունեցող սուբյեկտներից է ՀՀ կենտրոնական բանկը: «Կենտրոնական բանկի մասին» 1996 թ. ՀՀ օրենքի 1-ին հոդվածով Հայաստանի Հանրապետության կենտրոնական բանկը պետական գործառույթներով օժտված իրավաբանական անձ է, որի միակ հիմնադիրը Հայաստանի Հանրապետությունն է:

Հայաստանի Հանրապետության կենտրոնական բանկի իրավական կարգավիճակը սահմանող իրավանորմերը հիմնականում նույնական են ռուսական օրենսդրության հետ: Կենտրոնական բանկի իրավական կարգավիճակի վերաբերյալ ռուսական դոկտրինայում ձևավորվել են երկու իրարամերձ կարծիքներ: Առաջին կարծիքի կողմնակիցների համար (Գ.Ա. Թոսունյան, Ա.Յ. Վիկուլին) կենտրոնական բանկը պետական իշխանության մարմին է, ՌԳ պետական իշխանության միասնական համակարգի ինքնուրույն օղակ, թեև նա չի դասվում այն մարմինների շարքին, որոնք իրականացնում են պետական իշխանություն՝ այդ տերմինի ընդունված դասական իմաստով²⁶: Հակառակ կարծիք ունի Ա.Գ. Բրատկոն, ով պնդում է, թե կենտրոնական բանկը չի համարվում պետական իշխանություն իրականացնող մարմինների շարքը, քանի որ այն չի իրականացնում պետական իշխանություն: Այս եզրահանգման նա եկել է ՌԳ Սահմանադրության 11-րդ հոդվածի 1-ին մասից ելնելով, որտեղ նշված է, որ ՌԳ-ում պետական իշխանությունը իրականացվում է ՌԳ Նախագահի, Ֆեդերատիվ Ժողովի, Կառավարության և դատարանների կողմից²⁷: ՀՀ Սահմանադրության 2-րդ հոդվածում սահմանված պահանջով (որն, ի դեպ, ենթակա չէ փոփոխման ՀՀ Սահմանադրության 114-րդ հոդվածի ուժով) ժողովուրդն իր [սեփականատիրական] իշխանությունն իրականացնում է Սահմանադրությամբ նախատեսված

պետական և տեղական մարմինների, այդ թվում՝ ՀՀ Սահմանադրության 83.3-րդ հոդվածով սահմանված պետական գործառույթներ իրականացնող կենտրոնական բանկի ու պաշտոնատար անձանց միջոցով: Ինչ վերաբերում է ՀՀ կենտրոնական բանկի կազմակերպարավական ձևին, ապա դրա վերաբերյալ Սահմանադրության հղումն անտողակի է, եթե ՀՀ Սահմանադրության 83.3-րդ հոդվածը մեկնաբանենք 2-րդ հոդվածի լույսի ներքո:

Այս առումով ՀՀ կենտրոնական բանկի օրենսդրական սահմանման մեջ օգտագործվող «իրավաբանական անձ» եզրույթը պայմանական է, այլ կերպ ասած՝ իրավաբանական ֆիզցիա է, կամ «հանրային իրավունքի իրավաբանական անձանց» ճանաչող իրավական համակարգերից փոխառելու հետևանք է: Կենտրոնական բանկն իրավաբանական անձ չէ անգամ քաղաքացիական օրենսգրքում տրված իրավաբանական անձի սահմանման մեջ ներառված հատկանիշների տեսանկյունից, քանի որ

1. քաղաքացիական իրավունքում իրավաբանական անձինք անձանց կամավոր միավորվելու ազատության դրսևորումներն են, որոնք, ի դեպ, օգտվում են մարդու բնական իրավունքներից և ազատություններից (հոդված 42.1), այնինչ Հայաստանի Հանրապետությունում կենտրոնական բանկը «հիմնադրվել է» ՀՀ Սահմանադրության համապատասխան նորմով և լուծարման է ենթակա բացառապես Սահմանադրության մեջ փոփոխություն կատարելու եղանակով:

2. իրավաբանական անձինք անձանց միավորումներ են որոշակի առևտրային և ոչ առևտրային նպատակների իրականացման համար, իսկ կենտրոնական բանկն ունի սահմանադրարավական կարգավիճակ, իրականացնում է պետական գործառույթներ, ընդունում է նորմատիվ իրավական ակտեր:

3. մասնավոր իրավունքի սուբյեկտ հանդիսացող իրավաբանական անձինք, որպես կանոն, ունեն ընդհանուր իրավունակություն, իսկ պետական մարմինները՝ բացառապես հատուկ իրավունակություն:

Քաղաքացիական իրավունք

4. մասնավոր իրավունքի սուբյեկտ հանդիսացող իրավաբանական անձինք իրավունք ունեն անել այն, ինչ արգելված չէ օրենքով, իսկ պետական մարմինները, այդ թվում՝ կենտրոնական բանկը, պարտավոր են անել միայն այն, ինչ ուղղակիորեն թույլատրված է օրենքով (ՀՀ Սահմանադր., հոդված 5, 42)։

5. Եթե վարչարարության և վարչական վարույթի սկզբունքները տարածելի են գործադիր իշխանության հանրապետական և տարածքային կառավարման, ինչպես նաև տեղական ինքնակառավարման մարմինների նկատմամբ, ապա ՀՀ-ում իրավաբանական անձինք վարչարարություն իրականացնող մարմիններ չեն²⁸։

6. ՀՀ կենտրոնական բանկը չի կարող ունենալ սեփականության իրավունքով գույք, քանի որ նրան պատկանող գույքը պետական սեփականություն է։

7. ՀՀ կենտրոնական բանկը չի կարող լինել այլ իրավաբանական անձանց մասնակից, ինչպես որ սահմանված է պետական մարմինների համար («Կենտրոնական բանկի մասին» ՀՀ օրենք., հոդվածներ 5, 42)։

8. ՀՀ կենտրոնական բանկը չի կարող կրել քաղաքացիաիրավական ինքնուրույն պատասխանատվություն, քանի որ փաստացի ձեռք է բերում իրավունքներ և կրում է պարտականություններ պետության անունից։

Արդյունքում, քանի որ ՀՀ կենտրոնական բանկն իր էությանը պետական վարչակազմակերպական մարմին է, ուստի ՀՀ կենտրոնական բանկը չի կարող դիտվել իրավաբանական անձ քաղաքացիական իրավունքի իմաստով, հետևաբար՝ ՀՀ կենտրոնական բանկը գույքային և անձնական ոչ գույքային իրավունքներ ձեռք է բերում և ստանձնում է պարտավորություններ ոչ թե իր անունից, ինչպես նշվել է «Կենտրոնական բանկի մասին» ՀՀ օրենքի 1-ին հոդվածի 4-րդ մասում, այլ Հայաստանի Հանրապետության անունից։

Ամփոփելով հոդվածում շարադրված դրույթները, հարկ ենք համարում նշել, որ հանրային սեփականության իրավունքի սուբյեկտները երկուսն են՝ պետությունը և

համայնքները, ասել է թե՛ հանրային է համարվում այն սեփականությունը, որը պատկանում է հանրային իրավական կազմավորումներին։ Դրանից ուղղակիորեն հետևում է, որ պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինները հանրային գույքը տիրապետում, օգտագործում և տնօրինում են իրենց տրված լիազորությունների շրջանակներում։

Իրավաբանական անձանց իրավական ոլորտը կարգավորող օրենսդրության միասնական և ներդաշնակ կարգավորումն ապահովելու համար անհրաժեշտ է ձեռքբաղապետել արհեստական, ավելորդ և ոչ անհրաժեշտ իրավաբանական ֆիկցիաներից, որոնք դուրս են գործող հայեցակարգերի տրամաբանությունից և չունեն ինքնուրույն սոցիալական դերակատարություն։ Եթե ոչ, ապա տարածել վարչական իրավունքի գործողության տիրույթը նաև պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների կողմից ստեղծված կազմակերպությունների գործունեության նկատմամբ։

Բացի այդ՝ անհրաժեշտ է վերանայել ՀՀ կենտրոնական բանկի օրենքով նախատեսված կազմակերպաիրավական ձևը՝ հաշվի առնելով դրա պետական վարչակազմակերպական մարմին լինելու հանգամանքը և դրա՝ պետական մարմիններին հատուկ քաղաքացիաիրավական հարաբերություններին մասնակցելու կանոններին ներդաշնակ կազավորելու անհրաժեշտությունը։

Վերջապես, քանի որ գործող իրավակարգավորումների շրջանակներում հանրային իշխանության մարմինների կողմից ստեղծվող կազմակերպություններին հանձնվում է գույքը սեփականության իրավունքով, որի արդյունքում հանրային գույքը անթույլատրելիորեն ապահանրայնացվում է, առաջարկում ենք սահմանել հանրային իշխանության մարմինների կողմից կազմակերպություններ ստեղծելու պարագայում գույքը պարտավորական իրավունքի գործիքների միջնորդավորմամբ փոխանցելու հնարավորություն, ինչպես, օրինակ, հանրային գույքի լիազորագրային կառավարման հանձնելու հնարավորությունը։

1. **Խրոպանյուկ Վ. Ն.** Պետության և իրավունքի տեսություն, Երևան, 1997, 63-74 էջեր:
2. **Zoller Elizabeth**, Introduction au droit public, Paris, 2013, Талапина Э. В. Административное право Франции // Ежегодник сравнительного правоведения, М., НОРМА, 2004, р. 136-151.
3. **Книпер Р.** Государство в гражданском праве // «Գատական իշխանություն», 2008 N6/107, 43-53 էջեր:
4. **Locke J.** Treatise of Civil Government, 1690, ed. Charles Sherman (New York: Appleton-century-Crofts, 1937), p. 82.
5. Օրենսդիրն անհետևողականորեն «Բանկերի և բանկային գործունեության մասին» 1996թ. ՀՀ օրենքի 13-րդ հոդվածի 2-րդ մասով սահմանել է, որ ՀՀ պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինները բանկի մասնակից կարող են լինել օրենքում սահմանված դեպքերում և կարգով:
6. Այստեղ հարկ է նշել ՀՀ Սահմանադրության 2-րդ հոդվածը, որով ժողովուրդն իր իշխանությունն իրականացնում է այն պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու պաշտոնատար անձանց միջոցով, որոնք նախատեսված են Սահմանադրությամբ:
7. «Իրավական ակտերի մասին» 2002 թ. ՀՀ օրենքի 25-րդ հոդվածի համաձայն՝ սահմանվել է միայն իրավաստեղծ գործունեության փոխանցման արգելքը:
8. Մարդու իրավունքների պաշտպանի արտահերթ զեկույց, 2009թ.:
9. 01.07.2014 թ. դրությամբ ՀՀ գրացված է եղել թվով 1958 ՊՈԱԿ-ներ և 1282 ՀՈԱԿ-ներ: / ՀՀ իրավաբանական անձանց պետական ռեգիստրի գործակալության գրանցված կազմակերպությունների վիճակագրություն 01.07.2014թ. դրությամբ // http://moj.am/storage/files/legal_acts/legal_acts_0481876997171_stat2014-6-1.pdf:
10. Այդ անորոշությունը պայմանավորված է նաև այն հանգամանքով, որ կազմակերպության այս տեսակը չունի իր նախադեպը միջազգային իրավաստեղծ փորձում // Հայաստանի Հանրապետության վարչական իրավունք: Ոստմնական ձեռնարկ / ընդհանուր խմբագրությամբ՝ Գ. Դանիելյանի - Երևանի պետ. համալս. - ԵՊՀ, հրատ., 2012, էջ 283:
11. **Ավետիսյան Վ. Գ.** Բաժնետիրական իրավունք. Ոստմնական ձեռնարկ, Եր.: Եր. համալս. հրատ., 2005, 8-11 էջեր:
12. **Teyssié B.** Droit civil: les personnes, 10e éd., Paris, 2007, p. 370.
13. **Чантурия Л.Л.** Введение в общую часть гражданского права (сравнительно-правовое исследование с учетом некоторых особенностей постсоветского права). М.: Статут, 2006, с. 154-157.
14. **Գյուրգիսյան Է.** Սոցիոլոգիական մեթոդի կանոնները, Երևան, 2006, էջ 23:
15. **Teyssié B.** Droit civil: les personnes, 10e éd., Paris, 2007, p. 372.
16. ՌԳ՝ սահմանադրական դատարանը մի շարք որոշումներում (24.10.1996 N 17^չ, 12.10.1998 N 24-Պ) նշել է, որ ընկերակցությունները, սահմանափակ պատասխանատվության ընկերությունները, բաժնետիրական ընկերություններն իրենց էությանը միավորումներ են:
17. **Чантурия Л.Л.** Введение в общую часть гражданского права (сравнительно-правовое исследование с учетом некоторых особенностей постсоветского права). М., Статут, 2006.
18. Այս դատողության հիմքերն են ՀՀ սահմանադրության 42.1-րդ հոդվածը և ՀՀ քաղաքացիական օրենսգիրքը:
19. **Ֆոշչի Գ.** Մեծ փիլիսոփայություններ, Երևան, 2002, էջ 120:
20. **Чантурия Л.Л.** Введение в общую часть гражданского права (сравнительно-правовое исследование с учетом некоторых особенностей постсоветского права). М., Статут, 2006, с. 158.
21. **Венедиктов А.В.** Государственная социалистическая собственность // Избранные труды по гражданскому праву. В 2 т. Т. II. М., «Статут», 2004.
22. Гражданское право: актуальные проблемы теории и практики / Под общ. ред. Б.А. Белова. М., Юрайт-Издат, 2007, с. 264-277.
23. Արտահերթ իրապարակային զեկույց. Արդար դատաբնության իրավունքի ապահովումը Հայաստանի Հանրապետությունում / ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպան, 2009, Երևան, էջ 67:
24. Նախարարության բոլոր կառուցվածքային ստորաբաժանումները ներառվել են աշխատակազմ-հիմնարկի մեջ: Նախարարության ամրացված գույք ունենալու պայմաններում աշխատակազմ-հիմնարկը կարող է լինել կառուցվածքային ստորաբաժանում, որն երրորդ անձանց հետ կարող է հանդես գալ իրեն վերապահված լիազորությունների շրջանակում:
25. Այս առթիվ միջազգային կազմակերպությունների (OECD, GRECO) կողմից ՀՀ-ին տրվել է խորհուրդ՝ սահմանել վարչական և քրեական պատասխանատվություն իրավաբանական անձանց նկատմամբ // **Օսիկյան Ա.** Հարկային իրավունք, Եր., 2009, էջ 126:
26. **Тосунян Г.А., Викулин А.Ю.** Постатейный комментарий к Федеральному закону от 10 июля 2002г. N 86-ФЗ «О центральном банке Российской Федерации (Банке России)»: Учебно-практическое пособие. М., 2003, с. 12-13.
27. **Братко А.Г.** Центральный банк в банковской системе России. М., 2001, с. 96.
28. Վայոց Ձորի մարզի տարածքային կենտրոնն ընդդեմ «Թովմասյան Համետ» ՍՊ ընկերության N 3-178 (ՎԳ) քաղ. գործով ՎԳ՝ 2006թ. որոշումը // ՀՀ ՎԳ՝ որոշումների ընտրանի (սեպտեմբեր-դեկտեմբեր) - Եր.: «Շիրակա Գ-ու», 2007, էջեր 80-83:

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ СУДЕБНОЙ ЗАЩИТЫ ПРАВ НА ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНУЮ СОБСТВЕННОСТЬ (АВТОРСКОГО ПРАВА) В СЕТИ ИНТЕРНЕТ И МЕТОДЫ ДОКАЗЫВАНИЯ В ГРАЖДАНСКОМ ПРОЦЕССЕ

Проблема, возникающая в гражданском процессе в сфере доказательственного права при сборе доказательств незаконного использования объектов интеллектуальной собственности в Интернете, является весьма актуальной. Большинство авторов результатов интеллектуальной деятельности (научных, литературных и художественных произведений, программ для ЭВМ, компиляций, баз данных, фонограмм, изобретений, радио- и телепередач и др.), а также иных правообладателей и правопреемников, пострадавших от правонарушений в сети Интернет, считает, что невозможно бороться с правонарушителями, думая, что в отношении информационных объектов интеллектуальной собственности, размещенных и распространяемых в глобальной сети, не действует законодательство, позволяющее доказать нарушение интеллектуальных прав. Тем временем защита авторского права в сети Интернет уже много лет является одной из наиболее насущных проблем правового регулирования. Попытка ввести новые инструменты по борьбе с пи-

ратским контентом для защиты объектов авторских прав в Интернете предпринимается законодателями многих стран. 26 октября 2011г. в Конгресс США были внесены законопроекты Stop Online Piracy Act (SOPA) или H.R. 3261 и Protect Intellectual Property Act (PIPA), которые увеличивали возможность американских правоохранительных органов и правообладателей в борьбе с нелегальным контентом в Интернете, торговлей интеллектуальной собственностью, защищённой авторским правом, и контрафактом. Однако противники законопроектов считали, что планируемые нововведения нарушают Первую поправку к Конституции США, вводят цензуру в Интернете, ограничивают свободу слова и возможности развития Интернета. Это вызвало бурную реакцию в обществе и послужило причиной многочисленных акций протеста по всему миру и в сети интернет. Из-за растущей напряженности как в обществе, так и в конгрессе США 20 января 2012г. принятие этих актов пришлось отложить до разрешения противоречий.

Гражданский процесс

Следуя мировой тенденции разработки новых механизмов защиты объектов авторских прав в сети Интернет, российские законодатели приняли Федеральный закон от 02.07.2013 N 187-ФЗ «О внесении изменений в отдельные законодательные акты РФ по вопросам защиты интеллектуальных прав в информационно-телекоммуникационных сетях», который сразу же был окрещен «Антипиратским». В начальной редакции предполагалось, что закон будет предусматривать механизм защиты всех объектов авторских прав, но во втором чтении из объектов авторских прав остались только аудиовизуальные произведения и фонограммы.

По новому закону, вступившему в силу 1 августа 2013 года, дела, связанные с защитой исключительных прав на кино- и телефильмы в информационно-телекоммуникационных сетях, в том числе в сети Интернет, по которым приняты предварительные обеспечительные меры в Интернет-пространстве, будут разрешаться Московским городским судом в качестве суда первой инстанции. Это означает, что только Московский городской суд наделен полномочиями по принятию обеспечительных мер по данной категории дел и он же будет разрешать их по первой инстанции.

Правообладатели наделены правом требовать удаления нелегального контента с сайта на основании вступившего в силу судебного акта. При обнаружении «пиратского» материала правообладатель уполномочен подать заявление о предварительном обеспечении за-

щиты исключительных прав и в случае принятия судом соответствующего определения обратиться в Роскомнадзор с заявлением о принятии мер по отношению к нелегальному контенту.

После принятия заявления от правообладателя Роскомнадзор определяет провайдера хостинга и направляет ему уведомление о нарушении исключительного права, а провайдер, в свою очередь, уведомляет об этом владельца сайта. В случае, если владелец сайта не предпримет меры по удалению информации или ограничению доступа к ней, провайдер самостоятельно ограничивает доступ к сайту или доступ ограничивается оператором связи.

Гражданский кодекс РФ дополнен положениями об особенностях ответственности информационных посредников. В частности, независимо от того, несет ли информационный посредник ответственность за нарушение интеллектуальных прав, к нему (Интернет-провайдеру) могут быть предъявлены требования о защите интеллектуальных прав, в том числе требования об удалении информации, нарушающей исключительные права, или об ограничении доступа к ней. В Гражданском кодексе РФ также установлены условия освобождения информационного посредника от ответственности за нарушение интеллектуальных прав в сети Интернет. Следует отметить, что нормы, регулирующие соответствующие отношения в РА, отсутствуют.

Апелляционной инстанцией на решения Московского городского суда по гражданским делам, свя-

Гражданский процесс

занным с защитой исключительных прав, является Апелляционная коллегия Московского городского суда.

С 3 июля 2013г. начал действовать Суд по интеллектуальным правам (арбитраж). В качестве суда первой и кассационной инстанции по спорам, связанным с защитой интеллектуальных прав, Суд в пределах своей компетенции рассматривает:

1) дела об оспаривании нормативных правовых актов федеральных органов исполнительной власти, затрагивающих права и законные интересы заявителя в области правовой охраны результатов интеллектуальной деятельности и средств индивидуализации, в том числе в сфере патентных прав и прав на селекционные достижения, права на топологии интегральных микросхем, права на секреты производства (ноу-хау), права на средства индивидуализации юридических лиц, товаров, работ, услуг и предприятий, права использования результатов интеллектуальной деятельности в составе единой технологии,

2) дела по спорам о предоставлении или прекращении правовой охраны результатов интеллектуальной деятельности и приравненных к ним средств индивидуализации юридических лиц, товаров, работ, услуг и предприятий (за исключением объектов авторских и смежных прав, топологий интегральных микросхем).

Суд по интеллектуальным правам в качестве суда кассационной инстанции рассматривает:

1) дела, рассмотренные им по

первой инстанции;

2) дела о защите интеллектуальных прав, рассмотренные арбитражными судами субъектов Российской Федерации по первой инстанции, арбитражными апелляционными судами¹.

Целью создания специализированного суда, на наш взгляд, является сосредоточение дел, связанных с защитой интеллектуальных прав, в одном месте, где судьи будут обладать соответствующими познаниями и опытом для правильного разрешения дел определенной категории. Сегодня же складывается ситуация, при которой споры, связанные с защитой интеллектуальных прав, распределены между арбитражным Судом по интеллектуальным правам и судами общей юрисдикции, в том числе Московским городским судом.

Дела, связанные с защитой интеллектуальных прав физических лиц, за исключением дел, рассмотрение которых отнесено к компетенции Суда по интеллектуальным правам, подведомственны судам общей юрисдикции.

Споры, связанные с нарушением интеллектуальных прав на фильмы в информационно-телекоммуникационных сетях, в том числе в сети Интернет, по которым приняты предварительные обеспечительные меры, независимо от субъектного состава, рассматривает Московский городской суд.

Ситуация несколько необычная, поскольку аналогичные дела, в зависимости от охраняемого объекта интеллектуальной собствен-

ности, подведомственны и подсудны разным судам. Так, при незаконном распространении в интернет пространстве фонограмм, заявление о принятии предварительных обеспечительных мер и исковое заявление о взыскании компенсации, должно рассматриваться арбитражным судом, в случае же нелегального распространения в интернет пространстве фильма, заявление о предварительных обеспечительных мерах и исковое заявление о взыскании компенсации рассматривается Мосгорсудом.

Известно несколько способов правовой защиты информационных объектов, размещаемых (публикуемых) и распространяемых в инфосфере сети Интернет, и интеллектуальных прав на эти объекты (юрисдикционной–судебной, административной; неюрисдикционной, внесудебной, к примеру, формой внесудебного разрешения споров с помощью третьей незаинтересованной стороны (специалиста-посредника) является медиация (от лат. *mediare*–посредничать), и технологической (индивидуальной, общественной и др.), комплексное применение которых может обеспечить эффективную защиту интеллектуальных прав с учетом специфики глобальной сети. Несмотря на глубокую убежденность в целесообразности законодательного закрепления досудебной процедуры разрешения споров о нарушении интеллектуальных прав в интернет пространстве, в данной работе мы остановимся на судебной форме защиты прав и методах доказывания в сфере интеллектуальной собственности

в Интернете.

Предмет доказывания в теории гражданского процесса представляет собой совокупность юридических фактов, которые необходимо установить для решения дела по существу. Сложность данных дел обуславливается обширностью совокупности фактов, позволяющих разрешить дело о нарушении авторских прав по существу. При рассмотрении дел о нарушении авторских прав необходимо установить также факты, имеющие материально-правовое значение. Таковыми являются:

- 1) принадлежность авторских или смежных прав истцу;
- 2) юридические факты, согласно которым авторское право распространяется на произведения, являющиеся объектом спора;
- 3) нарушения авторских прав;
- 4) размер доходов, неправомерно полученных нарушителем;
- 5) цели нарушения авторских прав.²

Представление электронных документов в суд при доказывании нарушения авторских прав в Интернете обуславливает необходимость научного осмысления основных особенностей электронных документов для придания им статуса доказательства. Созданию методики доказывания нарушения авторских прав в Интернете способствует выработка научно обоснованных критериев процесса доказывания в судах. Научное обоснование совокупности понятий в сфере доказывания нарушения авторского права в сети Интернет, а также обоснование правовых оснований предоставления в качестве

Гражданский процесс

доказательств электронных документов в судах призвано способствовать защите авторских прав.

Первым шагом на пути доказывания является установление правонарушителя.

При размещении объекта авторского права в сети Интернет указанный объект попадает в информационную сферу. Под информационной сферой (инфосферой) понимается «сфера активного функционирования взаимодействующих информационных деятелей — источников и потребителей информации, использующих различные информационные среды для целесообразной переработки информации»³.

Таким образом, объект информационного права, размещенный в инфосфере сети Интернет, является объектом информационных правоотношений в сети. Возможны различные способы установления правонарушителя с использованием систем идентификации компьютеров, подключенных к сети Интернет, включая систему IP-адресов и систему доменных имен (DNS — Domain Name System). В случае возникновения препятствий на пути сбора сведений о правонарушителе у владельцев доменов истец может обратиться в суд с иском к администратору домена, на сайте которого размещена информация, наносящая ущерб правам и законным интересам других лиц. Таким образом, администратор домена является лицом формально ответственным за нарушение интеллектуальных прав в сети Интернет, в связи с чем его участие в судебном процессе обя-

зательно. Доказательством вины авторизованных лиц служат log-файлы, содержащие информацию о том, какое уполномоченное лицо, в какое время, каким способом произвело действие с файлами сайта на сервере. По способу авторизации можно установить лицо, которое несет ответственность за все действия, совершенные им или от его имени⁴.

В случае установления автором, правообладателем или иным уполномоченным лицом, нарушения авторских прав в инфосфере сети Интернет необходимо собрать все необходимые доказательства, подтверждающие нарушение. В данном случае доказательства будут носить форму электронного документа. Законодатель определяет электронный документ как «документ, выполненный с помощью электронно-вычислительной техники»⁵. Однако такого определения недостаточно. Необходимо также уточнить носитель, на котором содержится электронный документ, так как только с учетом особенностей носителя информации можно полноценно представить правовую природу электронного документа и рассматривать его в качестве доказательства. То есть электронный документ — это документ, подготовленный с помощью электронно-вычислительной техники и зафиксированный на особом материальном носителе: перфокартах, перфолентах, аудио-, видеокассетах, дисках, дискетах, картах флэш-памяти и пр. Следовательно, доказательствами нарушения авторских прав в сети Интернет будут являться веб-страницы, лог-фай-

лы, whois-сервисы, сайты хост-сервера, а также магнитные носители, флэш-карты, аудио-, видео-записи и другие электронные доказательства.

Досудебная процедура обеспечения электронных доказательств представляет собой обращение к нотариусу или в суд. В настоящее время для придания большей доказательственной силы распечаткам страниц Интернет-сайтов используется удостоверение таких доказательств нотариусом, который самостоятельно заходит на Интернет-сервер ответчика, регистрируется в качестве пользователя и сопоставляет содержащиеся там сведения с представленными. Обеспечительные меры принимаются судом в том случае, если непринятие этих мер может затруднить или сделать невозможным исполнение судебного акта (ст. 72 АПК РФ, ст. 139 ГПК РФ). Как правило, принятые обеспечительные меры сохраняют свое действие до вступления судебного акта в законную силу. В связи с тем, что иски об устранении нарушений интеллектуальных прав на объекты, размещенные и распространяемые в инфосфере сети Интернет, осложнены особыми доказательствами, необходимо определить порядок представления таких доказательств. Самым эффективным на сегодняшний день способом придания электронным документам юридической силы является электронная цифровая подпись (ЭЦП). Электронные документы, подписанные ЭЦП, будут иметь юридическую силу и считаться доказательствами равноценными пись-

менным документам, подписанным собственноручно. В настоящее время сложился следующий порядок исследования и приобщения данных доказательств к делу:

1. Если электронный документ несет в себе текстовую или графическую информацию, то формируется его копия на бумажном носителе, то есть документ распечатывается на бумаге, оформляется и заверяется как копия документа в установленном порядке уполномоченным на то лицом. Такая копия приобщается к делу и исследуется как обычный письменный документ.

2. Если электронный документ подписан ЭЦП и стороны оспаривают подпись и собственно сам документ, то привлекается сторонний эксперт, который проводит экспертизу и оформляет экспертное заключение. Последнее приобщается к делу и исследуется на процессе.

3. Если оспариваемый электронный документ, представляющий собой веб-страницу, размещен на Интернет-сайте, то такая страница с указанием ссылки распечатывается на бумаге, оформляется и заверяется как копия веб-страницы сайта в установленном порядке заинтересованным лицом⁶. Заинтересованное лицо в инициативном порядке может обратиться к владельцу host-сервера, на котором размещен сайт, за освидетельствованием распечатки оспариваемой страницы. Кроме того, заинтересованное лицо может обратиться к нотариусу, который обязан обеспечить доказательства. Акты такого осмотра и/или экспертизы совместно с заверенной распечаткой страницы сайта

Гражданский процесс

приобщаются к делу и исследуются на процессе.

4. Если электронный документ несет в себе аудио- или видеoinформацию в форме записи файлов установленного формата, то, как правило, делается запись (копирование) таких файлов на материальный электронный носитель, приобщается к делу и исследуется с помощью технических (программно-аппаратных) средств, которыми должен быть обеспечен судебный процесс (таким же образом приобщаются к делу и исследуются аналоговые записи аудио- и видеодокументов в виде кассет с магнитной лентой). Следовательно, при представлении в суд доказательств, содержащихся на электронных документах, сторона может представить носитель информации, а суд, воспользовавшись специальными устройствами информационной техники, сможет прочесть и исследовать данную информацию.

Установив правонарушителя и обеспечив электронные доказательства, обладатель авторских прав должен обратиться к нарушителю с требованием устранить обстоятельства, нарушающие права автора, и/или возместить причиненные убытки (выплатить компенсацию). Претензионное письмо может быть направлено по электронной почте и устанавливает срок для добровольного устранения нарушений авторского права и/или выплаты убытков (компенсации). В случае, если правонарушитель в установленный срок не устранил нарушение авторских прав, обладатель авторских прав может обратиться в

суд с иском заявлением. В качестве требований заявитель может указать признание права, пресечение каких-либо действий, взыскание убытков и компенсации.

В связи с тем, что иски об устранении нарушений авторских прав на объекты, размещенные в инфосфере сети Интернет, осложнены особыми доказательствами, необходимо определить порядок представления таких доказательств. При представлении в суд доказательств, содержащихся на электронных документах, сторона может представить носитель информации, а суд, воспользовавшись специальными техническими устройствами, сможет прочесть данную информацию. После представления в суд искового заявления с приложением необходимых документов суд принимает исковое заявление и возбуждает производство по делу. В процессе судебного разбирательства возникает необходимость проверки судом подлинности представленных сторонами документов.

Судебная защита интеллектуальных прав — принятие закрепленных законом материально-правовых мер принудительного характера, посредством которых производится восстановление (признание) нарушенных (оспариваемых) прав и воздействие на правонарушителя. В случае возникновения необходимости в судебном процессе для разъяснения или оказания консультации по представленным в качестве доказательств электронным документам, для оказания технической помощи в исследовании судебных доказательств (в том

числе при работе со средствами информационной техники, используемыми для воспроизведения электронных документов), суд может привлечь специалиста в области правовой информатизации. Консалтинг (участие специалиста в судебном процессе) во многом облегчает процесс исследования и осмысления электронных документов. В связи с этим очевидна неполнота ст. 188 ГПК РФ, устанавливающей (ограничивающей) случаи привлечения специалиста и виды оказания им помощи. Специалиста целесообразно привлекать для участия в судебном заседании также в случаях, когда необходимы консультации при исследовании электронных доказательств и при использовании технических средств для воспроизведения доказательств, то есть в тех случаях, когда могут понадобиться специальные научные и технические знания, умения, навыки, которыми участники процесса не обладают (что, в свою очередь, обуславливает проблему правомерного и умелого использования специальных знаний по назначению). При этом консультация специалиста, данная в письменной форме, оглашается в судебном заседании и приобщается к делу, консультации и пояснения, данные в устной форме, заносятся в протокол судебного заседания. Следует заметить, что при предоставлении в суд в качестве доказательств электронных документов стороны, в том числе и суд, сталкиваются с необходимостью обладания специальными знаниями, для того, чтобы оценить представленный в ка-

честве доказательства электронный документ, а также проверить достоверность сведений о фактах, подлежащих установлению по делу, с помощью данного документа. В этом случае определенное содействие может оказать соответствующая техническая экспертиза⁷.

При разрешении спора по существу суд принимает решение по делу, оценивая доказательства и доводы, приведенные лицами, участвующими в деле, в обоснование своих требований и возражений; определяя, какие обстоятельства, имеющие значение для дела, установлены и какие не установлены, какие законы и иные нормативные правовые акты следует применить по данному делу; устанавливая права и обязанности лиц, участвующих в деле; решая, подлежит ли иск удовлетворению. За нарушение авторских и смежных прав, а также изобретательских и патентных прав на информационный объект (произведение), размещенный и распространяемый в сети Интернет, законодательством предусматриваются гражданско-правовая (пресечение противоправных действий, прекращение деятельности юридического лица или индивидуального предпринимателя, возмещение вреда в натуре, возмещение причиненных убытков, компенсация, арест и уничтожение контрафактных материалов без компенсации, уничтожение оборудования за счет нарушителя — ст. 12, 1082, 1302, 1252 ГК РФ; компенсация морального вреда — ст. 151 ГК РФ), административная (административный штраф, конфискация орудия или

Гражданский процесс

УШБТУ - ՀՈՒՆԻՍ 2015 թ - 6 (191 - 192)

ԱՄՍԱԿԱՆ
Իշխանություն

54

предмета правонарушения — ст. 7.12 КоАП РФ) и уголовная (штраф, арест, лишение свободы — ст. 146, 147 УК РФ) ответственность. С учетом судебной практики и разъяснения пленумов Верховного Суда РФ можно сделать вывод, что законодательные акты, регулирующие интеллектуальную собственность и не содержащие никаких указаний на регулирование объектов исключительных прав в сети Интернет (что осложняется тем обстоятельством, что правовой статус сети Интернет не определен), распространяются и на информационные объекты интеллектуальных прав, размещенные и распространяемые в глобальной сети Интернет. Так, например, Постановление Пленума Верховного Суда РФ от 26 апреля 2007 г. № 14 «О практике рассмотрения судами уголовных дел о нарушении авторских, смежных, изобретательских и патентных прав, а также о незаконном использовании товарного знака», раскрывая сущность преступлений против объектов интеллектуальной собственности, непосредственно указывает на возможность их размещения, распространения и использования в сети Интернет. Решение суда, вступившее в законную силу, публикуется в инфосфере сети Интернет и является обязательным для исполнения лицами, которым оно адресовано. Таким образом, прекращение (удаление, блокировка) доступа к информационному объекту, признанному судом незаконным, — прямая обязанность провайдера, так как после получения судебного решения

он будет осведомлен о незаконности такого информационного объекта. Анализ особенностей и возможностей совершенствования и применения рассмотренных способов и соответствующего организационно-правового обеспечения защиты интеллектуальных (авторских и др.) прав в инфосфере сети Интернет позволяет сформулировать следующие предложения для реализации на государственном уровне:

1. Обеспечить общую гармонию национальных законодательств и выработку единого международного подхода к проблемам, возникающим при использовании информационных объектов интеллектуальной собственности в инфосфере сети Интернет, способных гарантировать определенный уровень защиты интеллектуальных прав. Несомненным вкладом в этом деле стал Договор ВОИС по авторскому праву (принят Женевской дипломатической конференцией ВОИС 20 декабря 1996г.; вступил в силу для России 5 февраля 2009г.), который устанавливает основы для сближения и унификации законодательств стран-участниц в условиях построения информационного общества с учетом положений Бернской конвенции (1886г., ред. 1979 г.) и Парижского акта (1971г.), Парижской конвенции (1883г.), Римской конвенции (1961г.), Соглашения по торговым аспектам прав интеллектуальной собственности (ТРИПС/TRIPS, 1994г.) и др.

2. Законодательно закрепить правовой статус информационного объекта интеллектуальной собственности, размещенного и распрост-

раняемого в инфосфере сети Интернет.

3. Придать доказательственную силу многоаспектной электронно-цифровой информации (информационным объектам, массивам, записям и др.), размещенной и распространяемой в сети Интернет для обеспечения удовлетворения соответствующих требований законодательства к электронным документам. Дополнить действующее процессуальное законодательство нормами, отражающими современное состояние электронных технологий и сети Интернет, установив пределы допустимости доказательств, полученных с помощью электронных технологий (например, распечаток веб-страниц и др.).

4. Законодательно закрепить права и обязанности лиц—субъек-

тов информационного обмена в сети (правообладателей, Интернет-провайдеров, администраторов сайтов, владельцев Интернет-кафе и др.), касающиеся предъявления претензий и требований, ответственности, участия в судебных процессах, оперативно-следственных мероприятиях, проводимых правоохранительными органами, что предполагает внесение соответствующих изменений в ГПК РФ, АПК РФ, УПК РФ.

Следуя мировой тенденций в сфере защиты прав на интеллектуальную собственность, учитывая накопленный опыт в данной сфере, считаем целесообразным разработать и внести соответствующие нормы в армянское законодательство.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. *Галахова А.Е.* Методика доказывания нарушения авторских прав в информационной сфере сети интернет. “Российский следователь”, 2011, N23.

2. *Жагорина С.А.* Некоторые проблемы доказывания при применении мер ответственности в спорах о незаконном использовании товарного знака. “Юридический мир”, 2010, N2.

1. Федеральный конституционный закон «Об арбитражных судах в Российской Федерации», Статья 43.4, от 28 апреля 1995 г. с изменениями от 6 декабря 2011г.

2. *Рузакова О.А.* Право интеллектуальной собственности. М., 2004, с. 3.

3. *Ловцов Д.А.* Системология информационных правоотношений: монография. М., 2008, с. 14.

4. *Галахова А.Е.* Методика доказывания нарушения авторских прав в ин-

3. *Левков Д.Ю.* Предмет доказывания по делам о нарушениях авторских прав, Адвокатское бюро «Кузин и партнеры». М., 2012.

4. *Ловцов Д.А.* Системология информационных правоотношений: монография. М., 2008.

5. *Рузакова О.А.* Право интеллектуальной собственности. М., 2004.

формационной сфере сети интернет. “Российский следователь”, 2011, N23.

5. Федеральному закону «Об электронной цифровой подписи» от 10.01.2001 №1-ФЗ.

6. Решение Арбитражного суда г. Москвы от 10 декабря 1999 г. по делу № А40-45003/99-51-443.

7. *Левков Д.Ю.* Предмет доказывания по делам о нарушениях авторских прав, Адвокатское бюро «Кузин и партнеры». <http://kuzin-partners.ru/node/384>.

Քրեական իրավունք

Արամ ԱՅՎԱԶՅԱՆ

Հայ-ռուսական (Մլավոնական) համալսարանի
քրեական իրավունքի և քրեական դատավարության
իրավունքի ամբիոնի հայցորդ

ՔԼԱՆԿԵՏԱՅԻՆ ԴԻՍԴՈՉԻՅԻԱՆԵՐԻՆ ՎԿԱՅԱԿՈՉՎՈՂ ՔՐԵԱԿԱՆ ՕՐԵՆՔԻ ՇԵՏԱԴԱՐՁ ՈՒԺԻ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Քրեական օրենսգրքում (այսուհետ՝ Քր. օր.) բլանկետային դիսպոզիցիաների գոյությունը պայմանավորված է մի շարք դրական հանգամանքներով, մասնավորապես՝ բլանկետային դիսպոզիցիաների օգտագործումը թույլ է տալիս խուսափել այլ իրավական ակտերի դրույթները Քր. օր-ում ևս մեկ անգամ ամրագրելուց, մանավանդ որ որոշ դեպքերում ուղղակի հնարավոր չէ Քր. օր-ում ամրագրել այլ հասարակական հարաբերությունները կարգավորող իրավական ակտերի ողջ բովանդակությունը: Բացի այդ, բլանկետային դիսպոզիցիաների շնորհիվ ապահովվում է Քր. օր-ի կայունությունը, քանի որ հղում արված իրավական այլ ակտերի նորմերի փոփոխության պարագայում Քր. օր-ի նորմերը մնում են անփոփոխ:

Սակայն քրեականացվող արարքն օրենքում նկարագրելիս բլանկետային դիսպոզիցիաների օգտագործումն ունի նաև «մեղալի հակառակ կողմը»: Քրեական օրենսգրքում բլանկետային նորմերի գոյությունը և դրանց կիրառումն առաջացնում է իրավաստեղծ, իրավակիրառ և կազմակերպչական բնույթի մի շարք խնդիրներ:

Իսկ նման խնդիրների առկայությունը բացասաբար է ազդում նշված նորմերի կիրառման վրա^[1]: Մասնավորապես՝ բլանկետային դիսպոզիցիաներով կոռուպցիոն հանցագործությունների որակման հետ կապված վկայակոչվող իրավական ակտերի հետադարձ ուժը քննարկելիս հարկ է արձանագրել, որ օրենքները և այլ նորմատիվ իրավական ակտերը, որոնց վրա հղում է կատարվում ՀՀ քր. օր-ի Հատուկ մասի հոդվածների բլանկետային դիսպոզիցիաներում, բավականին անկայուն են, քանի որ նրանցում օրենսդիր և գործադիր իշխանության մարմինները հաճախ են փոփոխություններ և լրացումներ կատարում: Նշված օրենքների և ակտերի անկայունությունն օրենքը կիրառողի վրա ևս երկու պարտականություն է դնում: Առաջին պարտականությունն այն է, որ անհրաժեշտ է իմանալ բոլոր կատարված փոփոխություններն ու լրացումները, իսկ երկրորդ պարտականությունը, որը ծագում է ՀՀ քր. օր-ի 12-րդ և 13-րդ հոդվածներով սահմանված ժամանակի ընթացքում քրեական օրենքի գործողության մասին և քրեական օրենքի հետադարձ ուժի

ՄԱՑԻՍ – ՀՈՒՆԻՍ 2015 Ն – 6 (191 – 192)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Քրեական իրավունք

մասին դրույթներից այն է, որ հարկավոր է պարզել, թե ո՞ր քրեական օրենքի կամ այլ նորմատիվ իրավական ակտի կոնկրետ նորմը ի՞նչ ժամանակագրական հրատարակչությամբ է գործել արարքի կատարման ժամանակ, տարածվո՞ւմ են արդյոք այդ նորմի վրա, մասնավորապես, ՀՀ քր. օր-ի հետադարձ ուժի մասին դրույթները, թե ոչ: Համապատասխան իրավական ակտերի՝ հանցակազմի բլանկետային հատկանիշները բացահայտող դրույթների փոփոխման պարագայում հանցանքը նախատեսող քրեաիրավական նորմը, պահպանելով իր ձևը, փոխում է փաստացի բովանդակությունը. ընդլայնվում կամ նեղացվում է հանցավոր համարվող արարքների շրջանակը:

Քր. օր-ի 3-րդ հոդվածը սահմանում է, որ քրեական պատասխանատվության միակ հիմքը Քր. օր-ով նախատեսված հանցակազմի հատկանիշները պարունակող արարքի կատարումն է, իսկ 5-րդ հոդվածը հռչակում է, որ արարքի հանցավորությունը սահմանվում է միայն քրեական օրենքով: Այնինչ, բլանկետային դիսպոզիցիաների օգտագործման պարագայում քրեաիրավական արգելքի փաստացի սահմանները վերջին հաշվով որոշվում են ոչ թե Քր. օր-ով, այլ այն օրենքներով և ենթաօրենսդրական ակտերով, որոնց վրա հղում են կատարում բլանկետային դիսպոզիցիաները: Քրեաիրավական նորմերում ենթաօրենսդրական ակտերի վրա հղում կատարելը գործադիր իշխանությանը հնարավորություն է տալիս անմիջականորեն ազդել քրեական պատասխանատվության կիրառման ոլորտի ընդլայնման կամ նեղացման վրա, այն դեպքում,

երբ դա օրենսդիր իշխանության բացառիկ իրավունքն է:

Հանցագործության բլանկետային հատկանիշները բացահայտող նորմատիվ իրավական ակտերը կարող են ունենալ քրեաիրավական նշանակություն ունեցող կիրառման մեկ այլ ոլորտ: Ենթադրենք, կատարված արարքը որակվել է բլանկետային քրեաիրավական նորմ նախատեսող հոդվածով, քանի որ որակումը կատարելու պահին դրա հատկանիշները համապատասխանել են կոնկրետ նորմատիվ իրավական ակտի դրույթներին: Այնուհետև քրեական գործի քննության ընթացքում տեղի է ունենում այդ նորմատիվ իրավական ակտի համապատասխան դրույթի այնպիսի փոփոխություն, որի արդյունքում տվյալ արարքը դադարում է պարունակել այն բլանկետային հատկանիշը, որի շնորհիվ ընդգրկվում էր համապատասխան հանցակազմի շրջանակներում: Բերենք տեսական մի օրինակ: Ենթադրենք, քննիչը, չունենալով դատարանի թույլտվությունը, կատարել է բնակարանի խուզարկություն, ինչը հիմնավորել է նրանով, որ դա անհետաձգելի դեպք էր, և խուզարկության հապաղումը կհանգեցներ ապացույցների կորստի: Քննիչի կողմից իր պաշտոնական լիազորություններն անցնելու փաստի առթիվ հարուցվում է քրեական գործ ՀՀ քր. օր-ի 309-րդ հոդվածով: Գործի քննության ընթացքում, մինչև դատավճիռ կայացնելը լրացում է կատարվում ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում, որով թույլատրվում է անհետաձգելի դեպքերում բնակարանի խուզարկությունը կատարել առանց դատարանի թույլտվության:

Քրեական իրավունք

Ստացվում է, որ նորմատիվ իրավական ակտի փոփոխության արդյունքում կատարված կոնկրետ արարքի հանցավորությունը վերացվում է: Բացի ՀՀ Սահմանադրությամբ և Քր. օր-ում ամրագրված համապատասխան դրույթներից, «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 78-րդ հոդվածի 2-րդ մասը նույնպես սահմանում է. «Իրավախախտման համար սահմանված պատասխանատվությունը վերացնող կամ մեղմացնող կամ իրավախախտում կատարած իրավաբանական և ֆիզիկական անձանց դրությունն այլ կերպ բարելավող իրավական ակտը տարածվում է մինչև դրա ուժի մեջ մտնելը ծագած հարաբերությունների վրա, այսինքն՝ ունի հետադարձ ուժ, եթե օրենքով կամ այդ իրավական ակտով այլ բան նախատեսված չէ»: Հետևաբար, հանցագործության բլանկետային հատկանիշը բացահայտող այն իրավական ակտը, որը բարելավում է հանցանք կատարած անձի դրությունը, պետք է տարածվի մինչև դրա ուժի մեջ մտնելը ծագած հարաբերությունների վրա: Ամբողջ խնդիրն այն է, որ այս դեպքում անձի դրությունը բարելավվում է ոչ թե քրեական օրենքով (դրա բլանկետային նորմը մնացել է անփոփոխ), այլ բլանկետային հատկանիշը բացահայտող իրավական ակտի փոփոխությունը նախատեսող նորմով:

Այսպիսով, բլանկետային դիսպոզիցիաներով նկարագրվող հանցագործությունների որակման ընթացքում Քր. օր-ից բացի, կիրառվում են նաև այլ համապատասխան իրավական ակտերը: Քր. օր-ի 1-ին հոդվածի 1-ին մասը, սահմանելով հասարակական հարաբերությունների քրեա-

րավական կարգավորման իրավական հիմքը, ամրագրում է, որ ՀՀ քրեական օրենսդրությունը բաղկացած է քրեական օրենսգրքից: Իսկ Քր. օր-ի բլանկետային նորմերով նախատեսված հանցագործությունների հատկանիշները բացահայտող նորմատիվ իրավական ակտերը Քր. օր-ի հետ համատեղ և դրա հիման վրա կիրառելու հնարավորության մասին հոդվածում ոչինչ չի նշվում: ՀՀ Սահմանադրության 5-րդ հոդվածի համաձայն՝ պետական մարմիններն ու պաշտոնատար անձինք իրավասու են կատարել միայն այնպիսի գործողություններ, որոնց համար լիազորված են օրենսդրությամբ: Ուստի Քր. օր-ում բլանկետային դիսպոզիցիաների գոյությունը «օրինականացնելու», կոնկրետ արարքների հանցավորությունը փաստացիորեն վերացնող նորմատիվ իրավական ակտերին հետադարձ ուժ տալու քրեաիրավական հիմք ստեղծելու նպատակով առաջարկում ենք՝

ա) Քր. օր-ի 1-ին գլխում ընդգրկել նոր հոդված՝ հետևյալ բովանդակությամբ. «Հանցանքը որակելիս քրեական օրենսգրքի հետ համատեղ և դրա հիման վրա կիրառվում են բլանկետային քրեաիրավական նորմերով վկայակոչվող նորմատիվ իրավական ակտերը»:

բ) Քր. օր-ի 2-րդ գլխում ընդգրկել նոր հոդված՝ հետևյալ բովանդակությամբ. «Բլանկետային քրեաիրավական նորմերով վկայակոչվող նորմատիվ իրավական ակտերը, որոնք բարելավում են հանցանք կատարած անձի վիճակը, քրեական օրենսդրության ոլորտում ունեն հետադարձ ուժ»:

Ամեն դեպքում, այլ նորմատիվ

իրավական ակտերը ոչ մի պարագայում չեն կարող ինքնուրույն կերպով սահմանել Քր. օր-ում նախատեսված որևէ հանցակազմով չընդգրկվող արարքների հանցավորությունը կամ ամբողջությամբ վերացնել որևէ հանցակազմով ընդգրկվող արարքի հանցավորությունը: Նորմատիվ իրավական ակտերի դրույթները կարող են սահմանել կամ վերացնել Քր. օր-ով նախատեսված արարքների միայն մասնավոր, կոնկրետ դրսևորումների հանցավորությունը:

Այնուամենայնիվ, որոշ արարքներ քրեականացնելիս բլանկետային դիսպոզիցիաների օգտագործումն անխուսափելի է: Այս առումով քննարկման է արժանի այն հարցը, թե ինչպե՞ս պետք է շարադրվեն այդ դիսպոզիցիաները, և արարքը որակելիս ինչպե՞ս կարելի է խուսափել դրանց կիրառման դժվարություններից:

Բլանկետային դիսպոզիցիաների ձևակերպման ընդհանուր կանոնը նախատեսված է «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 37-րդ հոդվածի 7-րդ մասում. «Իրավական ակտը պետք է լինի լիակատար, ավարտված և լիովին կարգավորի ակտով նախատեսված հարաբերությունների բոլոր առանձնահատկությունները: Եթե հնարավոր կամ նպատակահարմար չէ այդ հարաբերությունները կարգավորել տվյալ իրավական ակտով, ապա դրանում հղումների ձևով կամ առանձին մասերով պետք է սահմանվեն այն իրավական ակտերի տեսակները, որոնցով կարգավորվելու են չկարգավորված հարաբերությունները, կամ նշվեն այն իրավաստեղծ մարմինները,

որոնք պետք է կարգավորեն դրանք»: Այսպես, Քր. օր-ի 311.1 հոդվածը, հանդիսանալով բլանկետային դիսպոզիցիայով կոռուպցիոն հանցագործություն սահմանող հոդված, քրեական պատասխանատվություն նախատեսելով պաշտոնատար անձ չհանդիսացող հանրային ծառայողի կողմից ապօրինի վարձատրություն ստանալու համար, 5-րդ մասում հղում է կատարում «Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 1-ին հոդվածին, որի հիման վրա իրավակիրառողը պետք է լուծի կոնկրետ սուբյեկտի՝ հանրային ծառայող հանդիսանալու հարցը: Պետք է նշել, սակայն, որ Քր. օր-ի այլ բլանկետային դիսպոզիցիաներում կոնկրետ իրավական ակտերին հղումներ չեն կատարվում. օրենսդիրը բավարարվում է «ապօրինի», «կանոնները խախտելով» ձևակերպումներով, ինչը արարքը որակելիս կարող է բարդություններ առաջացնել իրավակիրառողի համար: Հետևաբար, բլանկետային քրեաիրավական նորմերում հնարավորության դեպքում պետք է նշվեն այն կոնկրետ իրավական ակտերը, որոնք կիրառվելու են արարքը որակելիս: Կարծում ենք, որ Քր. օր-ում բլանկետային դիսպոզիցիաների ձևակերպման ներկայիս մոտեցման պարագայում իրավակիրառողի աշխատանքը հեշտացնելու արդյունավետ միջոց կարող է լինել բլանկետային քրեաիրավական նորմերով վկայակոչվող նորմատիվ իրավական ակտերի համակարգումն ու այդ ակտերի կամ դրանց համապատասխան քաղվածքների ժողովածուների կազմումը:

Խոսելով բլանկետային դիսպոզիցիաների ձևակերպման մասին՝ Ե.Իլ-

Քրեական իրավունք

յուրը գրում է, որ դիսպոզիցիաներում բլանկետային հատկանիշների առկայությունը պետք է հավասարակշռվի հանցակազմի մյուս հատկանիշների կոնկրետացմամբ, ինչը կբացառի այն իրավիճակը, որի դեպքում հանցագործության հատկանիշները համընկնում են այլ իրավախախտման հատկանիշների հետ[2]:

Ա.Ի.Կորոբեևն առաջ է քաշում բլանկետային դիսպոզիցիաների ձևակերպման հետևյալ կանոնը՝ արարքը բլանկետային հատկանիշով նախատեսելու դեպքում նկարագրել կոնկրետ հանրորեն վտանգավոր հետևանքները, իսկ ձևական հանցակազմ կառուցելիս՝ նշել մեղքի ձևը[3]: Կարծում ենք, որ բացի հետևանքներից և մեղքի ձևից, բլանկետային դիսպոզիցիաներում, կախված նրանից, թե որ հատկանիշն է բլանկետային, կարող են կոնկրետացվել նաև հանցագործության եղանակը (օրինակ՝ բռնության գործադրումը), հանցագործության շարժառիթն ու նպատակը:

Լ.Դ.Գաուխմանն առաջարկում է Քր. օր-ում սահմանել դրույթ, որի համաձայն՝ Հատուկ մասի բլանկետային դիսպոզիցիաներում թույլատրվում է հղումներ կատարել միայն օրենքներին, ինչը կբացառի այլ նորմատիվ իրավական ակտերին մասն հղումների հնարավորությունը: Դրա շնորհիվ քրեական պատասխանատվության ոլորտը կսահմանվի և կփոփոխվի բացառապես օրենսդրի և ոչ մի դեպքում՝ գործադիր իշխանության մարմինների կողմից[4]: Հեղինակի առաջարկած գաղափարի իրագործումը տեսականորեն թույլ կտա ապահովել օրենսդրի՝ արարքների քրեականացման և ապաքրեա-

կանացման իրավունքի բացառիկությունը: Սակայն ելենելով Քր. օր-ում առկա մի շարք բլանկետային դիսպոզիցիաների ձևակերպումից՝ կարելի է ասել, որ գործնականում այդ գաղափարի ամբողջական իրագործումը հնարավոր չէ: Նշենք միայն պաշտոնական լիազորությունները չարաչափելու և անցնելու հանցակազմերը նախատեսող նորմերը, երբ արարքը որակելիս դրանց հետ համատեղ անհրաժեշտություն է առաջանում կիրառել պաշտոնատար անձանց կոնկրետ իրավունքներն ու պարտականությունները սահմանող բազմաթիվ ենթաօրենսդրական ակտերը: Նման դեպքերում արարքը որակելիս ենթաօրենսդրական ակտերի կիրառումը թույլ է տալիս հաշվի առնել պաշտոնատար անձանց լիազորությունների այն առանձնահատկությունները, որոնք պայմանավորված են տվյալ պետական մարմնի կամ գերատեսչության խնդիրներով և գործառույթներով: «Իրավական ակտերի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 19-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ պարբերության համաձայն. «Հայաստանի Հանրապետության նախարարներին և Երևանի քաղաքապետին օրենքներով և իրավական այլ ակտերով չեն կարող տրվել սույն հոդվածի 6-րդ մասում նշված լիազորությունները: Նման լիազորություն վերապահող նորմերն անվավեր են»: Նույն հոդվածի 6-րդ մասը սահմանում է, որ Հայաստանի Հանրապետության նախարարների հրամաններով... չեն կարող սահմանվել իրավաբանական և ֆիզիկական անձանց իրավունքները, ազատությունները ու արտոնությունները սահմանափակող, դրանց իրակա-

Քրեական իրավունք

նացման կարգը փոփոխող կամ պատասխանատվություն սահմանող կամ պատասխանատվությունը խտացնող... ինչպես նաև նրանց իրավական վիճակն այլ կերպ վատթարացնող նորմեր: Նշված օրենքի 9-րդ հոդվածի համաձայն՝ քրեական, վարչական, տնտեսական, կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու դեպքերը, կարգը, պայմանները պետք է սահմանվեն միայն օրենքով...»:

Այսպիսով, ամփոփելով բլանկետային դիսպոզիցիաներին վկայակոչվող իրավական ակտերի հետադարձ ուժի հիմնահարցի ուսումնասիրության արդյունքները՝ կոռուպցիոն հանցագործությունները որակելու տեսանկյունից, առաջարկվում է՝

ա) Քր. օր-ի 1-ին գլխում ընդգրկել նոր հոդված՝ հետևյալ բովանդակությամբ. «Հանցանքը որակելիս քրեական օրենսգրքի հետ համատեղ և դրա հիման վրա կիրառվում են բլանկետային քրեաիրավական նորմերով վկայակոչվող նորմատիվ իրավական ակտերը»:

բ) Քր. օր-ի 2-րդ գլխում ընդգրկել նոր հոդված՝ հետևյալ բովանդակությամբ. «Բլանկետային քրեաիրավա-

կան նորմերով վկայակոչվող նորմատիվ իրավական ակտերը, որոնք բարելավում են հանցանք կատարած անձի վիճակը, քրեական օրենսդրության ոլորտում ունեն հետադարձ ուժ»:

գ) Քր. օր-ում բլանկետային դիսպոզիցիաների ձևակերպման ներկայիս մոտեցման պարագայում իրավակիրառողի աշխատանքը հեշտացնելու արդյունավետ միջոց դարձնելու նպատակով բլանկետային քրեաիրավական նորմերով վկայակոչվող նորմատիվ իրավական ակտերը համակարգել ու կազմել այդ ակտերի կամ դրանց համապատասխան քաղվածքների ժողովածուներ:

Հուսով եմք, որ սույն հոդվածում արված օրենսդրական առաջարկությունները կարող են մեկնակետ հանդիսանալ քրեական իրավունքի ձևական աղբյուրների մասին տեսության մեջ ձևավորված ավանդական պատկերացումների վերանայման համար, իսկ այդ ուղղությամբ կատարված հետազոտություններն արդիական և կարևոր, տեսական ու գործնական նշանակություն կունենան:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. *Гаухман Л.Д.* Квалификация преступлений: закон, теория, практика. М., 2003, с. 241.
2. *Ильюк Е.В.* Законодательная техника построения диспозиции статьи уголовного закона. Автореф. дис. канд. юр. наук, 1989, с. 16.
3. *Коробеев А.И.* Советская уго-

ловно-правовая политика: проблемы криминализации и пенализации. Владивосток, 1987, с. 116.

4. *Гаухман Л.Д.* Нужна правовая экспертиза по уголовным делам//Законность, 2000, №4, с. 21-22.

Դավիթ ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ

*ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քրեական պալատի նախագահ,
ՀՀ վաստակավոր իրավաբան,
իրավագիտության թեկնածու, դոցենտ*

**ՀԱՆՁԱՆՔԻ ԾԱՆՐՈՒԹՅԱՆ ԱՍՏԻՃԱՆԸ՝
ՈՐՊԵՍ ԿԱԼԱՆՔԻ ԿԻՐԱՌՄԱՆ ԻՆՔՆՈՒՐՈՒՅՆ ՀԻՄՔ
ԴԻՏԱՐԿԵԼՈՒ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ**

Քրեական դատավարության գործող օրենսգրքի (այսուհետ՝ Գործող օրենսգրք) 135-րդ հոդվածի 2-րդ մասը նախատեսում է. «Կալանավորումը և դրա այլընտրանքային խափանման միջոցը մեղադրյալի նկատմամբ կարող են կիրառվել միայն այնպիսի հանցագործության համար, որի համար նախատեսվող ազատագրկման ձևով պատժի առավելագույն ժամկետը մեկ տարուց ավելի է, կամ բավարար հիմքեր կան ենթադրելու, որ մեղադրյալը կարող է կատարել սույն հոդվածի առաջին մասով նախատեսված գործողությունները»:

Օրենսդրական այս նորմի ուսումնասիրությունից առաջին հայացքից հետևում է, որ հանցանքի ծանրությունը, փաստացի, կալանավորման կիրառման ինքնուրույն հիմքի դեր է կատարում, թեև գործնականում այդ նորմը մեկնաբանվում է այնպես, որ այն համարվում է կալանքի կիրառման պայմաններից միայն մեկը: Ասվածը հիմնավորվում է մասնավորապես ՀՀ վճռաբեկ դատարանի մի շարք գործերով ձևավորված իրավական դիրքորոշումներով: Այսպես, ըստ Վճռաբեկ դատարանի նախադեպային իրավունքի. «(...) Ինչ վերաբերում է անձին մեղսագրվող հան-

ցանքի ծանրությանը, ապա թեև այն էական նշանակություն ունի ազատության մեջ գտնվող մեղադրյալի դրսևորվող վարքագծի հավանականությունը կանխորոշելու հարցում, սակայն այդ հանգամանքը պետք է գնահատվի գործում առկա մնացած, մասնավորապես՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածի 3-րդ մասում մատնանշված հանգամանքների համատեքստում: Այդ առումով կարող է քննության առարկա դառնալ նաև դեռևս չկատարված քննչական գործողությունների բնույթը, դրանց օբյեկտիվության վրա մեղադրյալի կողմից ազդեցություն գործելու հնարավորությունը»:

Ի տարբերություն Գործող օրենսգրքի՝ ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի նախագծի (այսուհետ՝ Նախագիծ) 116-րդ հոդվածի 2-րդ և 3-րդ մասերը սահմանում են. «2. Խափանման միջոցը կարող է կիրառվել, եթե դա անհրաժեշտ է՝ 1) մեղադրյալի փախուստը կանխելու համար. 2) մեղադրյալի կողմից հանցանք կատարելը կանխելու համար. 3) մեղադրյալի կողմից իր վրա օրենքով կամ դատարանի որոշմամբ դրված պարտականությունների կատարումն ապահովելու համար: 3. Սույն հոդվածի 2-րդ մասում նշված

ՄԱՑԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2015 թ - 6 (191 - 192)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

հանգամանքների հիմնավորում չի պահանջվում (...) ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցագործության մեջ մեղադրվող անձի սկզբնական կալանքի (...) կիրառման դեպքում»:

Այսինքն՝ վերոգրյալ իրավանորմների վերլուծությունից անմիջականորեն հետևում է, որ ըստ Նախագծի՝ միայն հանցագործության ծանրությունը բավարար է անձին մեկ ամիս ժամկետով կալանավորելու համար:

Նկատենք, որ այս մոտեցումը տեսության մեջ միանշանակորեն չի ընդունվում: Առկա են ինչպես կողմնակիցներ, այնպես էլ քննադատողներ:

Այսպես, Հ.Ղուկասյանը, վերլուծելով «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի (այսուհետ՝ Եվրոպական կոնվենցիա կամ Կոնվենցիա) 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի «գ» կետի բովանդակությունը, նշում է, որ պետության միջազգային պարտավորություններն ամենևին չեն խոչընդոտում, որպեսզի կատարված հանցագործության ծանրության աստիճանը կալանավորման կիրառման ինքնուրույն հիմք հանդիսանա: Հեղինակի կարծիքով՝ չի կարելի ժխտել այն հանգամանքը, որ մեղադրյալին մեղսագրվող հանրորեն վտանգավոր արարքը և դրա կատարման հանգամանքները կարող են վկայել անձի հասարակական մեծ վտանգավորության մասին: Եթե անձը մեղադրվում է (բնականաբար, բավարար ապացույցների համակցության պայմաններում) քաղաքացիների և, ամբողջությամբ վերցրած, հասարակության անվտանգության դեմ ուղղված մի շարք ծանր հանցագործություններ կատարելու նպատակով հանցավոր

կազմակերպություն (խմբավորում) ստեղծելու մեջ (օրինակ՝ ահաբեկչություն, բանդիտիզմ և այլն), ապա նման փաստն ինքնին հիմք է տալիս ենթադրելու, որ մեղադրյալը, մնալով ազատության մեջ, կարող է շարունակել իր հանցավոր գործունեությունը, թաքնվել գործի քննությունը վարող իրավասու մարմիններից կամ օգտագործել հնարավոր բոլոր միջոցները գործի քննությանը հակազդելու համար: Եվրոպական կոնվենցիայի դրույթները (մասնավորապես՝ 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի «գ» կետը) չպետք է կիրառվեն կամ մեկնաբանվեն այնպես, որ ավելորդ դժվարություններ ստեղծեն պետության կողմից կազմակերպված հանցավորության դեմ պայքարի գործընթացում արդյունավետ միջոցներ օգտագործելու համար: Միաժամանակ վերը նշված ծանր հանցագործությունների դեպքում կալանավորման կիրառման չափանիշները չպետք է ինքնաբերաբար տարածվեն հանրորեն վտանգավոր այլ արարքների վրա: Միայն արարքի ծանրության հիմքով կալանավորում կիրառելու դեպքում պետք է անվերապահորեն պահպանվեն խափանման այս միջոցի օրինականությունն ու հիմնավորվածությունը ապահովող բոլոր երաշխիքները (պետք է ակնհայտ լինի տվյալ անձի առնչությունը հանցագործությանը, ապահովվի կալանավորման օրինականության և հիմնավորվածության դատական ստուգում և այլն):

Ի.Լ.Պետրուխինը, վերլուծելով կալանավորման կիրառման հիմքերը, մասնավորապես՝ մեղադրյալի ոչ պատշաճ վարքագիծ դրսևորելու հավանականության հիմքով կալանք կիրառելը, նշում է, որ մեղադրյալի կող-

Քրեական դատավարություն

մից ոչ պատշաճ վարքագիծ դրսևորելու հնարավորության մասին հետևությունը հաճախ հիմնվում է այն կանխավարկածի վրա, որի համաձայն՝ ինքնին հանցանքի ծանրությունը և սպառնացող պատժի լրջությունը կարող են անձին դրդել թաքնվելու կամ ճշմարտությունը բացահայտելուն խոչընդոտելուն³: Փաստորեն հեղինակի դատողությունն այն է, որ հանցանքի ծանրությունն արդեն իսկ ներառում է մեղադրյալի ոչ պատշաճ վարքագիծ դրսևորելու հնարավորության ռիսկը:

Չհամաձայնվելով այն մոտեցմանը, որ կալանք կիրառելու համար միայն հանցանքի ծանրությունը բավարար է՝ տեսության մեջ նաև տարբեր փաստարկներ են բերվում այդ մոտեցումը քննադատելու համար:

Մասնավորապես՝ Վ.Յու. Մելնիկովը նշում է, որ կալանքի կիրառումը լոկ հանցանքի ծանրությամբ պայմանավորելը կորցնում է իր պրևենտիվ դերը և ձեռք է բերում պատժիչ բնույթ. անձը կալանավորվում է ոչ թե նրա համար, որպեսզի կանխվի նրա ոչ պատշաճ վարքագիծը կամ վերջինս չխոչընդոտի արդարադատության իրականացմանը, այլ կալանավորվում է միայն նրա համար, որ մեղադրվում է ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցագործություն կատարելու մեջ⁴:

Յու.Ի. Ստեցովսկին էլ կարծում է, որ «միայն հանցագործության վտանգավորության» հիմքով կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելը հակասում է Եվրոպական կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի պահանջներին, որը թույլատրում է կալանավորում կամ ձերբակալում կիրառել միայն երկու դեպքում՝ 1) իրավախախտում կատարած լինելու հիմնավոր կաս-

կածի առկայության պարագայում՝ նրան իրավասու մարմիններ ներկայացնելու նպատակով, 2) այն դեպքում, երբ դա հիմնավոր կերպով անհրաժեշտ է համարվում նրա կողմից հանցագործության կատարումը կամ կատարումից հետո նրա փախուստը կանխելու համար⁵:

Իսկ ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանի (այսուհետ՝ նաև Պաշտպան) կարծիքով⁶ անձի իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության տեսանկյունից Նախագծի համապատասխան կարգավորումը խնդրահարույց է երկու առումով: Նախ՝ նման դրույթ նախատեսելը չի համապատասխանում Եվրոպական կոնվենցիային: Ավելին, ըստ նրա՝ տարբեր երկրների փորձի ուսումնասիրությունը ցույց է տվել, որ բացակայում են այնպիսի նորմեր, երբ առանց հիմնավորման և միայն հիմնավոր կասկածի հիման վրա հնարավոր է կիրառել խափանման միջոց: Երկրորդ՝ Նախագծի նման կարգավորումն անուղղակիորեն սահմանափակում է անձի բողոքարկելու իրավունքը և/կամ հնարավորությունը մեղադրող կողմի հիմնավորումների բացակայության պատճառով:

Միայն հանցանքի ծանրությունը կալանքի կիրառման հիմքում դնելու պրակտիկան միջազգային չափանիշներին հակասելու մասին հետևություն են արել նաև «Դատավարությունների դիտարկում» գեկույցի հեղինակները՝ վերլուծելով ՀՀ դատական պրակտիկան: Չեկույցի հեղինակները, վկայակոչելով **Նիկոլովն ընդդեմ Բուլղարիայի** գործով վճռի 70-րդ կետը⁷, նշել են, որ նման պրակտիկան հակասում է միջազգային չափանիշներին:

Կարծում ենք՝ նման եզրահանգումը հիմնավոր չէ, իսկ վերը նշված **Նիկոլվն ընդդեմ Բուլղարիայի** գործով վճռից քիչ այլ հետևություն է բխում: Ճիշտ է, Բուլղարիայի քրեական դատավարության օրենսգրքի 152-րդ հոդվածում ուղղակիորեն սահմանված էր, որ եթե անձը մեղադրվում է դիտավորությամբ կատարված ծանր հանցագործության մեջ, ապա նրան անհրաժեշտ է կալանավորել, իսկ որպես բացառություն՝ նշվում են այն դեպքերը, երբ անձն այնպիսի վիճակում է, որ չի կարող օբյեկտիվորեն խոչընդոտել գործի քննությանը (օրինակ՝ ծանր հիվանդ լինելու պատճառով և այլն), այնուամենայնիվ, Եվրոպական դատարանը, մեր կարծիքով, խախտում է արձանագրել ոչ թե այդ, այլ մեկ ուրիշ հիմքով:

Բանն այն է, որ Բուլղարիայի քրեական դատավարության օրենսգրքի վերը մեջբերված նույն հոդվածում ամբողջովն է նաև, որ բացառություն համարվող վերոգրյալ հանգամանքների ապացուցման պարտականությունը կրում է մեղադրյալը:

Փաստորեն նույն 70-րդ կետը, որը վկայակոչվում է որպես միայն հանցանքի ծանրության հիմքով կալանավորումը Կոնվենցիային հակասող դիրքորոշում, այդքան էլ այդպես չէ, քանի որ նրանում հստակ երկու պահանջ է սահմանված. առաջինը վերաբերում է կալանավորման ժամկետին, որը տվյալ գործով երեք ամիս է եղել, ընդ որում, հիմքում դրված է եղել միայն հանցանքի ծանրությունը, իսկ երկրորդը վերաբերում է այն հանգամանքին, որ այլընտրանքային խափանման միջոցի կիրառմամբ ազատ արձակվելու դեպքում պատշաճ վարքագիծը պետք է ապացուցեր մե-

ղադրյալը, մինչդեռ Եվրոպական դատարանի դիրքորոշումն այն է, որ պատշաճ վարքագիծ դրսևորելու հանգամանքի ապացուցման պարտականությունը մեղադրյալի վրա դնելը հակասում է Կոնվենցիային:

Ինչևէ, կարծում ենք՝ սույն գործի փաստական հանգամանքներն այնպիսին են, որ դրանց կապակցությամբ Եվրոպական դատարանի արտահայտած դիրքորոշումը չի կարող հիմք հանդիսանալ նշելու, որ նախնական կալանքի համար միայն հանցանքի ծանրությունը հիմք ընդունելը հակասում է Կոնվենցիային:

Վերոշարադրյալը հիմնավորվում է նաև *Պանչենչկոն ընդդեմ Ռուսաստանի*, *Փիրուզյանն ընդդեմ Հայաստանի*, *Եվզենի Բոզդանովն ընդդեմ Ռուսաստանի* և մի շարք այլ վճիռներում Եվրոպական դատարանի արտահայտած իրավական դիրքորոշումներով: Մասնավորապես՝ *Պանչենչկոն ընդդեմ Ռուսաստանի Դաշնության* գործով վճռի շրջանակներում Եվրոպական դատարանը նշել է. «Դատարանն ընդունում է, որ կասկածն այն մասին, որ դիմողը կատարել է ծանր հանցագործություն, կարող է նախնական կալանք կիրառելու հիմք ծառայել: Դատարանը համաձայն է, որ նախնական փուլում պատշաճ քննության իրականացումը, դիմողի՝ արդարադատությունից թաքնվելը կամ վերջինիս կողմից նոր հանցագործության կատարումը կանխելն ապահովելու անհրաժեշտությունը կարող է հիմք հանդիսանալ անձին կալանավորելն արդարացնելու համար: Ինչևէ, նույնիսկ եթե պատժի ծանրությունը համարվում է էական տարր արդարադատությունից խուսափելու կամ նոր հանցանք կատարելու հա-

Քրեական դատավարություն

վանականությունը գնահատելու համար, Դատարանը հիշեցնում է, որ մեղադրանքի ծանրությունն ինքնին չի կարող արդարացում համարվել անձին **երկարաժամկետ կալանավորելու** համար⁸»:

Փիրուզյանն ընդդեմ Հայաստանի գործով Եվրոպական դատարանն արձանագրել է. «Ձերբակալվածի կողմից հանցանք կատարած լինելու հիմնավոր կասկածի շարունակական գոյությունն անհրաժեշտ պայման է /sine qua non/ տևական կալանքի օրինականության համար, սակայն որոշ ժամանակ անց այն դառնում է ոչ բավարար: Նման դեպքերում Դատարանը պետք է պարզի, թե արդյոք դատական մարմինների կողմից ներկայացված այլ հիմքերով շարունակվում է հիմնավորվել ազատությունից զրկելը: Եթե այդօրինակ հիմքերը «հիմնավոր» և «բավարար» են, Դատարանը պետք է պարզի նաև, թե քննությունն իրականացնելիս իրավասու ներպետական մարմիններն արդյոք դրսևորել են «պատշաճ ջանասիրություն»⁹»:

Իսկ Եվզենի Բոզդանովն ընդդեմ Ռուսաստանի գործով Եվրոպական դատարանն իր՝ 2015 թվականի փետրվարի 26-ի վճռում փաստել է, որ չնայած հանցանքի ծանրությունը հաշվի առնելն անձի կողմից արդարադատությունից խուսափելու կամ նոր հանցանք կատարելու հավանականությունը գնահատելու նպատակների տեսանկյունից իրավաչափ է, սակայն ազատությունից զրկումը շարունակելու անհրաժեշտությունը չի կարող գնահատվել զուտ վերացական առումով՝ հաշվի առնելով միայն հանցանքի ծանրությունը:

Եվրոպական դատարանն ավել-

լացրել է նաև, որ թեև *Դատարանը կարող է ընդունել, որ մեղադրանքի ծանրությունը կարող է հիմք ծառայել անձին քննության նախնական փուլերում կալանավորելու համար*¹⁰, սակայն վերջինս չի կարող համաձայնել, որ այն դատավարության հետագա փուլերում կարող է համարվել որպես անձին կալանքի տակ պահելու հիմնական պատճառ¹¹:

Հիմք ընդունելով վերոշարադրյալը՝ կարելի է եզրահանգել, որ Եվրոպական դատարանի ձևավորած նախադեպային իրավունքի համաձայն՝ ի տարբերություն շարունակական կամ երկարաժամկետ կալանավորմանը՝ քննության նախնական փուլում անձին կալանքի վերցնելու համար կարող է բավարար լինել միայն հանցանքի ծանրությունը:

Ընդ որում, հարկ է ընդգծել, որ Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեի՝ դեռևս 1980 թվականի հունիսի 27-ի՝ «Մինչև դատը կալանավորելու մասին» R (80) 11 հանձնարարականի 4-րդ կետում ուղղակիորեն սահմանված էր, որ եթե նույնիսկ նախորդ կետում սահմանված հիմքերը (մինչև դատը կալանավորելու հանձնարարությունը կարող է տրվել միայն այն դեպքում, երբ առկա է հիմնավոր կասկած անձի կողմից ենթադրյալ հանցագործությունը կատարելու վերաբերյալ, և եթե կան լուրջ փաստեր ենթադրելու, որ առկա են հետևյալ հիմքերից մեկը՝ այդ անձի փախուստի մասին վտանգը, այդ անձի կողմից ադարադատության իրականացմանը խոչընդոտելու վտանգը, այդ անձի կողմից ծանր հանցանք կատարելու վտանգը) չեն կարող պարզվել, ապա մինչև դատը կալանավորումը կարող է բացառիկ դեպքերում արդարացվել,

եթե խոսքը վերաբերում է առանձնապես ծանր հանցագործություններին:

Այսպիսով, նախնական և կարճաժամկետ կալանքի դեպքում միայն հանցագործության ծանրությունը հիմք ընդունելը բավարար է և չի հակասում միջազգային չափանիշներին:

Հարկ է նկատել նաև, որ հանցագործության ծանրությունը և սպառնացող պատժի խստությունը՝ որպես կալանավորման կիրառման անհրաժեշտության հիմք, նախատեսված է նաև արտասահմանյան մի շարք երկրների օրենսդրությամբ, մասնավորապես՝ Ֆրանսիայի¹², Գերմանիայի¹³, Ավստրիայի¹⁴, Բելառուսի, Ուկրաինայի և այլ երկրների քրեական դատավարության օրենսգրքերում: Հետևաբար անհիմն է ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանի դատողությունն այն մասին, որ որևէ երկրի օրենսդրությամբ նման պահանջ նախատեսված չէ:

Այլ հարց է Պաշտպանի այն կարծիքը, որ անուղակիորեն կարող է սահմանափակվել անձի բողոքարկման իրավունքը, ինչի հետ մենք մասամբ համաձայն ենք, քանի որ զուտ ձևական պահանջ սահմանելը թեև որոշակիություն է մտցնում կալանքի կիրառման հարցում, սակայն միաժամանակ կարող է խնդիրներ առաջացնել մարդու իրավունքների պաշտպանության տեսանկյունից, քանի որ բողոքարկման դեպքում վերադաս դատարանը մեխանիկական ստուգում է անցկացնելու:

Այդուհանդերձ, ելնելով այն գաղափարախոսությունից, որ միայն հանցանքի ծանրությունը կարող է հիմք հանդիսանալ միայն մեկամսյա ժամկետում և միայն նախնական կալանքի կիրառման համար, գտնում

ենք, որ խնդրահարույց չէ նման օրենսդրական կարգավորումը:

Բացի այդ, շատ կարևոր է, որպեսզի դատական պրակտիկան ճիշտ ձևավորվի: Եթե Նախագիծը նախատեսում է, որ միայն ծանր և առանձնապես ծանր հանցանքի մեջ մեղադրվելը բավարար է կալանք կիրառելու համար, դա չի նշանակում, որ պրակտիկան պետք է միանշանակորեն գնա այդ հիմքով կալանքների կիրառման: Ի վերջո, թե հայեցակարգում, թե Նախագծում ի սկզբանե դրված է այն գաղափարը, որ կալանքը պետք է լինի բացառություն և կիրառվի միայն այն դեպքում, երբ այլ խափանման միջոցները բավարար չեն խափանման միջոցների նպատակների տեսանկյունից: Այսպիսի պահանջի առկայությունը նշանակում է, որ, ճիշտ է, կալանքի կիրառման հիմքերի հիմնավորում չի պահանջվում ծանր և առանձնապես ծանր հանցագործությունների դեպքում, սակայն դատարանը պետք է հիմնավորի, թե, ի վերջո, ինչու հնարավոր չէ հասնել կալանքի կիրառման նպատակներին այլ միջոցներով: Այս առումով Նախագիծը վարույթն իրականացնող մարմիններին չի ազատել հիմնավորման պարտականությունից: Կարծում ենք՝ այս նորմի լիարժեք կիրառման դեպքում կփարատվեն Պաշտպանի մտահոգությունները:

Այս առումով ուշագրավ է նաև Գ.Մելքոնյանի այն մտտեցումը, որ ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցագործության մեջ մեղադրվող անձի սկզբնական կալանավորումը միայն հիմնավոր կասկածի հիման վրա ինքնին որևէ կերպ չի հակասում Եվրոպական դատարանի իրավական դիրքորոշումներին, այնուամենայն

Քրեական դատավարություն

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2015 թ - 6 (191 - 192)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

68

նիվ, ներպետական դատարաններն այս հարցում պետք է հնարավորինս զգուշավորություն ցուցաբերեն: Մասնավորապես, ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցագործություն կատարելու հիմնավոր կասկածի հիման վրա իրականացված կալանավորումը կհամարվի կամայական, եթե որոշակի ժամանակ անց քրեական հետապնդման մարմինը դատարանին չներկայացնի կալանքի հետագա անհրաժեշտությունը հիմնավորող ապացույցներ: Սա նշանակում է, որ ելնելով կոնկրետ վարույթի առանձնահատկություններից՝ յուրաքանչյուր դեպքում դատարանը պետք է զգոնություն և հետևողականություն ցուցաբերի սկզբնական կալանքի ժամկետը որոշելու հարցում: Դատարանը յուրաքանչյուր դեպքում պետք է ձեռնպահ մնա միայն հիմնավոր կասկածի հիման վրա սկզբնական կալանքն առավելագույն ժամկետով թույլատրելուց և սկզբնական կալանքը թույլատրի բացառապես այն ժամկետով, որն անհրաժեշտ և բավարար կլինի կալանավորման հիմնավորվածությունը հաստատող լրացուցիչ ապացույցներ ձեռք բերելու և դատարան ներկայացնելու համար: Միայն այս դեպքում կալանքի կիրառումը համահունչ կլինի ոչ միայն ներպետական օրենսդրությանը, այլ նաև Կոնվենցիայի պահանջներին¹⁵:

Այդուհանդերձ, հարկ է նշել նաև, որ միայն հանցանքի ծանրությունը հիմք ընդունելով կալանք կիրառելը թելադրված է նախ՝ նման հանցագործությունների քննության արդյունավետությամբ ու արագությամբ, երկրորդ՝ նման հանցագործությունների առավել բարձր հանրային վտանգավորությամբ: Սակայն Նա-

խագիծը տալիս է նաև մի շարք այլ կարևոր երաշխիքներ, որ նման կալանքը չի կարող մեկ ամսից ավել լինել, անհրաժեշտ է հիմնավորել հիմնավոր կասկածը¹⁶, մեկ ամիսը լրանալուց հետո անհրաժեշտ են լրացուցիչ հիմնավորումներ և պայմաններ:

Այսպիսով, հանցանքի ծանրության աստիճանը՝ որպես կալանավորման կիրառման ինքնուրույն հիմք, Նախագծում նախատեսված լինելը համարվում է իրավաչափ և համահունչ միջազգային իրավական զարգացումներին:

Վերոգրյալի լույսի ներքո գնահատելով գործող քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածի 2-րդ մասում ամրագրված՝ կալանավորումը և դրա այլընտրանքային խափանման միջոցը մեղադրյալի նկատմամբ կարող են կիրառվել միայն այնպիսի հանցագործության համար, որի համար նախատեսվող ազատագրկման ձևով պատժի առավելագույն ժամկետը մեկ տարուց ավելի է, դրույթին դատական պրակտիկայում տրված մեկնաբանմանը, գտնում ենք, որ այն վերափոխման կարիք ունի, քանի որ ինչպես նշվեց վերևում, միայն հանցանքի ծանրությունը կարող է բավարար լինել կալանք կիրառելու համար: Սակայն, գտնում ենք, որ պրակտիկան կարող է փոփոխվել միայն այն դեպքում, երբ ազատագրկման ցեղը բարձրացվի, քանի որ մեկ տարին բավականաչափ ցածր ժամկետ է՝ այն վերաբերելի է ինչպես ծանր և առանձնապես ծանր հանցագործություններին, այնպես էլ միջին և ոչ մեծ ծանրության հանցագործություններին, այդ թվում՝ անզգուշությամբ կատարվող հանցագործություններին:

Գտնում ենք, որ այդ ժամկետի բարձրացման դեպքում, օրինակ՝ ազատագրկման ձևով պատիժը 5 տարուց ավելի ժամկետով¹⁷, և կալանքի երկամսյա ժամկետի նվազեց-

ման դեպքում, օրինակ՝ մինչև մեկ ամսով, գործող քրեական դատավարության օրենսգրքի կանոնակարգումները կլինեն իրավաչափ:

1. *Ասլան Ավետիսյանի գործով* Վճռաբեկ դատարանի՝ 2008 թվականի հոկտեմբերի 31-ի թիվ ԱՎԳ/0022/06/08 որոշման 26-րդ կետը, Վահե Բարսեղյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի՝ 2012 թվականի հուլիսի 17-ի թիվ ԼԳ/0078/06/12 որոշման 19-րդ կետը:

2. **Ղուկասյան Հ.Հ.** Կալանավորման կիրառման հիմքերն ու դատավարական կարգն ըստ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի, ԵՊՀ իրավաբանական ֆակուլտետի 70-ամյակին նվիրված գիտական աշխատանքների ժողովածու, Երևան, 2003, 214-217 էջեր:

3. **Петрухин И. Л.** Неприкосновенность личности и предупреждение в уголовном процессе. М., 1989, с. 107.

4. **Мельников В. Ю.**, там же, с. 223.

5. **Стецовский Ю. И.** Право на свободу и личную неприкосновенность, нормы и действительность. М., 2000, с. 167.

6. Մարդու իրավունքների պաշտպանն իր կարծիքը 2012 թվականի հոկտեմբերի 31-ին պաշտոնական նամակի տեսքով ուղարկել է ՀՀ վճռաբեկ դատարանի նախագահին, ՀՀ սահմանադրական դատարանի նախագահին, ՀՀ գլխավոր դատախազին, ՀՀ ԱԺ պետական-իրավական հարցերի մշտական հանձնաժողովի նախագահին, ՀՀ արդարադատության նախարարին և ՀՀ Նախագահի օգնականին:

7. *Նիկոլովն ընդդեմ Բուլղարիայի* (Nikolovv. Bulgaria) գործով վճիռ, գանգատ թիվ 38884/97, 2003թ., հունվարի 30:

8. *Պանչենկոն ընդդեմ Ռուսաստանի Դաշնության* (Panchenkov. Russia) գործով վճիռ, գանգատ թիվ 45100/98, 2005թ., փետրվարի 8, կետ 101:

9. *Փիրուզյանն ընդդեմ Հայաստանի* (Piruzyanv. Armenia) գործով վճիռ, գանգատ

թիվ 33376/07, 2012թ., հունիսի 26, կետ 93:

10. *Սելեժևսկին ընդդեմ Լեհաստանի* (Celejewski v. Poland) գործով վճիռ, գանգատ թիվ 17584/04, 2006թ., մայիսի 4, կետեր 37-38, *Կուչերան ընդդեմ Սլովակիայի* (Kucera v. Slovakia) գործով վճիռ, գանգատ թիվ 48666/99, 2007թ., հուլիսի 17, կետ 95:

11. *Եվգենի Բոգդանովն ընդդեմ Ռուսաստանի* (Yevgeniy Bogdanov v. Russia) գործով վճիռ, գանգատ թիվ 22405/04, 2015թ., փետրվարի 26, 133-134 կետեր:

12. **Гуценко К. Ф., Головки Л. В., Филимонов Б. А.** Уголовный процесс западных государств. Изд. 2-е, доп. и испр., М., 2002, с. 337.

13. Նույն տեղում, էջ 414:

14. **Бутов В.Н.** Уголовный процесс Австрии, Красноярск, 1988, с. 80-81.

15. **Մեյրնյան Գ.** Խափանման միջոցների կիրառման առանձնահատկությունները ըստ քրեական դատավարության մոր օրենսգրքի նախագծի // Պետություն և իրավունք, 2013թ., թիվ 1/59/:

16. Հիմնավոր կասկածի մասին մանրամասն տե՛ս **Ավետիսյան Գ.** Հիմնավոր կասկածը որպես խափանման միջոցների կիրառման իրավաչափության պայման ըստ քրեական դատավարության մոր օրենսգրքի նախագծի // ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի նախագծի հիմնախնդիրներին նվիրված գիտական հոդվածների ժողովածու, Երևան 2014 թվական, 211-224 էջեր:

17. Նկատենք, որ 5 տարի ժամկետը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 19-րդ հոդվածի համաձայն՝ 5 տարուց ավելի ժամկետով ազատագրվում նախատեսող հանցագործությունները դատվում են ծանր հանցագործությունների շարքին:

Ադվան ՀՈՎՍԵՓՅԱՆ

*ՀՀ քննչական կոմիտեի նախագահ,
իրավագիտության դոկտոր*

Արթուր ՂԱՄԲԱՐՅԱՆ

*ՀՀ քննչական կոմիտեի նախագահի տեղակալ,
իրավագիտության դոկտոր*

**ԴԱՏԱԽԱՉԻ ԵՎ ՔՆՆԻՉԻ ՄԻՋԵՎ
ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՎԵՃԵՐԸ ԴԱՏԱԿԱՆ ԿԱՐԳՈՎ ԼՈՒԾԵԼՈՒ
ՇԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ**

ՄԱՑԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2015 Ծ - 6 (191 - 192)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

70

Դատախազի և քննիչի գործունեության ընթացքում ծագում են առավելապես դատավարական փոխհարաբերություններ, որոնք կարգավորվում են ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով (այսուհետ՝ ՀՀ քր. դատ. օր.): Այսպես՝ ՀՀ քր. դատ. օր-ի 55-րդ հոդվածի 4-րդ մասի 26-րդ կետի համաձայն՝ քննիչը լիազորված է բողոքարկել դատախազի յուրաքանչյուր ցուցումը՝ չկասեցնելով դրա կատարումը, իսկ 27-րդ կետի համաձայն՝ քննիչը լիազորված է որպես մեղադրյալ ներգրավելու, հանցագործությունը որակելու և մեղադրանքի ծավալի, նախաքննությունն ավարտելու կամ գործի վարույթը կարճելու կամ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին դատախազի ցուցումներին համաձայն չլինելու դեպքում դրանք առանց կատարելու բողոքարկել վերադաս դատախազին: ՀՀ քր. դատ. օր-ի 53-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 7-րդ կետի համաձայն՝ նախաքննության և հետաքննության նկատմամբ դատավարական ղեկավարում իրականացնելով՝ դատախազի բացառիկ լիազորությունն է

լուծել հետաքննության մարմնի կամ նրա աշխատակցի և քննիչի՝ սույն օրենսգրքով նախատեսված առարկությունները՝ դատավարական ղեկավարում իրականացնող ստորադաս դատախազի ցուցումների վերաբերյալ: Նշված նորմերի վերլուծություններից բխում են.

1. Քննիչը կարող է առարկություններ կայացնել (բողոքարկել)՝ միայն դատախազի ցուցումների վերաբերյալ: Օրենքով նախատեսված չէ քննիչի կողմից դատախազի որոշումների վերաբերյալ առարկություններ կայացնելու (բողոքարկելու) իրավական ընթացակարգ:
2. Քննիչը դատախազի ցուցումի վերաբերյալ առարկություն կարող է ներկայացնել միայն վերադաս դատախազին: Ստորադաս դատախազի ցուցումի դեմ բերված առարկությունների լուծումը վերադաս դատախազի բացառիկ լիազորությունն է, ուստի այլ մարմինները, այդ թվում՝ դատարանը, իրավասու չեն լուծել դատախազի ցուցումների դեմ բերված քննիչի առարկությունը: Մյուս կողմից՝ ՀՀ քր. դատ. օր-ում, մասնա-

Քրեական դատավարութուն

վորապես՝ 53-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 7-րդ կետում չի կարգավորվում դատախազի որոշումների դեմ քննիչի ներկայացրած առարկությունները վերադաս դատախազի կողմից լուծելու բացառիկ լիազորություն:

3. Ընդհանուր կանոնի համաձայն՝ դատախազի ցուցումը վիճարկելը չի կասեցնում դրա կատարումը՝ բացառությամբ այն դեպքերի, երբ ցուցումը վերաբերում է որպես մեղադրյալ ներգրավելուն, հանցագործությունը որակելուն և մեղադրանքի ծավալին, նախաքննությունն ավարտելուն կամ գործի վարույթը կարճելուն կամ քրեական հետապնդումը դադարեցնելուն:

Նշված իրավական կարգավորումները գործնականում առաջացնում են մի շարք հարցադրումներ, մասնավորապես՝ հսկող դատախազի որոշումները ենթակա չեն բողոքարկման վերադաս դատախազին, որի հետևանքով քննիչը զրկված է դատախազի անօրինական որոշման դեմ իրավական արդյունավետ պաշտպանության միջոցից, իսկ դատախազի ցուցումի վերաբերյալ առարկությունը վերադաս դատախազի կողմից լուծելն ընդհանուր առմամբ արդյունավետ չէ, քանի որ այս գործընթացի անաչառության վրա ազդում են գերատեսչական-կորպորատիվ շահերը:

Սույն հոդվածում կանդրադառնանք քննիչի և դատախազի միջև իրավական վեճերը դատական կարգով լուծելու հեռանկարներին: Այդ նպատակով նախ՝ կքննարկվեն սույն հարցի վերաբերյալ գիտության մեջ առկա մոտեցումները, այնուհետև կներկայացվեն դատախազության և քննչական մարմնի միջև ծագող այն

իրավական վեճերը (հարցերը), որոնք կարող են լուծվել դատական կարգով:

1. Դատախազի և քննիչի միջև իրավական վեճերը դատական կարգով լուծելու վերաբերյալ գիտական մոտեցումները: Դատախազի ակտերը քննիչի կողմից դատարանում վիճարկելու վերաբերյալ քրեական դատավարության գիտության մեջ առկա են միմյանց հակասող մոտեցումներ: Հեղինակների մի խումբ այն համոզման է, որ օրենքով պետք է սահմանել քննիչի կողմից դատախազի ակտերը դատարանում վիճարկելու ընթացակարգ: Այս մոտեցման կողմնակիցները կասկածի տակ են դնում վերադաս դատախազի կողմից ստորադաս դատախազի և քննիչի միջև վեճը լուծելու օբյեկտիվությունը և նշում են այդ վեճերը լուծող անկախ և արտագերատեսչական մարմնի ստեղծման անհրաժեշտության մասին:² Նրանք հարց են առաջադրում, թե ինչու է այս գործընթացից դուրս մնացել դատարանը:³ Այսպես, Գ. Խիմիչևան նշում է, որ քննիչի դատավարական ինքնուրույնությունն ապահովելու նպատակով նպատակահարմար է քննիչին իրավունք վերապահել դատախազի որոշումները և գործողությունները բողոքարկել դատարան: Քննիչին բողոքարկելու իրավունք վերապահելն արդարացված է նաև մեղադրանքի կողմ չհանդիսացող, գերատեսչական շահերով չկաշկանդված, հետևապես անաչառ մարմնի կողմից վերահսկողություն իրականացնելու տեսանկյունից:⁴

Գրականության մեջ նշվում է, որ անհրաժեշտ է նոր տեսանկյունից դիտարկել մեղադրանքի կողմի մասնակիցների միջև դատավարական վեճե-

Քրեական դատավարություն

րի լուծմանը դատարանին ներգրավելու հնարավորությունը: Քրեական գործի քննության համար ստրատեգիական նշանակություն ունեցող հարցերի վերաբերյալ քննիչի, քննչական բաժնի պետի և դատախազի միջև դատավարական վեճերը լուծելու լիազորությունը դատարանին վերապահելը հնարավորություն կտա ոչ միայն իրականում ապահովել քննիչի դատավարական ինքնուրույնությունը, այլև կբարձրացնի դատախազական հսկողության արդյունավետությունը՝ բացառելով քրեական գործով վճռորոշ նշանակություն ունեցող որոշումների կայացման ընթացքում գերատեսչական ազդեցությունը և կորպորատիվ շահերը:⁵

Դատարանը պատասխանատու չէ մինչդատական վարույթի քանակական և որակական ցուցանիշների համար: Միևնույն ժամանակ, դատարանը շահագրգռված է վերացնել այդ փուլում թույլ տրվող խախտումները, քանի որ նախաքննության օրինականությունը և հիմնավորվածությունը քրեական գործով արդարադատության հիմքն են:⁶

Ա. Բաստրիկինը նշում է, որ այս մոտեցման ընդդիմախոսները կարող են նշել, որ դատարանի կողմից վեճերի լուծումը կարող է քրեական գործերի քննության ժամկետների ձգձգման պատճառ դառնալ, սակայն դատարանում՝ դատախազի, քննիչի և քննչական բաժնի պետի երկխոսությունը կլինի հրապարակային:⁷ Քննիչի կողմից դատախազի ակտերը դատարանում վիճարկելու կողմնակից են մի շարք այլ հեղինակներ:⁸

Դատավարագետների մեկ այլ խումբ մեղադրանքի կողմի երկու սուբյեկտների՝ քննիչի և դատախազի

միջև իրավական վեճերը դատական կարգով լուծելու մոտեցումը համարում է ոչ նպատակահարմար: Դատարանն իրականացնում է գործի լուծման գործառույթ, և անթույլատրելի է նրա միջամտությունը հիերարխիկ կապերով քրեական հետապնդման գործառույթ իրականացնող պաշտոնատար անձանց ներքին հարաբերություններին:⁹

Վ. Բիկովը նշում է, որ դժվար է պատկերացնել արդյունավետ նախաքննություն, եթե մեղադրանքի կողմի մասնակիցներն իրենց ծառայողական հարաբերությունները և դիրքորոշումներն սկսեն պարզել դատարանում: Նախաքննության ընթացքում առավել անիմաստ իրավիճակ դժվար է պատկերացնել:¹⁰

Ա. Ալեքսանդրովը նշում է, որ անթույլատրելի է, որ քրեական հետապնդման մարմինները միմյանց գործողությունները և որոշումները բողոքարկեն դատական կարգով, քանի որ այն դատական քննության փուլում պաշտպանության կողմի առջև կվտանգի իրենց դիրքորոշումը:¹¹

Ինչպես նկատում ենք, դատախազի և քննիչի միջև առանձին իրավական վեճերը դատական կարգով լուծելու մոտեցման ընդդիմախոսների պատճառաբանությունների հիմքում դրված են ոչ այնքան գիտական հիմնավորումներ, որքան էմոցիոնալ գնահատականներ, և «քննիչը փոքր դատախազ է» կամ «դատախազը և քննիչը միևնույն անձի տարբեր դրսևորումներն են» վիճիմակյան վտանգավոր դատողությունները:¹²

Քննիչի և դատախազի՝ որպես մեղադրանքի կողմի մասնակիցների ծառայողական փոխհարաբերու-

թյուններին դատարանի միջամտության անթույլատրելիության փաստարկն անընդունելի է հետևյալ պատճառաբանությամբ.

Առաջին՝ դատախազությունը և քննչական մարմինները (քննչական կոմիտեները) ինստիտուցիոնալ առումով առանձին և ինքնուրույն պետական մարմիններ են, որոնց միջև բացակայում են ենթակայական (հիերարխիկ) փոխհարաբերություններ: Նշված պետական մարմինների միջև կարող են ծագել տարաբնույթ իրավահարաբերություններ, այդ թվում՝ իրավասության վերաբերյալ վեճեր: Ավելին՝ գործնականում հնարավոր չէ բացառել միևնույն հարցի վերաբերյալ քրեական հետապնդման մարմինների տարբեր մոտեցումների առկայությունը: Դատավարական հարցերի վերաբերյալ տարբեր մոտեցումներ կարող են ունենալ նույնիսկ դատախազության համակարգում, օրինակ՝ ՀՀ դատախազության պրակտիկայում հանդիպում են դեպքեր, երբ տարածքային դատախազության դատախազի կողմից դատարանում մեղադրանքի պաշտպանությանը ներգրավվում է վերադաս դատախազը, և նրանք մեղադրանքի որակման կամ պատժի տեսակի ու չափի վերաբերյալ ունենում են հակառակ մոտեցումներ: Եթե դատախազության՝ որպես միասնական պետական մարմնի պարագայում ընկալելի չէ դատարանում հակառակ դիրքորոշումներ ունեցող ստորադաս և վերադաս դատախազների միաժամանակյա մասնակցությունը, ապա տարբեր պետական մարմինների միջև դատավարական կոնկրետ հարցերի վերաբերյալ իրավական հակասությունը ոչ միայն հնարավոր

է, այլև համապատասխանում է դիվելտիկայի օրենքներին:

Երկրորդ՝ ՀՀ քրեական դատավարության ներկայիս մոդելում, որտեղ քննիչին է վերապահված օբյեկտիվ քննության շրջանակներում արդարացնող և մեղադրական ապացույցներ հավաքելու մենաշնորհը, անթույլատրելի է քննիչին դիտել մեղադրանքի կողմի մասնակից, քանի որ դա նախաքննությունը դարձնում է մեղադրական: Պատահական չէ, որ ՀՀ Ազգային ժողովում գտնվող ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի Նախագծով մինչդատական վարույթի մասնակիցները դասակարգված են ոչ թե մեղադրանքի և պաշտպանության կողմերի, այլ քրեական վարույթի հանրային և մասնավոր մասնակիցների:

Քննիչի կողմից դատախազի ակտերը դատարան բողոքարկելու գաղափարը նորույթ չէ, այն նախատեսված է եղել նաև օրենսդրությամբ: Այսպես՝ 1864թ. Յարական Ռուսաստանի Քրեական դատավարության կանոնադրության 285-րդ հոդվածի համաձայն՝ դատախազն իրավունք ունի քննիչին առաջարկելու ձերբակալել մեղադրյալին: Եթե քննիչը հանդիպի այն կատարելու խոչընդոտների, քանի որ մեղադրյալը բավարար կասկած չի առաջացրել հանցագործության մեջ, ապա, առանց այն կատարելու, դիմում է դատարան: 1922թ. Քրեական դատավարության օրենսգրքի 224-րդ հոդվածով նախատեսված էր, որ քննիչը կարող է դատախազի առանձին որոշումներ բողոքարկել դատարան: Նշված հոդվածի համաձայն՝ քննիչի գործողությունների դեմ բողոքի կապակցությամբ դատավորի կամ դատախազի որոշումը հայտարարվում է բողոքա-

Քրեական դատավարություն

բերին և անմիջապես ի կատար է ան-վում: Եթե քննիչը կամ բողոքաբերը համաձայն չեն դատախազի որոշմանը, ապա այն կարող են բողոքարկել դատարան:

Ու՛ դատական բարեփոխումների 1992թ. Հայեցակարգում կրկին վերածնվեց վարույթն իրականացնող մարմինների միջև վեճերը դատական կարգով լուծելու գաղափարը: Հայեցակարգով առաջարկվում էր որպես մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության եղանակ օրենսդրությամբ ամրագրել նաև վարույթն իրականացնող մարմինների միջև իրավական վեճերի դատական լուծումը:¹³

2. Գատախազի և քննիչի իրավական վեճերը, որոնք կարող են լուծվել դատական կարգով: Քննիչի կողմից դատախազի ակտերը դատարանում վիճարկելու հարցը քննարկելիս պետք է հստակեցնել նաև այն հարցերի կամ ակտերի շրջանակը, որոնց կապակցությամբ քննիչը կարող է առարկություն ներկայացնել դատարան: Գատական կարգով վիճարկման ենթակա հարցերի շրջանակը սահմանելիս պետք է հիմք ընդունել հետևյալ կանխադրությունները:

Առաջին՝ դատարանում չեն կարող վիճարկվել ապացույց ձեռք բերելու, գնահատելու և ստուգելու վերաբերյալ դատախազի ակտերը, օրինակ՝ քննիչը դատական կարգով չի կարող վիճարկել փաստական տվյալներ ձեռք բերելու, այն ստուգելու մասին դատախազի ցուցումների հիմնավորվածությունը: Քննիչը կարող է դատախազի ցուցումը դատական կարգով վիճարկել միայն օրինականության տեսանկյունից, եթե ցուցումի կատարմամբ կարող են

խախտվել մարդու սահմանադրական իրավունքները, իսկ վեճի դատական լուծման համար չի պահանջվում նախաքննական ապացույցների բովանդակության հետազոտում: Օրինակ՝ դատախազը ցուցում է տալիս սեռական հանցագործության զոհ անչափահաս տուժողին հարկադրաբար ենթարկել դատաբժշկական փորձաքննության:

Երկրորդ՝ դատախազի ակտը դատական կարգով վիճարկելը չի կասեցնում դատախազի որոշման կամ ցուցումի գործողությունը, եթե այն անհասպաղ չկատարելը կխաթարի նախաքննության բնականոն ընթացքը կամ կխոչընդոտի մարդու իրավունքների իրականացմանը կամ պաշտպանությանը: Այլ կերպ ասած՝ նախաքննության բնականոն ընթացքին կամ մարդու իրավունքների պաշտպանությանն սպառնացող իրավիճակում (մինչև դատական կարգով վեճի լուծումը) պետք է կիրառվի դատախազի դիրքորոշումը:

Երրորդ՝ օրենքով պետք է նախատեսել դատարանում դատախազի և քննիչի իրավական վեճի լուծման հատուկ դատավարական կարգ, որի հիմքում կդրվեն հետևյալ պահանջները՝ մինչև դատարան դիմելը վերահաս դատախազի կողմից առարկություն մերժելու պայման, առարկություն ներկայացնելու և դատարանի կողմից այն քննարկելու կարճ ժամկետներ, դատարանի որոշումը բողոքարկելու արգելք:

Կարծում ենք՝ քննչական մարմինը և դրա պաշտոնատար անձինքը դատարանում կարող են վիճարկել մասնավորապես հետևյալ հարցերը՝

- դատախազության և քննչական մարմինների միջև իրավասության

վերաբերյալ վեճը,

- հսկողություն իրականացնող դատախազի կողմից քննիչին վարույթից հեռացնելու որոշման օրինականությունը:

2.1 Դատախազության և քննչական մարմինների միջև իրավասության վերաբերյալ վեճը դատարանի կողմից լուծելը: Մինչև բուն հարցին անդրադառնալը հակիրճ ներկայացնենք ընդհանրապես պետական մարմինների միջև իրավասության վեճերը դատարանի կողմից լուծելու օրենսդրական կարգավորումը: Իրավունքի տեսության մեջ իրավասության վերաբերյալ վեճ նշանակում է իրավասության սուբյեկտների առանձին գործողությունների կամ դիրքորոշման անհամապատասխանություն նրանց ենթադրյալ (նորմատիվային, մոդելային) գործողություններին և որոշումներին: Նորմատիվ կերպով սահմանված իրավասությունից շեղումը ծագում է առաջին հերթին այն ժամանակ, երբ սուբյեկտն անցնում է իր լիազորությունները, կատարում է սխալ գործողություններ:¹⁴

Լ. Լազարևան նշում է, որ իրավասության վերաբերյալ վեճերը ծագում են մի մարմնի կողմից մեկ այլ մարմնի իրավասության ոլորտ ներխուժելու, նորմատիվ կամ իրավակիրառակտեր ընդունելու եղանակով այլ մարմնի լիազորությունները յուրացնելու կամ համատեղ քննարկման ենթակա հարցերը լուծելիս այլ մարմնի իրավասությունն անտեսելու պատճառով:¹⁵

Պետական մարմինների միջև իրավասության վերաբերյալ վեճերը դատական կարգով լուծելու իրավական մշակույթը նորույթ է հետխորհր-

դային պետություններում: Բանն այն է, որ խորհրդային ժամանակաշրջանում դատական իշխանությունը՝ որպես իրավական արժեքային ինստիտուտ, բացակայում էր, իսկ դատարանները քաղաքական համակարգում չունեին որևէ էական դերակատարություն, ուստի նման պայմաններում բնական է, որ պետական մարմինների վերաբերյալ իրավական վեճերը լուծվում էին ոչ թե դատական կարգով, այլ առավելապես ներկուսակցական պայմաններում:

Սահմանադրական և վարչական արդարադատության կայացմանը զուգահեռ՝ շրջանառության մեջ դրվեց նաև պետական մարմինների և դրանց պաշտոնատար անձանց իրավասության վերաբերյալ վեճերն անկախ դատական մարմնի կողմից քննելու գաղափարը:¹⁶ Այսպես՝ Ռուսաստանի Դաշնության Սահմանադրության համաձայն՝ Սահմանադրական դատարանը լուծում է իրավասության վերաբերյալ վեճերը, որոնք ծագել են՝ 1. Դաշնային իշխանության մարմինների միջև, 2. Դաշնային և սուբյեկտների պետական իշխանության մարմինների միջև, 3. ՌԴ սուբյեկտների բարձրագույն իշխանության մարմինների միջև:

ՀՀ սահմանադրական բարեփոխումների հայեցակարգի 2.6.3 կետում նշված է, որ ՀՀ Սահմանադրությունը չի նախատեսում սահմանադրական մարմինների միջև նրանց սահմանադրական լիազորությունների վերաբերյալ վեճերի լուծման հնարավորություն: Թեև նման վիճակը դեռևս չի հանգեցրել գործնական դժվարությունների, սակայն, հաշվի առնելով սույն բարեփոխման արդյունքում սահմանադրական մարմինների

Քրեական դատավարություն

քանակի ավելացման հնարավորությունը և դրանց լիազորությունների հարաբերակցության հավանականությունը՝ ապագայում ճգնաժամային իրավիճակներից խուսափելու համար անհրաժեշտ է ընդլայնել սահմանադրական դատարանի լիազորությունների շրջանակը՝ հնարավորություն տալով լուծել նաև սահմանադրական մարմինների միջև նրանց լիազորությունների առնչությամբ առաջացող սահմանադրական վեճերը:

ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 3-րդ հոդվածում սահմանված են պետական մարմինների և դրանց պաշտոնատար անձանց կողմից մեկ այլ պետական մարմնի (վարչական մարմնի) դեմ վարչական դատարան հայց ներկայացնելու երկու իրավիճակ: Նշված հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ վարչական դատարան կարող են դիմել նաև վարչական մարմինները կամ պաշտոնատար անձինք ընդդեմ մեկ այլ վարչական մարմնի՝ իրավասության վերաբերյալ վեճով, եթե այդ վեճը ենթակա չէ լուծման վերադատության կարգով: Նույն հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ վարչական դատարան կարող են դիմել նաև պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինները կամ պաշտոնատար անձինք՝ ընդդեմ վարչական մարմնի, եթե համարում են, որ այդ մարմնի վարչական ակտով, գործողությամբ կամ անգործությամբ խախտվել կամ անմիջականորեն կարող են խախտվել պետության կամ համայնքի այն իրավունքները, որոնց պաշտպանության լիազորությունը դրված է իրենց վրա, եթե այդ վեճը ենթակա չէ լուծման վերադատության կարգով:

Կարելի է շարունակել այն պետությունների ցանկը, որտեղ իրավասության վերաբերյալ վեճերը լուծվում են դատական կարգով, սակայն սույն հոդվածում քննարկման ենթակա խնդիրների տեսանկյունից վերը նշվածը բավարար է պնդելու, որ տարբեր պետական մարմինների, այդ թվում՝ դատախազության և քննչական մարմինների միջև ծագող առանձին իրավական վեճերի լուծման իրավասությունը դատարանին վերապահելու մոտեցումը համապատասխանում է ժամանակակից պետաիրավական համակարգի զարգացման միտումներին:

Իրավասության վերաբերյալ վեճերը քրեական դատարանի կողմից լուծելու անհրաժեշտությունը պայմանավորված է նաև հետևյալ հանգամանքներով.

Առաջին՝ հետխորհրդային առանձին պետություններում քննչական մարմիններն առանձնացվեցին դատախազությունից և այլ գերատեսչություններից՝ ձեռք բերելով ինքնուրույն պետական մարմնի կարգավիճակ (քննչական կոմիտեներ): Հասկանալի է, որ քննիչների և դատախազների՝ միևնույն պետական մարմնի համակարգում գտնվելու պարագայում նրանց միջև իրավասության վերաբերյալ վեճ չէր կարող ծագել, իսկ ծագելու դեպքում՝ դրանք կարող են լուծվել ներգերատեսչական ընթացակարգերով:

Երկրորդ՝ ներկայումս դատախազության և քննչական մարմինների միջև իրավասության վերաբերյալ վեճերը փորձ է արվում լուծել վերադաս դատախազին առարկություն ներկայացնելու եղանակով: Ստացվում է, որ դատախազությունը մի կողմից հան-

դես է գալիս իրավասության վերաբերյալ վիճող կողմ, միաժամանակ՝ այդ վեճը լուծող մարմին: Քննչական մարմնի և դատախազության իրավասության վերաբերյալ իրավական վեճի լուծման նման ընթացակարգը հակասում է «անձը չի կարող իր գործով լինել դատավոր» իրավական արքիոմային:

Դատախազության և քննչական մարմնի միջև իրավասության վերաբերյալ վեճերը ծագում են հատկապես այն դեպքերում, երբ օրենսդրոթեն հստակ տարանջատված չեն դատախազի և քննիչի գործառույթները և լիազորությունները: Գործնականում դատախազության և քննչական մարմնիների միջև կարող են ծագել իրավասության վերաբերյալ հետևյալ վեճերը:

Քննչական ենթակայությունը փոխելիս կամ գործն ըստ ենթակայության ուղարկելիս քննիչի և դատախազի իրավասության վերաբերյալ վեճ: ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 53-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 3-րդ կետի համաձայն՝ նախաքննության և հետաքննության նկատմամբ դատավարական ղեկավարում իրականացնելով՝ դատախազի բացառիկ լիազորությունն է՝ ցանկացած քրեական գործ վերցնել հետաքննության մարմնից և հանձնել նախաքննության մարմնին, քրեական գործը սույն օրենսգրքի 190-րդ հոդվածով սահմանված նախաքննության մի մարմնից հանձնել նախաքննության մեկ այլ մարմնին՝ բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ քննություն ապահովելու նպատակով... ՀՀ քր. դատ. օր. ի 55-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ քննիչը լիազորված է հանցագործության դեպքով նախապատ-

րաստել նյութեր և հարուցել քրեական գործ և սույն օրենսգրքով սահմանված ենթակայության կանոններին համապատասխան՝ գործն ընդունել իր վարույթ կամ քննության համար ուղարկել այլ քննիչի: Գործնականում հաճախ դատախազության և քննչական մարմնի միջև ծագում է վեճ, թե դատախազը ո՞ր դեպքում կարող է փոխել քննչական ենթակայությունը, իսկ քննիչը ո՞ր դեպքում կարող է տվյալ քրեական գործն ուղարկել այլ քննիչի: Իրավասության վերաբերյալ նշված վեճի լուծման իրավական ընթացակարգերի բացակայությունը հանգեցնում է նրան, որ վիճող կողմերը միմյանց «մեղադրում են» իրավասություն յուրացնելու մեջ, իսկ այս դատավարական վեճի լուծումն արհեստականորեն քրեականացվում է՝ տեղափոխվելով քրեական իրավունքի դաշտ: Կոնկրետ գործով, մինչև դատարանի կողմից վեճի վերաբերյալ որոշում կայացնելը պետք է նախապատվություն տալ դատախազի դիրքորոշմանը և գործն ուղարկել դատախազի կողմից սահմանված մարմնին, քանի որ իրավասության վերաբերյալ այս վեճի դատական լուծումը որևէ կերպ չպետք է խաթարի կոնկրետ գործով նախաքննության ընթացքը:

Քննչական մարմնի ծառայողներին դատախազության կողմից ընդհանուր բնույթի հանձնարարություններ տալու իրավասության վերաբերյալ վեճ: Դատախազությունը գործնականում հաճախ քննչական բաժնի պետերին տալիս է կոնկրետ գործից դուրս՝ ընդհանուր բնույթի հանձնարարություններ: Մինչդեռ, «ՀՀ քննչական կոմիտեի մասին» ՀՀ օրենքի 12-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝

Քրեական դատավարություն

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2015 թ - 6 (191 - 192)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

78

քննչական կոմիտեի նախագահը՝ իր իրավասության սահմաններում ընդունում է ներքին և անհատական իրավական ակտեր (որոշումներ, հրամաններ, հանձնարարականներ): «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 2-րդ հոդվածի իմաստով ՀՀ քննչական կոմիտեի ծառայողներին հասցեագրված՝ ՀՀ քննչական կոմիտեի նախագահի ոչ անհատական (ընդհանուր) իրավական ակտերը հանդիսանում են ներքին ակտեր, քանի որ նշված օրենքի 2-րդ հոդվածի 6-րդ կետի համաձայն՝ ներքին ակտ են այն վարքագծի կանոնները, որոնք տարածվում են միայն անորոշ կամ որոշակի (բայց ոչ անհատական) այն անձանց վրա, ովքեր գտնվում են դա ընդունող մարմնի հետ աշխատանքային, վարչական կամ քաղաքացիաիրավական հարաբերությունների մեջ:¹⁷ Այս դեպքում ծագում է իրավական վեճ, թե դատախազն արդյո՞ք իրավասու է ընդունել ՀՀ քննչական կոմիտեի ծառայողների նկատմամբ նորմատիվ (համընդհանուր) բնույթի դատախազական ակտեր (իրավական ակտեր), թե նշված լիազորությունը վերապահված է ՀՀ քննչական կոմիտեի նախագահին և նրա տեղակալներին:

Դատախազի կողմից անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշում կայացնելու դեպքում անձին մեղադրանք առաջադրելու իրավասության վերաբերյալ վեճ: ՀՀ քր. դատ. օր-ի 202-րդ հոդվածի 2-րդ մասում սահմանված է, որ անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշում կարող են կայացնել քննիչը և դատախազը, իսկ 203-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ մեղադրանքը պետք է առաջադրվի տվյալ անձին

որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին քննիչի կողմից (ընդգծումը՝ հեղինակի) որոշումն ընդունելու պահից ոչ ուշ, քան 48 ժամվա ընթացքում, սակայն բոլոր դեպքերում՝ ոչ ուշ, քան մեղադրյալի ներկայանալու կամ նրան բերման ենթարկելու օրը: Նշված նորմի տառացի մեկնաբանությունից բխում է, որ քննիչը մեղադրանք է առաջադրում իր կողմից որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշում ընդունելու դեպքում, սակայն օրենքով սահմանված չէ դատախազի կողմից մեղադրանք առաջադրելու լիազորություն: Նշված իրավիճակում իրավասության վերաբերյալ վեճն առավել սրվում է, երբ քննիչը համաձայն չէ դատախազի կողմից անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու որոշմանը, ուստի այդ պայմաններում նա չի կարող կատարել ՀՀ քր. դատ. օր-ի 203-րդ հոդվածում ամրագրված այն պահանջը, ըստ որի՝ քննիչը մեղադրանք առաջադրելիս մեղադրյալին հայտարարում է որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշումը և բացատրում առաջադրված մեղադրանքի էությունը: Եթե քննիչը համաձայն չէ դատախազի կողմից անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու որոշմանը, սակայն չի կարող մեղադրյալին լրիվ ծավալով բացատրել առաջադրված մեղադրանքի էությունը, որն էլ կարող է հանգեցնել մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքի խախտման:

2.2 Հսկողություն իրականացնող դատախազի կողմից քննիչին վարույթից հեռացնելու որոշման օրինականության վերաբերյալ վեճը դատարանի կողմից լուծելը: ՀՀ քր. դատ. օր-ի 53-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 10-րդ կետի համաձայն՝ դատախազն

իրավասու է հետաքննության մարմնի աշխատակցին, քննիչին հեռացնել տվյալ գործով քրեական դատավարությանը մասնակցելուց, եթե գործի քննության ընթացքում նրանք թույլ են տվել օրենքի խախտում: Քննիչին վարույթից հեռացնելու հիմքն առերևույթ դատավարական խախտում է, ուստի դատախազը, քննիչին վարույթից հեռացնելով, վերջինիս ենթարկում է քրեադատավարական պատասխանատվության:¹⁸ Քննիչին վարույթից հեռացնելը հետապնդում է առավելապես պատժիչ նպատակ. դատախազը քննիչի կողմից թույլ տված առերևույթ դատավարական խախտումների կապակցությամբ արտահայտում է պարսավանք:¹⁹

Քննիչին վարույթից հեռացնելու մասին դատախազի որոշումը դատական կարգով բողոքարկելը բխում է անձի դատական պաշտպանության սահմանադրական իրավունքից, քանի որ տվյալ դեպքում քննիչին վարույթից հեռացնելով սահմանափակվում է նրա՝ որպես մարդու մի շարք սահմանադրական իրավունքներ: Ի դեպ, ՌԴ Սահմանադրական դատարանը 2005թ. հունիսի 23-ի N 269-Օ որոշմամբ նշել է, որ ՌԴ քր. դատ. օր-ի 19-րդ և 123-րդ հոդվածները (որոնք բովանդակային առումով համապատասխանում են ՀՀ քր. դատ. օր-ի 290-րդ հոդվածի 1-ին մասին) չեն պարունակում որևէ դրույթ, որը, կախված դատավարության մասնակիցների կարգավիճակից, կսահմանափակի նրանց իրավունքները, այդ թվում՝ կբացառի այդ մասնակիցների իրավունքներն ու օրինական շահերը խախտող որոշումները և գործողությունները դատական կարգով ստուգելու հնարավորությունը: Ավելին, նշ-

ված նորմերը և դրանց հետ կապված այլ նորմերն անմիջականորեն ամրագրում են քրեական դատավարության մասնակիցների և այլ անձանց իրավունքը դատական կարգով բողոքարկել այն որոշումները և գործողությունները, որոնք վնասում են իրենց սահմանադրական իրավունքները և օրինական շահերը կամ խոչընդոտում են արդարադատության մատչելիությանը:

Այսպես՝ քննիչին վարույթից հեռացնելով և նրան դատավարական առերևույթ խախտումներ վերագրելով կարող են խախտվել քննիչի՝ որպես քաղաքացու հետևյալ սահմանադրական իրավունքները:

Առաջին՝ անմեղության կանխավարկած և արդյունավետ պաշտպանության իրավունք: ՀՀ Սահմանադրության 21-րդ հոդվածի համաձայն՝ հանցագործության համար մեղադրվողը համարվում է անմեղ, քանի դեռ նրա մեղավորությունն ապացուցված չէ օրենքով սահմանված կարգով՝ դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռով: Մեղադրյալը պարտավոր չէ ապացուցել իր անմեղությունը: Չփարատված կասկածները մեկնաբանվում են իրավունքի: ՀՀ Սահմանադրության 18-րդ հոդվածի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի իր իրավունքների և ազատությունների դատական, ինչպես նաև պետական այլ մարմինների առջև իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցների իրավունք: Յուրաքանչյուր ոք ունի իր իրավունքները և ազատություններն օրենքով չարգելված բոլոր միջոցներով պաշտպանելու իրավունք:

ՀՀ սահմանադրական դատարանը 22.09.2009թ. ՍԳ-Ռ-832 որոշմամբ

Քրեական դատավարություն

անդրադարձել է անմեղության կանխավարկածի գործողության ոլորտի հարցին, մասնավորապես՝ այն միայն քրեադատավարական սկզբունք է, թեև կարող է կիրառվել նաև այլ վարույթների շրջանակներում: ՀՀ սահմանադրական դատարանը հաստատել է, որ անմեղության կանխավարկածը կարող է կիրառվել նաև վարչական կամ կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու վարույթների նկատմամբ: Անմեղության կանխավարկածի սկզբունքը տվյալ դեպքում տարածվում է նաև քննիչին վարույթից հեռացնելու եղանակով նրան դատավարական պատասխանատվության ենթարկելու վրա, քանի որ այն հանրային իրավական պատասխանատվության տեսակ է, որը կիրառվում է քննիչի կողմից առերևույթ դատավարական խախտումներ թույլ տալու հիմքով:

ՀՀ սահմանադրական դատարանը 30.03.2010թ. ՄԴ-Ո-871 որոշմամբ նշել է, որ ՀՀ Սահմանադրության 21-րդ հոդվածում ամրագրված անմեղության կանխավարկածի սկզբունքը նպատակ ունի պաշտպանել անձին հանիրավի մեղադրանքից: Հսկողություն իրականացնող դատախազը քրեական գործով դատավարական առերևույթ խախտումներ բացահայտելով՝ անմիջապես որոշում է կայացնում քննիչին վարույթից հեռացնելու մասին: Դատավարական պատասխանատվության միջոց կիրառելու մասին քննիչը տեղեկացվում է պոստ ֆակտում, երբ դատախազությունից քրեական գործի հետ ստանում է նաև վարույթից հեռացնելու մասին որոշումը: Նման դեպքում քննիչը զրկվում է վիճարկելու իրեն մեղաատարվող առերևույթ խախտումները

և պաշտպանվելու նպատակով՝ դրանց շուրջ բացատրություններ ներկայացնելու հնարավորությունից: Օրենսդրությամբ նախատեսված չէ նույնիսկ հսկողություն իրականացնող դատախազի՝ քննիչին վարույթից հեռացնելու մասին որոշումը վերադաս դատախազին վիճարկելու և այդ վարույթի շրջանակներում հանիրավի մեղադրանքի պաշտպանվելու հնարավորություն:

Երկրորդ՝ քննիչի մասնագիտական արժանապատվության (արհեստավարժության) սահմանադրական իրավունք: ՀՀ Սահմանադրության 3-րդ հոդվածի համաձայն՝ մարդը, նրա արժանապատվությունը, հիմնական իրավունքները և ազատությունները բարձրագույն արժեքներ են, իսկ 14-րդ հոդվածի համաձայն՝ մարդու արժանապատվությունը՝ որպես նրա իրավունքների ու ազատությունների անքակտելի հիմք, հարգվում և պաշտպանվում է պետության կողմից: Մարդու արժանապատվության սահմանադրական իրավունքի դրսևորումներից է նաև մասնագիտական արժանապատվությունը, որը կոչված է պաշտպանելու ծառայողի գործարար համբավը, նրա արհեստավարժությունը: «Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 6-րդ հոդվածի համաձայն՝ հանրային ծառայողների արհեստավարժությունը և ազնվությունը հանրային ծառայության հիմնական սկզբունքներն են: Քննիչը նույնպես հանրային ծառայող է, և նրա մասնագիտական գործունեության նկատմամբ տարածվում են արհեստավարժության և ազնվության սկզբունքները: Դատախազը, քննիչին վարույթից հեռացնելով, կասկածի տակ է դնում քննիչի մասնագի-

տական կարողությունները, նրա հեղինակությունը:

Այսպիսով, կարծում ենք դատախազի և քննիչի միջև իրավական վեճերը դատական կարգով լուծելու

հարցի քննարկումը պետք է ընդգրկվի ՀՀ քրեական դատավարության բարեփոխումների օրակարգ:

1. Օրենքում օգտագործվում են քննիչի կողմից «բողոքարկել» և «առարկություն ներկայացնել» հասկացությունները, սակայն սույն հոդվածում առավելապես կօգտագործվի «առարկություն» եզրույթը:

2. **Ефимичев П. С., Ефимичев С. П.** Расследование преступлений: теория, практика обеспечение прав личности. М., Юстицинформ, 2009, с. 437.

3. **Кудинов Л. Д.** Некоторые вопросы правовой регламентации взаимоотношений следователя, начальника следственного отдела и прокурора. Укрепление законности предварительного расследования в условиях перестройки. Сборник научных трудов. Волгоград: Изд-во ВСШ МВД СССР, 1990, с. 84.

4. **Химичева Г. П.** Досудебное производство по уголовным делам: концепция совершенствования уголовно-процессуальной деятельности. Монография. М., Экзамен, 2003, с. 300.

5. **Попова Т. Ю.** Уголовно-процессуальный статус руководителя следственного органа. М., Юрлитинформ, 2013, с. 107.

6. **Семенов В. А., Нагоева М. А.** Процессуальные полномочия следователя в досудебном производстве. Краснодар, 2011, с. 85.

7. **Бастрыкин А.** Следствие требует тишины. Известия. 2 октября. 2007, с. 3.

8. **Кругликов А.** Роль прокурора в уголовном судопроизводстве. Законность. 2008, N1, с. 28, **Горленко В. А.** Проблема установления баланса полномочий следователя и прокурора в решении вопроса о возбуждении уголовного дела. Следователь. 2011. N3, с. 16.

9. **Шадрин В. С.** Уголовно-процессуальная деятельность прокурора и органов предварительного расследования: Досудебное производство. Санкт -Петербургский институт Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 2005, с. 26.

10. **Быков В. М.** Следователь в уголовном процессе России. М., Юрлитин-

форм, 2014, с. 101.

11. **Александров А. С.** Вопросы взаимодействия прокурора, руководителя следственного органа и следователя в ходе досудебного производства по уголовному делу. Вестник МВД, 2009, N1, с. 53.

12. **Колоколов Н. А.** Методика проведения основных контрольно-судебных действий в стадии предварительного расследования. В 2-х частях. Ч. 1. М., Юрлитинформ, 2015, с. 166.

13. Концепция судебной реформы в Российской Федерации. М., 1992, с. 45.

14. **Тихомиров Ю. А.** Административное право и процесс. М., 2005, с. 845.

15. Комментарий к Конституции Российской Федерации. Общ. ред. Ю.В. Кудрявцева. М., 1996, с. 503.

16. **Кобзарь Д. А.** Судебное разрешение конституционно-правовых споров о компетенции в Российской Федерации. Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. М., 2005.

17. Իրավասության վերաբերյալ այլ վեճերի մասին տես Հովսեփյան Ա., Թամազյան Ա., Դամբարյան Ա., Շահնազարյան Վ. Քրեական վարույթի հանրային մասնակիցների փոխհարաբերությունները: Եր., Ասողիկ, 2015:

18. Ընդ որում, իրավագիտության մեջ հանրաճանաչ է, որ դատավարական առերևույթ խախտումների հիմքով քննիչին վարույթից հեռացնելը դատավարական սանկցիայի (պատասխանատվության) միջոց է: Уголовно- процессуальное право РФ: учебник для вузов/ под ред. И. А. Петрухина. 2-е изд., перераб. и доп. М., 2009, с. 21, Ветрова Г.Н. Уголовно-процессуальная ответственность. М., Наука, 1987, с. 103. Պետության և իրավունքի տեսություն: Խմբ. Ա. Դամբարյան, Ս. Մուրադյան: Եր., 2014թ.: ՀՀ քր. դատ. օր-ի նախագծում վարույթից հեռացնելը նույնպես դիտվում է որպես քրեադատավարական սանկցիա:

19. **Громов Н.А., Полуинин С.А.** Санкции в уголовно-процессуальном праве России. М., Городец, 1998, с. 78.

ՀՈԳԵԲԱՆԱԿԱՆ ՆԵՐԱՉԳՈՒՄԸ ՔՆՆԻՉԻ ԱՇԽԱՏԱՆՔՈՒՄ

Քրեաբանության մեջ հոգեբանական ներազդման նշանակությունն էապես աճեց վերջին տարիներին՝ նրանում ներազդման միջոցների լայնածավալ կիրառության արդյունքում: Քննիչի աշխատանքում հոգեբանական ներազդման տեխնիկաների կիրառումը հանցագործությունների բազմակողմանի և արագ բացահայտման միջոցներից է: Նախ՝ պետք է տարանջատել հոգեբանական ներազդման թույլատրելի տեխնիկաներն օրենքով արգելված տեխնիկաներից: Խոսքը վերաբերում է այն տեխնիկաներին, որոնք գործնականում ունենում են ճնշող բնույթ, անձին հասցնում են հոգեբանական տարբեր վնասներ, առաջացնում ծանր հետևանքներ: Այս տեխնիկաները խստագույնս արգելվում են ՀՀ քրեական, քրեադատավարական օրենսգրքերով, միջազգային իրավունքի նորմերով: Ասել, որ նման տեխնիկաների կիրառությունն իսպառ վերացել են համակարգի աշխատանքներից՝ սխալ կլինի: Այդ իսկ պատճառով քննչական վարույթներում նմանօրինակ դրսևորումների բացառման նպատակով՝ իրավապահ կառույցներին անհրաժեշտ է առաջարկել հոգեբանական մեթոդաբանության կիրառական նոր գործիքներ՝ տեխնիկաներ, որոնք միջոց կձառայեն հանցագործությունների բացահայտման, քննիչ-քաղաքացի կապի ամրացման և հանցագործությունների կանխարգելման համար:

Քրեագիտության ոլորտում հոգեբանական ներազդման տեխնիկաների կիրառման հարցում մենք հատկապես ուշադրություն ենք դարձնում իրավական նորմերին, մասնավորապես՝ ՀՀ Սահմանադրության 17-րդ հոդվածին, որում ամրագրված է. «Ոչ ոք չպետք է ենթարկվի խոշտանգումների, ինչպես նաև անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի: Չերբակալված, կալանավորված և ազատագրված անձինք ունեն մարդասիրական վերաբերմունքի և արժանապատվության հարգման իրավունք» [1, էջ 16]:

Հոգեբանական գիտության արդի նվաճումները թույլ են տալիս առաջարկներ ներկայացնել քննիչների աշխատանքի արդյունավետության բարձրացման, նրանց մասնագիտական պատրաստվածության և հոգեբանական մշակույթի զարգացման հարցերում: Այս տեսանկյունից հանցագործությունների բացահայտման համար քննչական աշխատանքում առավել արդյունավետ միջոցների, մասնավորապես՝ թույլատրելի հոգեբանական ներազդման տեխնիկաներ կիրառելու հարցը հրատապ է իր տեսագործնական նշանակությամբ: Հանցագործությունների քննման դեպ-

ՄԱՑԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2015 Ծ - 6 (191 - 192)

քերը փաստում են, որ դրանց լիարժեք բացահայտման, կանխարգելիչ աշխատանքների մշակման համար իրապես արդիական է քննչական մարմինների մասնագետների որակավորումը բարձրացնելու խնդիրը: Այսօր համակարգում աշխատող շատ քննիչներ իրենց մասնագիտական գործունեության շրջանակում հաճախ են բախվում բարդ, անլուծելի, անբացահայտելի թվացող հանցագործությունների, որոնցում նրանց կողմից կիրառվող ամենաբազմազան մեթոդներն ու միջոցները հաճախ արդյունավետ չեն և իրենց բնույթով փաստում են քննիչի աշխատանքում հոգեբանական գիտելիքների, տեխնիկաների գործիքակազմի պակասի մասին: Հետևաբար անհրաժեշտ է անդրադառնալ քննչական գործունեության մեջ հոգեբանական արդյունավետ տեխնիկաների ներմուծման և կիրառելիության հարցերին:

Գործնականում՝ օրինական, թույլատրելի, չվնասող հոգեբանական ներագրման տեխնիկաների կիրառումը միտված է ինչպես հանցագործությունների բազմակողմանի բացահայտմանը, իրավախախտի հոգեբանական պաշտպանությանը, այնպես էլ քննիչի մասնագիտական պատրաստվածության բարձրացմանը, իրավապահ մարմիններում հոգեբանական մշակույթի և քննչական ճկուն տակտիկաների զարգացմանը: Հոգեբանական ներագրման տեխնիկաները պետք է համապատասխանեն կիրառման մասնագիտական, իրավական, գիտական հենքին և էթիկայի պարտադիր պահանջներին: Միայն այս դեպքում կարելի է խոսել հոգեբանական թույլատրելի տեխնիկաների կիրառելիության մասին [5]:

Իրավապահ գործունեության մեջ

հոգեբանական ներագրման միջոցներն ունեն առանձնակի նշանակություն. ինչպես՞ բացահայտել իրական մեղավորներին, ճանաչել նրանց, ստանալ կամավոր խոստովանություն առանց ֆիզիկական ճնշումների: Այս բարդ ու կարևոր հարցը կարող է լուծվել քննիչների գրագետ աշխատանքի արդյունքում, ինչը ենթադրում է ոչ միայն իրավական գիտելիքների, մասնագիտական փորձի առկայություն, այլև հոգեբանական հիմնային գիտելիքների և գործիքակազմի տիրապետում, մասնագիտությանը համապատասխան անձնային որակներ: Այս տեսանկյունից քննիչի մասնագիտական պարտքն է հանցագործի մեջ նախևառաջ տեսնել մարդուն և ոչ հանցագործի, ում ոչ անձը, այլ արարքն է քրեորեն պատժելի, և որ խնդիրը ոչ միայն իրավական է, այլև հոգեբանական: Նշենք, որ եվրոպական մի շարք առաջադեմ պետությունների իրավապահ համակարգերում այս խնդրին մեծազույն ուշադրություն է դարձվում:

Կարծես, քննիչները տիրապետում են այս հարցերին, գիտեն ինչպես գործել, տիրապետում են դրանց լուծման եղանակներին, սակայն փորձը ցույց է տալիս նրանց աշխատանքում խիստ տարբեր արդյունքներ: Մենք հանդիպում ենք քննիչների, ովքեր սահմանափակվում են միայն նորմատիվային գործողություններով, ինչպես նաև քննիչների, ովքեր իրենց աշխատանքում կիրառում են նաև հոգեբանական գործիքակազմ: Այսինքն՝ հարցաքննությունը տարվում է կամ օրենքի տարրով, կամ քննիչի կողմից հարցաքննվողի հոգեբանական առանձնահատկությունների վրա հենվելով՝ հոգեբանական ներագրման տեխնիկաների կիրառմամբ: Վերջիններից

Քրեաբանություն

կարևորում ենք հատկապես՝ հարցեր տալու տեխնիկաները, թաքնված հարցերի, ակտիվ լսելու, վստահություն ձեռք բերելու, ծառայություն մատուցելու, ստի մերկացման, համոզման տեխնիկաները: Բացի այս տեխնիկաները, կարևորում ենք նշել նաև քննիչի աշխատանքում հիմնական ներագրման միջոց հանդիսացող համոզման մասին: Ե՞րբ և ինչպե՞ս համոզել տարբեր խառնվածքների և բնավորության տեր կասկածյալներին կամ մեղադրյալներին, հուզական ինչպիսի վիճակներում է առավել բարենպաստ և երբ հակացուցված ներագրման տեխնիկաների կիրառումը: Չե՞ որ ցուցմունքներ տալու գործընթացի վրա իրենց էական ազդեցությունն են ունենում մի շարք օբյեկտիվ ու սուբյեկտիվ գործոններ, մասնավորապես՝ հարցաքննվողի հուզական վիճակը [3, էջ 321]:

Պետք է նշել, որ ներագրման կազմակերպման և անցկացման ամենաբարդ փուլը հարցաքննության կազմակերպումն է: Վերջինս հոգեբանական տեսանկյունից քննչական բարդ գործընթաց է, իսկ հաճախ՝ անգամ հոգեբանական պայքար հակառակ շահեր ունեցող երկու անձանց միջև [4]: Հարցաքննության արդյունավետ իրականացման համար քննիչից պահանջվում են հոգեբանական գիտելիքներ, որոնք նրանց թույլ կտան կողմնորոշվելու մեղադրյալի, կասկածյալի, կեղծ վկայություն տվողի վարքագծում, խոսքերում, որում կփորձեն թաքցնել ճշմարտությունը: Հոգեբանական գիտելիքներն անհրաժեշտ են հատկապես ներագրման այն մեթոդների ընտրության համար, որոնք կօգնեն որոշել հանցագործության կատարման նպատակն ու շարժառիթները, կանխելու այն դժվարությունները, որոնք խանգարում են հարցաքննվողին պատմելու ճշմարտու-

թյունը: Հարցաքննությունը դիտելով որպես հոգեբանական շփման առանձնահատուկ ձև, կարելի է առանձնացնել հատկապես մի քանի կարևոր խնդիրներ, որոնց անհրաժեշտ է խիստ ուշադրություն դարձնել հարցաքննության հոգեբանական ուսումնասիրություններում: Դրանք են՝

- հարցաքննության հոգեբանության իրավական ամրագրումը.

- ցուցմունքների ձևավորման հոգեբանական հիմքերը.

- հարցաքննվողի վրա հոգեբանական ներգործության թույլատրելիության սահմանները.

- հարցաքննվողի հետ հոգեբանական «համագործակցության» խնդիրները.

- հարցաքննության հոգեբանական նոր տեխնիկաների մշակումը:

Տեսակավորենք կասկածյալների հարցաքննության մի քանի տեսակ և վերլուծենք դրանցից յուրաքանչյուրի դեպքերը:

Դեպք առաջին. ինչպե՞ս համոզել ինքնավստահ հարցաքննվողին: Քրեա-հոգեբանական տեսանկյունից այս տեսակի հարցաքննվողներն ամենաբարդերից են: Վստահ զրուցակիցը միշտ գիտի ի՞նչ է ուզում: Նա հստակորեն միտված է իր մոտեցումն ապացուցելուն և առավել քան վստահ է իր ճշմարտացիության մեջ: Իհարկե, նման դեպքում քննիչի աշխատանքը բարդանում է, սակայն կա մի հոգեբանական գաղտնիք: Գաղտնիքն այն է, որ վստահությունն ունի երկու կողմ, այն ինչպես ուժ է, այնպես էլ թուլություն: Երբ հարցաքննվողի վստահությունը վերածում է ինքնավստահության, նա դառնում է հեշտ կառավարելի: Հենց այդ պահին, քննիչը, ով երկար ժամանակ հանգիստ լսում էր կասկածյալի վստահ տեսակետները, առաջ է քաշում գործին առնչվող շատ

կարևոր փաստեր՝ ակնհայտորեն կասկածի տակ դնելով հարցաքննվողի ներկայացրածը: Արդյունքում, կասկածյալը չի հասցնում վերլուծել չսպասված տեղեկատվությունը և կորցնում է իրավիճակի կառավարումն ու ինքնակառավարումը:

Այսպիսով, ինքնավստահ կասկածյալների հետ աշխատանքում շեշտը պետք է դնել նրա թույլ կողմերը բացահայտելու և համապատասխանաբար գործողություններ ծավալելու վրա:

Դեպք երկրորդ. անհաստատակամ կասկածյալի հարցաքննությունը: Այս տեսակին պատկանող կասկածյալը խոսում է ամեն ինչից՝ գործի հետ կապ ունեցող և ընդհանրապես կապ չունեցող երևույթների, դեպքերի մասին: Նա փորձում է ժամանակ շահել՝ անընդհատ փրկության ելքեր փնտրելով: Այս տիպին պատկանողները փորձում են սկզբում լսել, կողմնորոշվել քննիչի դիրքորոշման մեջ, հասկանալ, թե որքանով է գործի հետ կապված տեղեկատվությանը տիրապետում:

Քննության ողջ ընթացքում նա իր գլխում միևնույն միտքն է շրջանառում՝ խոստովանել, թե ոչ: Խոստովանի՞, թե ճիշտ հակառակը. գուցե դեռ կարողանա իրականությունն իրեն անհրաժեշտ և շահեկան տեսանկյունից ներկայացնել: Այստեղ շատ կարևոր է քննիչի մասնագիտական կեցվածքը: Այս տեսակի հետ աշխատելիս քննիչը պետք է օգնողի, խորհրդատուի, աջակցողի հարթակից հանդես գա, շահի նրա վստահությունը՝ ուղղորդելով նրան մեղքի ինքնակամ խոստովանմանը: Քննիչը կարող է նաև անհաստատակամ ձևանալ և կասկածյալից օգնություն խնդրել. «Ինչպես կվարվեիր դու իմ փոխարեն»: Սա հարցաքննության ժամանակ վստահություն ստանալու տեխնիկայի լավագույն հարցադրումներից է:

Դեպք երրորդ. ինչպես աշխատել ագրեսիվ կասկածյալի հետ: Ագրեսիվ կասկածյալները լինում են ինչպես ակնհայտ, այնպես էլ թաքնված: Ակնհայտ ագրեսորը տեսանելի է, ճանաչելի: Նրա վարքը կանխատեսելն ու կառավարելն առավել հեշտ է, քան թաքնված ագրեսորինը: Վերջինս այնքան հանգիստ կարող է լինել հարցաքննության ընթացքում, որ երբեմն անկայունության տպավորություն կարող է ցուցաբերել: Այս տիպի կասկածյալին բնորոշ է քննիչի նկատմամբ ուժեղ հակադրությունը, ինչը պատճառ է հանդիսանում հարցաքննության ընթացքում կոնֆլիկտային իրադրությունների դրսևորման:

Ուստի, քննչական գործողություններում թույլատրելի և օրինական հոգեբանական ներագդման տեխնիկաների կիրառման շնորհիվ կարելի է՝

- բացառել հոգեբանական ճնշումները, խոշտանգումները, գերծ մնալ հարցաքննվողին հոգեբանական վնասներ հասցնելուց.

- չվնասել իրավախախտի հոգեկանը, պահպանել նրա հոգեբանական անձեռնմխելիության իրավունքը.

- գործով մասնակիցների կողմից ստանալ գիտակցված, ինքնակամ և հավաստի ցուցմունքներ.

- հարցաքննության գործընթացը կառուցել մարդասիրական սկզբունքների վրա.

- քննիչների կապը հասարակության հետ դարձնել բարիդրացիական, աջակցող և անմիջական.

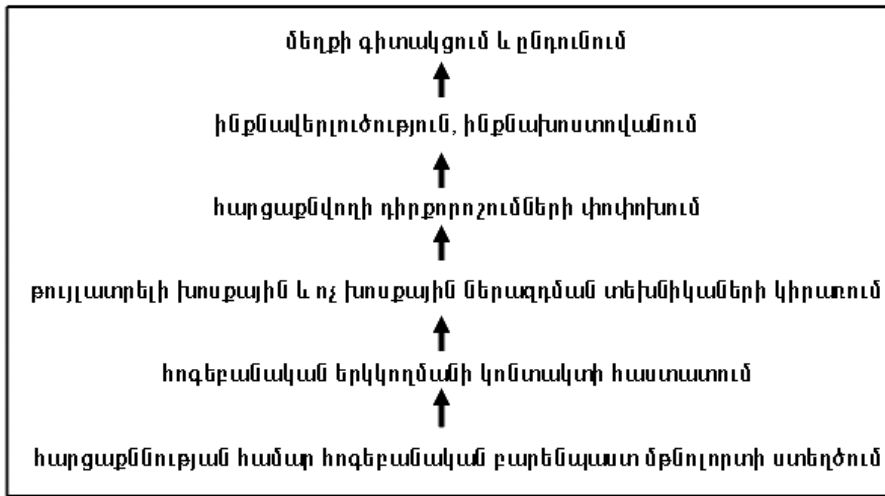
- հասնել քննչական աշխատանքների բարելավմանը, ինչպես նաև համակարգում բարեփոխումների իրականացմանը:

Իսկ ինչպե՞ս կարելի է հարցաքննության ժամանակ հասնել արդյունավետ հոգեբանական ներագդման: Այստեղ մենք կարևորում ենք քննիչի կողմից հո-

Քրեաբանություն

գերանական բարենպաստ մթնոլորտի ստեղծման անհրաժեշտությունը, էթիկայի նորմերը պահպանումը, հոգեբանական կապի հաստատումը՝ կասկածյալի կողմից ճշմարիտ տեղեկություն ստանալու, նոր տեղեկությունը նախկինում ունեցած տեղեկության հետ համեմատելու, վստահելի փոխհարաբերություններ ստեղծելու, և վերջապես կասկածյալի կողմից սեփական մեղավորության, կատարածի հետ հաշվի նստելու, վերջինս գիտակցելու և ընդունելու նպատակով: Ասվածն ավելի պատկերավոր ներկայացնում ենք ստորև.

ՄԱՑԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2015 թ - 6 (191 - 192)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

86

Հայտնի փաստ է, որ ներազդման ռազմավարությունը գլխավորապես ուղղված է դիրքորոշումների փոփոխությանը: Հարց է ծագում՝ ինչպե՞ս պետք է քննիչն էական ազդեցություն գործի կասկածյալի վարքի և մտածողության վրա, որ հարթվեն նրանց միջև եղած բոլոր անհատական տարբերությունները, վախերը, ինչպե՞ս հասնել հարցաքննվողի դիրքորոշումների փոփոխությանը, խոստովանությանը, մեղքի կամավոր ընդունմանը:

Այս տեսանկյունից մենք կարևորում ենք անձի դիրքորոշումների դերը՝ որպես սոցիալական օբյեկտին կամ իրադրությանն ուղղված գնահատողական հակում, որն արտահայտվում է մտքերում, հույզերում, վարքում՝ անձին հաղորդելով երևույթները որոշակի ձևով ընկալելու և գործի դնելու ներքին հակվածություն: Սոցիալական դիրքորոշման բաղադրիչները կազմում են դինամիկական համակարգ, որի տարրերից մեկի փոփոխությունը հանգեցնում է ողջ համակարգի փոփոխությունների կամ նույնիսկ տվյալ դիրքորոշման փոփոխմանը՝ մեկ այլ դիրքորոշմամբ [2]: Դա մեծ կարևորություն է ստանում հոգեբանական ներազդման ընթացքում, քանի որ շնորհիվ նմանատիպ ներքին կառուցվածքի՝ անձի դիրքորոշումներից մի բաղադրիչի փոփոխությունը հանգեցնում է մնացյալ բաղադրիչների փոփոխությանը: Նկատի ունենալով դիրքորոշումային համա-

կարգի վերոնշյալ առանձնահատկությունը, քննիչը պետք է ծրագրի, թե ինչպես ներագրի կասկածյալի դիրքորշման վրա՝ ի կատար ածելով հարցաքննության հոգեբանական ծրագիրը:

Հոգեբանական ներագրումը հոգեկան ակտիվության վրա միտված է հարցաքննվողի գործի քննությանը խանգարող, բացասական դիրքորոշումների փոփոխմանը և նոր դիրքորոշման ձևավորմանը: Սկզբնական փուլում ներագրման թիրախ է դառնում անձի դիրքորոշումը, որն իրականացվում է խոսքային ներագրմամբ (հոգեբանական գրույցի միջոցով): Խոսքային ներագրման նպատակը նաև դիրքորոշման փոփոխությունից հետո հարցաքննվողի հետ հոգեբանական կոնտակտի ստեղծումն է: Վերջինս ենթադրում է քննիչի կողմից հաղորդակցական խոսքային և ոչ խոսքային տեխնիկաների տիրապետում և դրանց արդյունավետ կիրառում: Վերջինս, հիմնականում կիրառվում է հարցաքննվողի կողմից սեփական մեղավորության գիտակցման, դրա ինքնակամ ընդունման, ուղղման և վերադաստիարակման նպատակով: Հենց ամենասկզբում, մեղքը խոստովանելիս վերջինս պետք է զղջա իր

կատարածի համար, գիտակցի իր արածի անթույլատրելիությունը, հակաիրավական և հակաբարոյական լինելը: Սա էական նշանակություն ունի անձի ուղղման գործում:

Վերլուծելով վերը նշվածը՝ եզրահանգում ենք, որ քննիչի աշխատանքում հոգեբանական ներագրման տեխնիկաները հանցագործությունների բազմակողմանի և արագ բացահայտման, իրավախախտի մեղքի գիտակցման և ընդունման, քննչական աշխատանքի որակի բարձրացման, գործով մասնակից անձանց հոգեբանական պաշտպանվածության արդյունավետ միջոցներ են:

Այսօր հանցավորության դեմ պայքարում պահանջվում են հոգեբանական գիտելիքներով զինված և հոգեբանահեն աշխատելաճ ունեցող իրավապահ համակարգի աշխատակիցներ: Ուստի, առաջնային խնդիր է քննիչների հոգեբանական վերապատրաստման անհրաժեշտությունը, նրանց հոգեբանական արդյունավետ գործիքակազմով զինելը, հոգեբանական գիտելիքների կատարելագործումը, ինչպես նաև մեր երկրում հոգեբարբանների պատրաստման անհրաժեշտությունը:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. ՀՀ Սահմանադրություն, «Իրավունք», Եր.: 2010, էջ 260:
2. *Зимбардо Ф., Ляйнне М.* Социальное влияние. СПб.: Питер, 2001, с. 448.
3. Криминалистика. Всесоюзный юридический заочный институт, «Юридическая литература». М., 1973, с. 536.

4. *Порубов Н.И.* Научные основы допроса на предварительном следствии. Минск. 1978, с. 176.
5. *Столяренко А.М.* Психологические приемы в работе юриста: Практическое пособие. М., Юрайт-М, 2001, с. 288.

Դատական պրակտիկա

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀՀ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԶԵՆԱԿԱՆ ԴԱՍՏԸ
(ԱՅՍՈՒՅԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)**

2015 թվականի փետրվարի 27-ին

ք.Երևանում

դռնբաց դատական նիստում, քննության առնելով Կարինե Հայկազի Ժածոյանի վերաբերյալ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 311¹-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի (այսուհետ նաև՝ Վերաքննիչ դատարան) 2014 թվականի օգոստոսի 5-ի որոշման դեմ ամբաստանյալ Կ.Ժածոյանի պաշտպան Ա.Հայրապետյանի վճռաբեկ բողոքը,

Պ Ա Ր Ձ Ե Ց

Գործի դատավարական նախապատմությունը

1. 2013 թվականի ապրիլի 30-ին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 311¹-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետի հատկանիշներով հարուցվել է թիվ 23101513 քրեական գործը:

Նախաքննության մարմնի՝ 2013 թվականի մայիսի 2-ի որոշմամբ Կարինե Հայկազի Ժածոյանը ներգրավվել է որպես մեղադրյալ, և նրան մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 311¹-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին, 3-րդ կետերով:

Նախաքննության մարմնի՝ 2013 թվականի օգոստոսի 2-ի, 2014 թվականի մարտի 1-ի որոշումներով Կ.Ժածոյանին առաջադրված մեղադրանքը փոփոխվել է, և նրան նոր մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 311¹-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով:

2014 թվականի մարտի 17-ին քրեական գործը մեղադրական եզրակացությամբ ուղարկվել է Շիրակի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան (այսուհետ նաև՝ Առաջին ատյանի դատարան):

2. Առաջին ատյանի դատարանի՝ 2014 թվականի մայիսի 30-ի դատավճռով Կ.Ժածոյանը մեղավոր է ճանաչվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 311¹-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով, և նրա նկատմամբ պատիժ է նշանակվել ազատազրկում՝ 4 (չորս) տարի ժամկետով:

3. Ամբաստանյալ Կ.Ժածոյանի պաշտպան Ա.Հայրապետյանի վերաքննիչ բողոքի քննության արդյունքում Վերաքննիչ դատարանը 2014 թվականի օգոստոսի 5-ի որոշմամբ վերաքննիչ բողոքը մերժել է՝ օրինական ուժի մեջ թողնելով Առաջին ատյանի դատարանի՝ 2014 թվականի մայիսի 30-ի դատավճիռը:

4. Վերաքննիչ դատարանի՝ 2014 թվականի օգոստոսի 5-ի որոշման դեմ վճռաբեկ բողոք է բերել ամբաստանյալ Կ.Ժածոյանի պաշտպան Ա.Հայրապետյանը:

Վճռաբեկ դատարանի՝ 2014 թվականի դեկտեմբերի 12-ի որոշմամբ վճռաբեկ բողոքն ընդունվել է վարույթ:

Դատավարության մասնակիցները վճռաբեկ բողոքի պատասխան չեն ներկայացրել:

Գործի փաստական հանգամանքները և վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեցող փաստերը

5. Ամբաստանյալ Կ.Ժածոյանին մեղադրանք է առաջադրվել այն բանի համար, որ «(...) [նա], հանդիսանալով պաշտոնատար անձ չհանդիսացող հանրային ծառայող,

ՄԱՑԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2015 Ն - 6 (191 - 192)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

նպաստառու Սեդա Մամոյանից 2009 թվականի փետրվար ամսից մինչև 2013 թվականի ապրիլ ամիսն ընկած ժամանակահատվածում մեկ միասնական դիտավորությամբ շորք-մամբ պահանջել և ստացել է ընդհանուր 125.000 դրամ ապօրինի վարձատրություն, ինչպես նաև նույն եղանակով որպես ապօրինի վարձատրություն պահանջել է նաև 2013 թվականի 2 ամսվա նպաստի գումարը՝ 43.000 դրամ (...): (տե՛ս քրեական գործ, հատոր 4-րդ, թերթ 223-224):

6. Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի՝ 2013 թվականի ապրիլի 29-ի «Կաշառք տալու կամ կաշառք ստանալու նմանակում» օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումն անցկացնելու թույլտվություն ստանալու միջնորդությունը բավարարելու մասին որոշման համաձայն. «Նկատի ունենալով, որ Կ.Ժաժոյանի նկատմամբ «կաշառք տալու կամ կաշառք ստանալու նմանակում» ՕՀՄ-ների անցկացմամբ հնարավոր է ստանալ վերջինիս հակաօրինական գործողությունները փաստող ստույգ տվյալներ, որոնց օգտագործումը կնպաստի հանցագործության բացահայտմանն ու ապացույցների ձեռք բերմանը, քանզի վերջինիս գործողություններում հնարավոր է առկա լինեն հանցագործության հատկանիշներ, նախատեսված ՀՀ քրեական օրենսգրքի 311-րդ հոդ. 2-րդ մասով և, ղեկավարվելով (...) «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքի 21-րդ և 22-րդ հոդվածներով որոշեց (...) Կ.Ժաժոյանի նկատմամբ միամյա ժամկետով իրականացնել «կաշառք տալու կամ կաշառք ստանալու նմանակում» ՕՀՄ (...)» (տե՛ս քրեական գործ, հատոր 1-ին, թերթ 10):

7. Առաջին ատյանի դատարանն իր՝ 2014 թվականի մայիսի 30-ի դատավճռում արձանագրել է. «Կարինե Ժաժոյանին առաջադրված մեղադրանքը հաստատված է համարվում նաև հետևյալ ապացույցներով՝

Փաստաթղթաբանական և նյութագիտական համալիր փորձաքննության թիվ 13-1469 եզրակացությամբ, (...)

Որպես այլ փաստաթուղթ ապացույց ճանաչված Սեդա Մամոյանի ՀՀ ոստիկանության 6-րդ վարչության պետին 26.04.2013թ-ին հասցեագրված դիմումով, (...)

30.04.2013թ. ոստիկանության Անիի բաժնում կազմված հաղորդում ընդունելու մասին արձանագրությամբ, (...)

Փողերի մշակման վերաբերյալ արձանագրությամբ, (...)

Դեպքի վայրը գնելու մասին արձանագրությամբ, (...)

Որպես այլ փաստաթուղթ ապացույց ճանաչված Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի 29.04.2013թ. որոշման հիման վրա 30.04.2013թ. կատարված տեսաձայնագրության սկավառակով և դրա բովանդակությանը ծանոթանալու, դրանց վերաբերյալ գրառումներ կատարելու մասին արձանագրությամբ, (...)

Որպես այլ փաստաթուղթ ապացույց ճանաչված «Հայփոստ» ՓԲԸ-ի Անիի մասնաճյուղ փոստային բաժանմունքից առգրավված քրեական գործով տուժող Սեդա Մամոյանի նպաստի վճարման ցուցակներով, (...)

2013 թվականի ապրիլի 30-ին 22.000 ՀՀ դրամ կաշառքի առարկա հանդիսացող գումարը ներկայացնելու մասին արձանագրությամբ (...)

Քրեական գործով իրեղեն ապացույց ճանաչված որպես ապօրինի վարձատրություն տված 22.000 ՀՀ դրամով, ոստիկանության աշխատակիցներին Սեդա Մամոյանին վերադարձված 22.000 ՀՀ դրամով, Կարինե Ժաժոյանի «Մամուլ» տեսակի «093-75-61-68» հեռախոսահամարի բջջային հեռախոսով, դեպքի վայրից առգրավված երկու ծրարներով: (...)

Դատարանը ձեռք բերված ապացույցները գնահատելով վերաբերելիության թույլատրելիության տեսանկյունից, դրանց համակցությամբ, հաստատված է համարում, որ ամ-

Դատական պրակտիկա

բաստանյալ Կարինե Հայկազի ժառանգի կատարել է ՀՀ քր. օր-ի 311¹ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով նախատեսված արարք, որով էլ նա պետք է քրեական պատասխանատվություն կրի» (տե՛ս քրեական գործ, հատոր 4-րդ, թերթ 161-162):

8. Վերաքննիչ դատարանն իր՝ 2014 թվականի օգոստոսի 4-ի որոշման շրջանակներում արձանագրել է. «(...) Վերաքննիչ դատարանը հիմնավոր չի համարում վերաքննիչ բողոքի փաստարկներն առ այն, որ մեղադրանքի հիմքում դրված ապացույցները՝ փողերի մշակման վերաբերյալ արձանագրությունը, տեսաձայնագրության սկավառակը, որոնք հիմք են հանդիսացել փաստաթղթաբանական և նյութագիտական համալիր փորձաքննության թիվ 13-1469 եզրակացության, տեսաձայնագրության սկավառակի բովանդակությանը ծանոթանալու, դրանց վերաբերյալ գրառումներ կատարելու մասին արձանագրության համար, (...) պետք է ճանաչվեն անթույլատրելի ապացույցներ, և գտնում է, որ նշված ապացույցները թույլատրելի են, քանի որ համապատասխան քննչական գործողությունների կատարման կարգի էական խախտումներ թույլ չեն տրվել:

Ինչ վերաբերում է վերաքննիչ բողոքի փաստարկին առ այն, որ Կարինե ժառանգի նկատմամբ «Կաշառք տալու կամ կաշառք ստանալու նմանակում» օպերատիվ-հետախուզական միջազատումն անցկացնելու իրավունք և հնարավորություն «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքը թույլ չի տալիս, քանի որ նշված օպերատիվ-հետախուզական միջազատումը կարող է իրականացվել միայն ՀՀ քրեական օրենսգրքի 311-րդ և 312-րդ հոդվածներով նախատեսված հանցագործությունների բացահայտման համար, ապա վերաքննիչ դատարանը հիմնավոր է համարում վերաքննիչ բողոքի պատասխանում այդ կապակցությամբ բերված հիմնավորումները և արձանագրում է, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 311-րդ և 311.1-րդ հոդվածներով նախատեսված հանցակազմերը միմյանցից տարբերվում են հանցագործության սուբյեկտի առումով, իսկ օրենսդրի կողմից օգտագործվող «կաշառք ստանալը» և «սպորինի վարձատրություն ստանալը» հասկացությունները բխում են տվյալ իրավական ակտի էությունից, իսկ ՀՀ իրավական ակտերի մասին օրենքի ուժով հիշյալ հոդվածների վերնագրերը չեն կարող օգտագործվել հոդվածի մեկնաբանման համար:

Բացի այդ, «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքն ընդունվել է 2007 թվականի հոկտեմբերի 22-ին, իսկ ՀՀ քրեական օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին օրենքը, որով նախատեսվել է պաշտոնատար անձ չհանդիսացող հանրային ծառայողի կողմից սպորինի վարձատրություն ստանալը, ընդունվել է 2008 թվականի մայիսի 24-ին, այսինքն՝ «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքի ընդունման ժամանակ քրեական օրենսգրքում վերոհիշյալ հոդվածը նախատեսված չի եղել:

Վերաքննիչ դատարանը նաև արձանագրում է, որ պաշտպանի կողմից վիճարկվող ապացույցները ձեռք են բերվել նաև «արտաքին և ներքին դիտում» օպերատիվ-հետախուզական միջազատումների արդյունքում:

Վերաքննիչ դատարանը գտնում է, որ Առաջին ատյանի դատարանը, պահպանելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 124-127-րդ հոդվածների դրույթները, դատավճռում շարադրված ապացույցները ենթարկելով բազմակողմանի և օբյեկտիվ ստուգման, գտնելով, որ ապացույցները ձեռք են բերվել օրենքով սահմանված կարգով և դրանք անթույլատրելի ճանաչելու հիմքեր չկան, հանգել է ճիշտ հետևության, որ ամբողջ ապացույցներն իրենց համակցությամբ բավարար են ամբաստանյալին առաջադրված մեղադրանքը գնահատելու և այն հիմնավորված համարելու համար: (...)» (տե՛ս քրեական գործ, հատոր 4-րդ, թերթ 231-232):

Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը.

Վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքերի ու հիմնավորումների սահմաններում.

9. Բողոքաբերը նշել է, որ ստորադաս դատարանները թույլ են տվել դատավարական իրավունքի խախտումներ, այն է՝ Առաջին ատյանի դատարանը, Կ.Ժաժոյանի նկատմամբ կայացնելով մեղադրական դատավճիռ, դրա հիմքում դրել է այնպիսի ապացույցներ, որոնք չէին կարող համարվել թույլատրելի, իսկ Վերաքննիչ դատարանն իր հերթին պատշաճ գնահատման չի ենթարկել նշված հանգամանքները:

Ըստ բողոք բերած անձի՝ Կ.Ժաժոյանի նկատմամբ չէր կարող իրականացվել «կաշառք ստանալու կամ կաշառք տալու մեղադրանք» օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումը, քանի որ «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքն այդպիսի միջոցառման իրականացման հնարավորություն ՀՀ քրեական օրենսգրքի 311¹-րդ հոդվածով նախատեսված հանցագործության բացահայտման նպատակով չի ընձեռնում: Մասնավորապես, բողոքաբերը նշել է, որ հիշյալ օրենքի 30-րդ հոդվածը՝ որպես խնդրո առարկա օպերատիվ-հետախուզական միջոցառման իրականացման պարտադիր պայման, նախատեսել է, որ այդ միջոցառումը կարող է իրականացվել միայն կաշառք ստանալու կամ կաշառք տալու հանցագործության բացահայտման նպատակով, իսկ «կաշառք ստանալ» կամ «կաշառք տալ» հասկացությունները պետք է համապատասխանեն ՀՀ քրեական օրենսգրքով սահմանված իմաստներին: Վերոգրյալի հիման վրա բողոքաբերը եզրահանգել է, որ «կաշառք ստանալու կամ կաշառք տալու մեղադրանք» օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումը չէր կարող իրականացվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 311¹-րդ հոդվածով նախատեսված հանցագործության բացահայտման նպատակով, քանի որ նշված հանցակազմում գոյություն չունի «կաշառք» հասկացությունը, իսկ փոխանցվող գումարը հանդիսանում է ոչ թե «կաշառք», այլ «սպորիմի վարձատրություն»:

Սույն պատճառաբանությունների արդյունքում բողոք բերած անձն անընդունելի է համարել Վերաքննիչ դատարանի այն փաստարկը, որ «կաշառք ստանալ» և «սպորիմի վարձատրություն ստանալ» հասկացությունները բխում են տվյալ իրավական ակտի էությունից, իսկ «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի ուժով հոդվածների վերնագրերը չեն կարող օգտագործվել հոդվածի մեկնաբանման համար (տե՛ս սույն որոշման 8-րդ կետը):

Անդրադառնալով քննարկվող խնդրի վերաբերյալ Վերաքննիչ դատարանի մյուս փաստարկին՝ կապված «Օպերատիվ հետախուզական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքի՝ ավելի վաղ ընդունված լինելու հետ (տե՛ս սույն որոշման 8-րդ կետը)՝ բողոքաբերը կարծիք է ձևակերպել առ այն, որ նման պատճառաբանությունն անընդունելի է, քանի որ եթե օրենսդիրը նպատակահարմար գտներ «կաշառք ստանալու կամ կաշառք տալու մեղադրանք» ՕՀՄ-ի օգտագործումը նաև այլ հանցագործությունների բացահայտման համար, ապա համապատասխան փոփոխություններով այն կներառեր օրենսդրական ակտի մեջ:

9.1. Բողոքաբերը նշել է նաև, որ Կ.Ժաժոյանի նկատմամբ իրականացված «կաշառք ստանալու կամ կաշառք տալու մեղադրանք» օպերատիվ-հետախուզական միջոցառման արդյունքում հավաքվել, պահպանվել և օգտագործվել են տեղեկություններ, որոնք նախատեսված չեն եղել օրենքով, ուստիև հանգեցրել են Կ.Ժաժոյանի՝ ՀՀ Սահմանադրության 23-րդ հոդվածով երաշխավորված իրավունքների խախտմանը: Հետևաբար փողերի մշակման վերաբերյալ արձանագրությունը և տեսաձայնագրության սկավառակը, որոնք էլ հիմք են հանդիսացել այլ տվյալների ձեռքբերման համար, մասնավորապես՝ փաստաթղթաբանական և նյութագիտական համալիր փորձաքննության թիվ 13-1469 եզրակացության, տեսաձայնագրության սկավառակի բովանդակությանը ծանոթանալու, դրանց վերաբերյալ գրառումներ կատարելու մասին արձանագրության համար, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 105-րդ հոդվածի 2-րդ մասի ուժով պետք է ճանաչվեն անթույլատրելի և չեն կարող օգտագործվել որպես ապացույց:

10. Բողոքաբերը փաստարկել է նաև, որ դեպքի վայրի զննության արձանագրությունը անթույլատրելի ապացույց է, քանի որ այն իրականացվել է ՀՀ քրեական դատավարու-

Դատական պրակտիկա

թյան օրենսգրքի 105-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետի խախտմամբ: Բացի այդ, դեպքի վայրի զննության անվան տակ իրականացվել է առգրավում, ինչպես նաև քննում, ինչը որևէ գնահատման չի արժանացել դատարանի կողմից: Բողոքաբերը կարծում է նաև, որ առանց պաշտպանի մասնակցության կատարված քննչական գործողությունների ընթացքում ձեռք բերված ապացույցները չեն կարող թույլատրելի համարվել:

Անդրադառնալով արարքի քրեաիրավական որակման հետ կապված հարցերին՝ բողոքաբերը նշել է, որ դրանց առնչությամբ ստորադաս դատարանների հետևություններն իրավաչափ չեն: Ներկայացնելով նաև մի շարք այլ փաստարկներ՝ արդյունքում եզրահանգել է, որ ստորադաս դատարանները թույլ են տվել «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոմիտեի (այսուհետ՝ Կոմիտեի) 6-րդ հոդվածի, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 17-րդ, 18-րդ, 365-րդ հոդվածների խախտումներ:

11. Բողոքաբերը փաստել է նաև, որ Կ.Ժածյանի նկատմամբ պետք է կիրառվեին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 70-րդ կամ 64-րդ հոդվածների պահանջները, քանի որ ստորադաս դատարանները գնահատման չեն արժանացրել կատարված արարքի և ամբաստանյալի անձի հանրային վտանգավորությունն էսպես նվազեցնող այնպիսի հանգամանքներ, ինչպիսիք են նախկինում դատված, արատավորված չլինելը, դրականորեն բնութագրվելը, թռուներ ունենալը, իր կողմից կատարած արարքի համար զոջալը, հանցանքը կյանքի ծանր հանգամանքների զուգորդման հետևանքով կատարելը, «Փունավոր գործ» ախտորոշմամբ հիվանդություն և խնամքի ու բուժման կարիք ունենալը, ինչպես նաև 58-ամյա Կ.Ժածյանի առողջության վրա պատժի ռեալ կրման հետևանքները:

12. Հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ բողոքաբերը խնդրել է բեկանել Շիրակի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարանի՝ 2014 թվականի մայիսի 30-ի դատավճիռը, ՀՀ վերաքննիչ դատարանի՝ 2014 թվականի օգոստոսի 5-ի որոշումը և Կ.Ժածյանի նկատմամբ կայացնել արդարացման դատավճիռ կամ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 64-րդ հոդվածի հիման վրա Կ.Ժածյանի նկատմամբ նշանակել օրենքով նախատեսվածից մեղմ պատիժ կամ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 70-րդ հոդվածի հիման վրա նրա նկատմամբ նշանակված պատիժը պայանականորեն չկիրառել:

Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

13. Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ բողոքարկված դատական ակտը վճռաբեկ վերանայման ենթարկելու նպատակն օրենքի միատեսակ կիրառությունն ապահովելու սահմանադրական գործառույթի իրացումն է: Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքի (այսուհետ՝ նաև Օրենք) 30-րդ հոդվածի (կաշառք ստանալու կամ կաշառք տալու նմանակումը) իմաստով «կաշառք ստանալու կամ կաշառք տալու հանցագործություն» հասկացության կապակցությամբ առկա է օրենքի միատեսակ կիրառությունն ապահովելու խնդիր: Այս առումով Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում արտահայտել իրավական դիրքորոշումներ, որոնք կարող են ուղղորդող նշանակություն ունենալ նման գործերով դատական պրակտիկան ճիշտ ձևավորելու համար:

14. Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված իրավական հարցը հետևյալն է. «կաշառք ստանալու կամ կաշառք տալու նմանակում» օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումը կարող էր արդյոք իրականացվել պաշտոնատար անձ չհանդիսացող հանրային ծառայող Կ.Ժածյանի կողմից ապօրինի վարձատրություն ստանալու (ՀՀ քրեական օրենսգրքի 311¹-րդ հոդված) հանցագործությունը բացահայտելու նպատակով:

15. «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքի (այսուհետ՝ նաև Օրենք) 14-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «Օպերատիվ-հետախուզական գործ»

ծունեության ընթացքում կարող են իրականացվել օպերատիվ-հետախուզական հետևյալ միջոցառումներ՝

(...)

16) կաշառք ստանալու կամ կաշառք տալու նմանակում: (...):»:

Նույն օրենքի 30-րդ հոդվածի համաձայն՝

«1. Կաշառք ստանալու կամ կաշառք տալու նմանակումը՝ որպես օպերատիվ-հետախուզական միջոցառում, կարող է իրականացվել միայն կաշառք ստանալու կամ կաշառք տալու հանցագործության բացահայտման համար բացառապես կաշառք ստանալու կամ կաշառք տալու առաջարկ ստացած անձի գրավոր հայտարարության հիման վրա:

2. Սույն հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված «կաշառք ստանալ» և «կաշառք տալ» հասկացությունները սույն օրենքում օգտագործվում են Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքով սահմանված իմաստով:

3. Սույն հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված օպերատիվ-հետախուզական միջոցառման արդյունքները հավաստվում են բացառապես տեսանկարահանման կամ ձայնագրման միջոցով: Ընդ որում, տեսանկարահանումը կամ ձայնագրումը անձի բնակարանում իրականացվում է բացառապես դատարանի որոշմամբ»:

Մեջբերված նորմերի վերլուծությունից հետևում է, որ «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքով հստակ սահմանվում են այն դեպքերը, թե երբ կարող է իրականացվել «կաշառք ստանալու կամ կաշառք տալու նմանակում» օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումը (այսուհետ՝ նաև ՕՀՄ): Մասնավորապես, Օրենքի 30-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերը վկայում են, որ այն կարող է իրականացվել միայն կաշառք ստանալու կամ կաշառք տալու հանցագործության բացահայտման նպատակով: Ընդ որում, Օրենքում օգտագործվող «կաշառք ստանալ» և «կաշառք տալ» հասկացությունները պետք է ընկալել բացառապես այն իմաստով, ինչպիսին սահմանված է ՀՀ քրեական օրենսգրքում:

Վերոշարադրյալից բխում է, որ «կաշառք ստանալու կամ կաշառք տալու նմանակում» ՕՀՄ-ն չի կարող իրականացվել այնպիսի ենթադրյալ հանցավոր արարքների բացահայտման նպատակով, որոնք չեն հանդիսանում կաշառք ստանալու կամ կաշառք տալու հանցագործություն: Այլ կերպ՝ համապատասխան դեպքերում քննարկման առարկա օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումն իրականացնելը չի կարող համարվել իրավաչափ:

Վճռաբեկ դատարանի վերջին դիրքորոշումը բխում է նաև Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի (այսուհետ՝ Եվրոպական դատարան) ձևավորած կայուն նախադեպային պրակտիկայից առ այն, որ գաղտնի բնույթի վերահսկողական միջոցառումներ իրականացնելիս իշխանության չարաշահումը բացառելու համար որպես նվազագույն երաշխիք պետք է ապահովվի, ի թիվս այլնի, օրենքում այն հանցագործությունների բնույթը հստակ սահմանելը, որոնք կարող են հիմք ծառայել միջամտության թույլտվություն ստանալու համար (*տե՛ս, օրինակ, Sefilyan v. Armenia, հունվարի 2-ի վճիռ, գանգատ թիվ 22491/08, կետ 125, Association for European Integration and Human Rights and Ekimdzhiev v. Bulgaria, 2007 թվականի հունիսի 28-ի վճիռ, գանգատ թիվ 62540/00, կետ 76, Liberty and Others v. the United Kingdom, 2008 թվականի հուլիսի 1-ի վճիռ, գանգատ թիվ 58243/00, կետ 95 և այլն*): Հետևաբար հանցագործությունների շրջանակի տարածական մեկնաբանումը կհանգեցնի նաև Կոնվենցիայով երաշխավորված անձի իրավունքների և օրինական շահերի խախտման:

16. ՀՀ քրեական օրենսգրքի 311¹-րդ հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է. «Պաշտոնատար անձ չհանդիսացող հանրային ծառայողի կողմից սպորինի վարձատրություն ստանալը, այսինքն՝ պաշտոնատար անձ չհանդիսացող հանրային ծառայողի կողմից ան-

Դատական պրակտիկա

ձամբ կամ միջնորդի միջոցով իր կամ այլ անձի համար դրամ, գույք, գույքի նկատմամբ իրավունք, արժեթղթեր կամ որևէ այլ առավելություն ստանալը կամ պահանջելը կամ ստանալու խոստումը կամ առաջարկն ընդունելը՝ վարձատրություն տվողի կամ նրա ներկայացրած անձի օգտին հանրային ծառայողի կողմից իր լիազորությունների շրջանակներում որևէ գործողություն կատարելու կամ չկատարելու կամ իր ծառայողական դիրքն օգտագործելով՝ այդպիսի գործողություն կատարելուն կամ չկատարելուն նպաստելու կամ ծառայության գծով հովանավորչության կամ թողտվության համար՝

պատժվում է [համապատասխան պատժով]»:

Սեջերված նորմի բովանդակությունից հետևում է, որ այն պատասխանատվություն է նախատեսում պաշտոնատար անձ չհանդիսացող հանրային ծառայողի կողմից ապօրինի վարձատրություն ստանալու համար:

Հիմք ընդունելով այն հանգամանքը, որ քննարկվող հանցակազմի օբյեկտիվ կողմը կազմում է ապօրինի վարձատրություն ստանալը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ «կաշառք ստանալու կամ կաշառք տալու նմանակում» օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումը չի կարող իրականացվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 311¹-րդ հոդվածով նախատեսված հանցագործության հատկանիշների առկայությունը բացահայտելու նպատակով: Վերջինս հիմնավորվում է ոչ միայն սույն որոշման 15-րդ կետում արտահայտված իրավական դիրքորոշումներով, այլև նրանով, որ հակառակ պարագայում «ապօրինի վարձատրություն ստանալ» և «կաշառք ստանալ» եզրույթները կնույնանան, մինչդեռ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 5-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ քրեական օրենքն անալոգիայով կիրառելն արգելվում է:

Ավելին, այն, որ «ապօրինի վարձատրություն ստանալ» և «կաշառք ստանալ» եզրույթները չեն կարող ընկալվել միևնույն իմաստով, վկայում է նաև «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի ինչպես 36-րդ հոդվածի 4-րդ մասը, ըստ որի՝ «Նորմատիվ իրավական ակտում միևնույն հասկացությունը սահմանելիս կամ միևնույն միտքն արտահայտելիս պետք է կիրառվեն միևնույն բառերը, տերմինները կամ բառակապակցությունները՝ որոշակի հերթականությամբ: Իրավական ակտում տարբեր հասկացությունները չեն կարող օգտագործվել միևնույն տերմինով», այնպես էլ 86-րդ հոդվածի 1-ին մասը, որի համաձայն՝ «Իրավական ակտը մեկնաբանվում է դրանում պարունակվող բառերի և արտահայտությունների տառացի նշանակությամբ՝ հաշվի առնելով օրենքի պահանջները: Իրավական ակտի մեկնաբանությամբ չպետք է փոփոխվի դրա իմաստը»:

17. Սույն գործի նյութերի ուսումնասիրությունից երևում է, որ Կ.Ժաժոյանին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 311¹-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով մեղադրանք է առաջադրվել այն բանի համար, որ նա, հանդիսանալով պաշտոնատար անձ չհանդիսացող հանրային ծառայող, նպաստառու Ս.Մամոյանից 2009 թվականի փետրվար ամսից մինչև 2013 թվականի ապրիլ ամիսն ընկած ժամանակահատվածում մեկ միասնական դիտավորությամբ շորթմամբ պահանջել և ստացել է ընդհանուր 125.000 դրամ ապօրինի վարձատրություն, ինչպես նաև նույն եղանակով որպես ապօրինի վարձատրություն պահանջել է նաև 2013 թվականի 2 ամսվա նպաստի գումարը՝ 43.000 ՀՀ դրամ (տե՛ս սույն որոշման 5-րդ կետը):

Կ.Ժաժոյանի գործողություններում ՀՀ քրեական օրենսգրքի 311-րդ հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսված հանցագործության հատկանիշների առկայությունը բացահայտելու ու ապացույցներ ձեռք բերելու համար Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի՝ 2013 թվականի ապրիլի 29-ի որոշմամբ բավարարվել է «կաշառք տալու կամ կաշառք ստանալու նմանակում» ՕՀՄ անցկացնելու թույլտվություն ստանալու միջնորդությունը (տե՛ս սույն որոշման 6-րդ կետը):

Առաջին ատյանի դատարանը, Կ.Ժաժոյանի նկատմամբ ՀՀ քրեական օրենսգրքի

311¹-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով կայացնելով մեղադրական դատավճիռ, որպես Կ.Ժաժոյանի մեղավորությունը հիմնավորող ապացույցներ, ի թիվս այլնի, նշել է փաստաթղթաբանական և նյութագիտական համալիր փորձաքննության թիվ 13-1469 եզրակացությունը, որպես այլ փաստաթուղթ ապացույց ճանաչված Ս.Մամոյանի ՀՀ ոստիկանության 6-րդ վարչության պետին 26.04.2013թ.-ին հասցեագրված դիմումը, փողերի մշակման վերաբերյալ արձանագրությունը, դեպքի վայրի զննության արձանագրությունը, որպես այլ փաստաթուղթ ապացույց ճանաչված Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի՝ 2013 թվականի ապրիլի 29-ի որոշման հիման վրա 2013 թվականի ապրիլի 30-ին կատարված տեսաձայնագրության սկավառաչը և դրա բովանդակությանը ծանոթանալու, դրանց վերաբերյալ գրառումներ կատարելու մասին արձանագրությունը, 2013 թվականի ապրիլի 30-ին 22.000 ՀՀ դրամ կաշառքի առարկա հանդիսացող գումարը ներկայացնելու մասին արձանագրությունը (տե՛ս սույն որոշման 7-րդ կետը):

Վերաքննիչ դատարանն իր հերթին անդրադառնալով վերաքննիչ բողոքի փաստարկին առ այն, որ Կ. Ժաժոյանի նկատմամբ «կաշառք տալու կամ կաշառք ստանալու նմանակում» օպերատիվ-հետախուզական միջացառումն անցկացնելու իրավունք և հնարավորություն «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքը թույլ չի տալիս, արձանագրել է, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 311-րդ և 311.1-րդ հոդվածներով նախատեսված հանցակազմերը միմյանցից տարբերվում են հանցագործության սուբյեկտի առումով, իսկ օրենսդրի կողմից օգտագործվող «կաշառք ստանալ» և «ապօրինի վարձատրություն ստանալ» հասկացությունները բխում են տվյալ իրավական ակտի էությունից, միաժամանակ, «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի ուժով հիշյալ հոդվածների վերնագրերը չեն կարող օգտագործվել հոդվածի մեկնաբանման համար:

Բացի այդ, Վերաքննիչ դատարանը նշել է, որ «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքն ընդունվել է 2007 թվականի հոկտեմբերի 22-ին, իսկ «ՀՀ քրեական օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» ՀՀ օրենքը, որով նախատեսվել է պաշտոնատար անձ չհանդիսացող հանրային ծառայողի կողմից ապօրինի վարձատրություն ստանալը, ընդունվել է 2008 թվականի մայիսի 24-ին, այսինքն՝ «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքի ընդունման ժամանակ քրեական օրենսգրքում վերոհիշյալ հոդվածը նախատեսված չի եղել:

Վերաքննիչ դատարանը փաստել է նաև, որ վիճարկվող ապացույցները ձեռք են բերվել նաև «արտաքին և ներքին դիտում» օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների արդյունքում:

Վերոգրյալի հիման վրա Վերաքննիչ դատարանն արձանագրել է, որ Առաջին ատյանի դատարանը, դատավճռում շարադրված ապացույցները ենթարկելով բազմակողմանի և օբյեկտիվ ստուգման, գտնելով, որ ապացույցները ձեռք են բերվել օրենքով սահմանված կարգով և դրանք անթույլատրելի ճանաչելու հիմքեր չկան, հանգել է ճիշտ հետևության (տե՛ս սույն որոշման 8-րդ կետը):

Մեջբերված փաստական տվյալների վերլուծությունից հետևում է, որ «կաշառք տալու կամ կաշառք ստանալու նմանակում» ՕՀՄ իրականացնելու թույլտվություն ստանալու մասին միջնորդությունը դատարանի կողմից բավարարվել է Կ.Ժաժոյանի գործողություններում ՀՀ քրեական օրենսգրքի ոչ թե 311¹-րդ, այլ 311-րդ հոդվածով նախատեսված հանցակազմի հատկանիշները բացահայտելու համար, մինչդեռ Կ.Ժաժոյանին մեղադրանք է առաջադրվել, և նա դատապարտվել է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 311¹-րդ հոդվածով նախատեսված պաշտոնատար անձ չհանդիսացող հանրային ծառայողի կողմից ապօրինի վարձատրություն ստանալու համար:

18. Սույն որոշման 15-16-րդ կետերում արտահայտված իրավական դիրքորոշումների

Դատական պրակտիկա

լույսի ներքո գնահատելով նախորդ կետում մեջբերված և վերլուծված փաստական տվյալները՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ սույն գործով «կաշառք ստանալու կամ կաշառք տալու նմանակում» օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումը չէր կարող իրականացվել պաշտոնատար անձ չհանդիսացող հանրային ծառայող Կ.Ժաժոյանի կողմից սպորինի վարձատրություն ստանալու (ՀՀ քրեական օրենսգրքի 311¹-րդ հոդված) հանցագործությունը բացահայտելու նպատակով:

Ինչ վերաբերում է Վերաքննիչ դատարանի այն պատճառաբանությանը, որ օրենսդրի կողմից օգտագործվող «կաշառք ստանալ» և «սպորինի վարձատրություն ստանալ» հասկացությունները բխում են տվյալ իրավական ակտի էությունից, իսկ «Դրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի ուժով հիշյալ հոդվածների վերնագրերը չեն կարող օգտագործվել հոդվածի մեկնաբանման համար, սպա Վճռաբեկ դատարանը դա անհիմն է համարում՝ հաշվի առնելով սույն որոշման 15-16-րդ կետերում արտահայտված իրավական դիրքորոշումները:

Անդրադառնալով Վերաքննիչ դատարանի այն փաստարկին, որ «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքի ընդունման պահին ՀՀ քրեական օրենսգրքի՝ ներկայիս 311¹-րդ հոդվածով նախատեսված հանցակազմը նախատեսված չի եղել, այն ՀՀ քրեական օրենսգրքում լրացվել է ավելի ուշ՝ Վճռաբեկ դատարանն իր համաձայնությունն է հայտնում այդ կապակցությամբ բողոքաբերի արտահայտած այն կարծիքին, որ եթե օրենսդիրը նպատակահարմար գտներ «կաշառք ստանալու կամ կաշառք տալու նմանակում» ՕՀՄ-ի օգտագործումը նաև այլ, տվյալ դեպքում՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 311¹-րդ հոդվածով նախատեսված հանցագործության բացահայտման համար, սպա այդ նպատակով կկատարվեին համապատասխան օրենսդրական փոփոխություններ (տե՛ս սույն որոշման 9-րդ կետը):

19. Հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ստորադաս դատարանները, ոչ իրավաչափ չհամարելով «կաշառք ստանալու կամ կաշառք տալու նմանակում» օպերատիվ-հետախուզական միջոցառման իրականացումը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 311¹-րդ հոդվածով նախատեսված հանցագործության բացահայտման նպատակով, թույլ են տվել «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքի 30-րդ հոդվածի խախտում, ինչն էլ իր հերթին հանգեցրել է ոչ միայն ՀՀ Սահմանադրությանը և ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված օրինականության սկզբունքի, այլև ՀՀ Սահմանադրության 19-րդ հոդվածով և Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածով երաշխավորված արդար դատաքննության իրավունքի խախտման:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 398-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն. «Քրեադատավարական օրենքի էական խախտումներ են դատական քննության ժամանակ սույն օրենսգրքի սկզբունքների և այլ ընդհանուր դրույթների խախտումները, որոնք գործին մասնակցող անձանց՝ օրենքով երաշխավորված իրավունքներից զրկելու կամ դրանցում սահմանափակելու կամ այլ ճանապարհով խոչընդոտել են գործի հանգամանքների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտմանը, ազդել են կամ կարող էին ազդել գործով ճիշտ որոշում կայացնելու վրա (...):»:

Վերոգրյալ հանգամանքը Վճռաբեկ դատարանին հիմք է տալիս ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 419-րդ հոդվածի հիման վրա քեկանելու ստորադաս դատարանների դատական ակտերը և գործն ուղարկելու Առաջին ատյանի դատարան՝ նոր քննության:

Ինչ վերաբերում է բողոքաբերի՝ սույն որոշման 9.1-րդ կետում բարձրացրած փաստարկներին, սպա Վճռաբեկ դատարանը, հիմք ընդունելով նաև Վերաքննիչ դատարանի այն պատճառաբանությունը, որ վիճարկվող սպացույցները ձեռք են բերվել նաև «արտաքին և ներքին դիտում» ՕՀՄ-ների արդյունքում, արձանագրում է, որ նոր քննության ընթացքում Առաջին ատյանի դատարանը գործի հանգամանքների բազմակողմանի վերլուծու-

Դատական պրակտիկա

թյան և գնահատման, ինչպես նաև ապացույցների թույլատրելիության վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանի նախադեպային իրավունքում ձևավորած իրավական դիրքորոշումների (մանրամասն, տե՛ս, Արմեն Սարգսյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի՝ 2009 թվականի սեպտեմբերի 16-ի թիվ ԵԱԲԳ/0295/01/08 որոշումը, Ժիրայր Սեֆիլյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի՝ 2014 թվականի մայիսի 31-ի թիվ ՎԲ-07/13 որոշումը) հիման վրա պետք է համապատասխան եզրահանգումներ կատարի բողոքաբերի վերոնշյալ փաստարկների առնչությամբ:

Անդրադառնալով բողոքաբերի՝ սույն որոշման 10-րդ կետում նշված փաստարկներին՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ դրանց կապակցությամբ նույնպես Առաջին ատյանի դատարանը, գործում առկա ապացույցները գնահատելով թույլատրելիության, վերաբերելիության, արժանահավատության և բավարարության տեսանկյունից, պետք է հանգի համապատասխան եզրահանգման գործի նոր քննության ընթացքում:

Վճռաբեկ դատարանը փաստում է նաև, որ ամբաստանյալ Կ.Ժաժոյանի նկատմամբ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 70-րդ կամ 64-րդ հոդվածների պահանջների չկիրառման հետ կապված բողոքաբերի փաստարկներին (տե՛ս սույն որոշման 11-րդ կետը) հնարավոր է անդրադառնալ միայն սույն որոշման մեջ արձանագրված խախտումները վերացնելուց հետո:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 91-րդ, 92-րդ հոդվածներով, Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 16-րդ, 39-րդ, 43-րդ, 361¹-րդ, 403-406-րդ, 419-րդ, 422-423-րդ հոդվածներով, Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգրքի 20-րդ հոդվածով՝ Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել մասնակիորեն: Ամբաստանյալ Կարինե Հայկազի Ժաժոյանի վերաբերյալ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 311¹-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով Շիրակի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2014 թվականի մայիսի 30-ի դատավճիռը և այն օրինական ուժի մեջ թողնելու մասին ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2014 թվականի օգոստոսի 5-ի որոշումը բեկանել և գործն ուղարկել Շիրակի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան՝ նոր քննության:

2. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում դատական նիստերի դահլիճում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2015 5 - 6 (191 - 192)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

97

Դատական պրակտիկա

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ ՈՐՈՇՈՒՄ ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԵՎ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԴԱՍԼԱՏԸ (ԱՅՍՈՒՇԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)

2014 թվականի մայիսի 8-ին

դռնբաց դատական նիստում, քննելով «ԴՎԻՆ Հոլդինգ» ՓԲԸ-ի սնանկության գործով կառավարիչ Խաչատուր Բահրամանյանի (այսուհետ՝ Կառավարիչ) վճռաբեկ բողոքը ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 31.10.2013 թվականի որոշման դեմ՝ ըստ դիմումի «ԴՎԻՆ Հոլդինգ» ՓԲԸ-ի սնանկության գործով կառավարիչ Խաչատուր Բահրամանյանի ընդդեմ «Հայէլեկտրամեքենա» ԲԲԸ-ի (այսուհետ՝ Ընկերություն)՝ Ընկերությանը սնանկ ճանաչելու պահանջի մասին,

ՊԱՐՁԵՑ

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը

Դիմելով դատարան՝ Կառավարիչը պահանջել է Ընկերությանը սնանկ ճանաչել:

Երևանի Շենգավիթ վարչական շրջանի ընդհանուր իրավասության դատարանի (դատավոր՝ Ա. Կուբանյան) (այսուհետ՝ Դատարան) 12.07.2013 թվականի վճռով դիմումը մերժվել է:

ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի (այսուհետ՝ Վերաքննիչ դատարան) 31.10.2013 թվականի որոշմամբ Կառավարչի վերաքննիչ բողոքը բավարարվել է մասնակիորեն՝ Դատարանի 12.07.2013 թվականի վճիռը բեկանվել, և գործի վարույթը կարճվել է:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել Կառավարիչը:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

Վերաքննիչ դատարանը կիրառել է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 109-րդ հոդվածի 2-րդ կետը, որը չպետք է կիրառեր, խախտել է նույն օրենսգրքի 14-րդ, 52-րդ, 53-րդ հոդվածները և «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի 3-րդ հոդվածը:

Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պատճառաբանել է հետևյալ փաս-

ՄԱՑԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2015 Յ - 6 (191 - 192)

ԴԱՏԱԿԱՆ
ԻՋՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

տարկներով.

Թե՛ Դատարանի և թե՛ Վերաքննիչ դատարանի դատական ակտերը կայացվել են ՀՀ օրենքների խախտմամբ: Սույն գործով պարտապահին սնանկ ճանաչելու մասին դիմումը ենթակա է բավարարման, քանի որ վճարային պարտավորությունն անվիճելի է՝ ճանաչված է ՀՀ տնտեսական դատարանի՝ 27.12.2006 թվականի թիվ S-3181 օրինական ուժի մեջ մտած վճռով և գերազանցում է նվազագույն աշխատավարձի հազարապատիկը, հետևաբար առկա են Ընկերությանը սնանկ ճանաչելու հիմքերն ու անվճարունակության հատկանիշները: Վճարային պարտավորության անվիճելիության պայմաններում ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 109-րդ հոդվածի 2-րդ կետի պահանջը սույն գործի լուծման համար կիրառելի չէ:

Վերոգրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը պահանջել է մասնակիորեն բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 31.10.2013 թվականի որոշումը՝ «գործը կարճելու մասով», և այն փոփոխել՝ դիմումը բավարարել կամ գործն ուղարկել նոր քննության:

3. Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեն հետևյալ փաստերը՝

1) Երևանի Շենգավիթ վարչական շրջանի ընդհանուր իրավասության դատարանի 09.07.2012 թվականի թիվ ԵՇԴ/0027/04/12 վճռով «Դվին Հոլդինգ» ՓԲԸ-ն ճանաչվել է սնանկ, նույն դատարանի 21.02.2013 թվականի որոշմամբ Խաչատուր Գևորգյանին նշանակվել է «Դվին Հոլդինգ» ՓԲԸ-ի սնանկության գործով կառավարիչ (գ.թ. 5-7).

2) ՀՀ տնտեսական դատարանի 27.12.2006 թվականի թիվ S-3181 վճռով Ընկերությունից հոգուտ «Դվին Հոլդինգ» ՓԲԸ-ի բռնագանձվել է 101.584.382 ՀՀ դրամ և 4.000 ՀՀ դրամ նախապես վճարված պետական տուրքի գումար (գ.թ. 8-11).

3) Ընկերության՝ ՀՀ տնտեսական դատարանի վերը նշված վճռով ճանաչված վճարային պարտավորության վկայակոչմամբ այդ ընկերությանը սնանկ ճանաչելու մասին «Դվին Հոլդինգ» ՓԲԸ-ի դիմումը Երևանի Շենգավիթ վարչական շրջանի ընդհանուր իրավասության դատարանի 17.12.2009 թվականի վճռով մերժվել է այն պատճառաբանությամբ, որ Ընկերությունն ի վիճակի է կատարելու իր ժամկետանց դրամական պարտավորությունները, քանի որ Ընկերության ակտիվների չափը գերազանցում է «Դվին Հոլդինգ» ՓԲԸ-ի հանդեպ ունեցած պարտքի չափը (գ.թ. 54-63).

4) ՀՀ տնտեսական դատարանի կողմից 01.06.2007 թվականին տրվել է թիվ ՏԿԹ-S-3181 կատարողական թերթը (գ.թ. 12).

5) ՀՀ տնտեսական դատարանի 01.06.2007 թվականին տրված թիվ

Դատական պրակտիկա

ՏԿԹ-S-3181 կատարողական թերթի հիման վրա 18.06.2007 թվականին հարուցված թիվ 01/05-2185/07 կատարողական վարույթի շրջանակներում հարկադիր կատարողի կողմից 02.10.2012 թվականին որոշում է կայացվել Ընկերությանը պատկանող՝ Երևանի Մանանդյան թիվ 41/4 հասցեում գտնվող անշարժ գույքը ներկայացնել հարկադիր աճուրդի (**գ.թ. 13**).

6) Գործում առկա չէ որևէ ապացույց առ այն, որ պարտապան Ընկերության պարտավորությունները «ԴՎին Հոլդինգ» ՓԲԸ-ի նկատմամբ կատարվել են, կամ վերջինիս օգտին Ընկերությունից գումար է բռնագանձվել:

4. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումները

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ բողոքարկված դատական ակտը վճռաբեկության կարգով վերանայման ենթարկելը բխում է օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման գործառույթից և գտնում, որ սույն գործով արտահայտած իրավական դիրքորոշումները կարևոր նշանակություն ունեն նմանատիպ գործերով միասնական դատական պրակտիկա ձևավորելու համար:

Սույն բողոքի քննության շրջանակներում Վճռաբեկ դատարանն անդրադառնում է հետևյալ իրավական խնդրին. արդյո՞ք պարտապանին սնանկ ճանաչելու գործի վարույթը ենթակա է կարճման, եթե նախկինում նույն պարտապանի դեմ սնանկ ճանաչելու պահանջի մասին դիմումը մերժվել է:

«Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի 1-ին հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ սնանկության գործերի վարումն իրականացվում է Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով, Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգրքով և նույն օրենքով սահմանված կարգով:

Նույն հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ եթե «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված են այլ կանոններ, քան Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով, ապա սնանկության գործի քննությունն իրականացվում է «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված կանոններով:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 1-ին հոդվածի 1-ին կետի 2-րդ պարբերության համաձայն՝ այլ օրենքներում (**քացառությամբ սնանկության վարույթը կարգավորող օրենքների**) պարունակվող քաղաքացիական դատավարության իրավունքի նորմերը պետք է համապատասխանեն Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքին:

Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի և «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի վերը նշված դրույթների

համադրված վերլուծությունից հետևում է, որ սնանկության գործի քննության ժամանակ Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի համապատասխան նորմերը կիրառվում են միայն այն մասով, որով տվյալ դատավարական հարաբերությունը կարգավորված չէ «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքով:

«Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի 19-րդ հոդվածի 7-րդ մասի համաձայն՝ սնանկության հիմքերի ակնհայտ չլինելու պատճառաբանությամբ դիմումի մերժումը **չի արգելում նույն անձին նույն դիմումով նույն պարտապանի դեմ դիմել դատարան՝ սնանկության հիմքերի առկայությունն ակնհայտ դառնալու պայմաններում:**

Վերը նշված դրույթի վերլուծությունից հետևում է, որ սնանկության դիմումը մերժելու դեպքում սնանկության հիմքերի առկայությունն ակնհայտ դառնալու պայմաններում անձը հնարավորություն ունի նույն պարտապանի դեմ դիմելու դատարան՝ **նույն դիմումով:**

«Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի 11-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ դիմումը դատարան է ներկայացվում քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված ձևով և բովանդակությամբ, հետևաբար դիմումի ձևի և բովանդակության նկատմամբ ենթակա են կիրառման ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 87-րդ հոդվածով սահմանված պահանջները: Մասնավորապես, վկայակոչված հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ հայցադիմումը պետք է պարունակի հանգամանքները, որոնց վրա հիմնվում են հայցապահանջները, ինչպես նաև հայցվորի պահանջները:

Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 109-րդ հոդվածի 1-ին կետի 2-րդ ենթակետի համաձայն՝ դատարանը կարճում է գործի վարույթը, եթե նույն անձանց միջև, նույն առարկայի մասին **միևնույն հիմքերով** վեճի վերաբերյալ առկա է դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած վճիռ, բացառությամբ նույն օրենսգրքի 110-րդ հոդվածի 3-րդ կետով նախատեսված դեպքի:

Վճռաբեկ դատարանն իր նախկինում կայացրած որոշումներում անդրադարձել է «հայցի հիմք» օրենսդրական եզրույթին՝ նշելով, որ այն ներառում է հայցի փաստական և իրավական հիմքերը, ընդ որում, հայցի փաստական հիմքն ըստ էության իրավաբանական փաստերն են, հանգամանքները, որոնք հիմք են հանդիսացել հայցվորի պահանջի համար, իսկ հայցի իրավական հիմքը այն իրավական նորմերն են, որոնք կարգավորում են վիճելի իրավահարաբերությունը (*տես Վիզեն Ուրուշանյանն ընդդեմ Սուրիկ Սեդրակյանի թիվ ԵՇԳ/0473/02/10 քաղաքացիական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 27.05.2011 թվականի որոշումը*):

Նման պայմաններում Վճռաբեկ դատարանը փաստում է, որ «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի 19-րդ հոդվածի 7-րդ մասով սահմանված «նույն դիմում» եզրույթը նշանակում է նույն ձևի և բովանդակության, այ-

Դատական պրակտիկա

սինքն՝ միևնույն փաստական և իրավական հիմքեր պարունակող, նույն առարկայի մասին դիմում, որը ներկայացվել է նախկինում, և որի վերաբերյալ առկա է դիմումը մերժելու մասին վճիռ:

Վերոգրյալի հիման վրա Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի 1-ին հոդվածի 2-րդ մասի ուժով սնանկության հիմքերի առկայությունն ակնհայտ դառնալու պայմաններում Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 109-րդ հոդվածի 1-ին կետի 2-րդ ենթակետը կիրառելի չէ, քանի որ «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքը նախատեսում է նույն առարկայի մասին և միևնույն հիմքերով դիմում կրկին ներկայացնելու հնարավորություն:

Սույն գործով Վերաքննիչ դատարանը կայացրել է սնանկության գործի վարույթը կարճելու վերաբերյալ որոշում և պատճառաբանել է, որ «սնանկության վերաբերյալ գործի վարույթը կարճելու առնչությամբ «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքով նախատեսված չեն այլ կանոններ, քան ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով, որպիսի պարագայում «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի 1-ին հոդվածի 2-րդ կետի ուժով հարկ է դեկլարվել ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 109-րդ հոդվածի 2-րդ կետով, որը պահանջում է կարճել գործի վարույթը, եթե նույն անձանց միջև, նույն առարկայի վերաբերյալ և միևնույն հիմքերով վեճի վերաբերյալ առկա է դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած վճիռ: Տվյալ պարագայում Ընկերությանը սնանկ ճանաչելու մասին դիմումը ներկայացվել է «ԴՎին Հոլդինգ» ՓԲԸ-ի անունից՝ ՀՀ տնտեսական դատարանի կողմից թիվ S-3181 գործով 27.12.2006 թվականին կայացված վճռով ճանաչված վճարային պարտավորության վկայակոչմամբ, և առկա է Ընկերության՝ ՀՀ տնտեսական դատարանի 27.12.2006 թվականի վճռով ճանաչված վճարային պարտավորության վկայակոչմամբ այդ Ընկերությանը սնանկ ճանաչելու մասին «ԴՎին Հոլդինգ» ՓԲԸ-ի դիմումը մերժելու մասին Երևան քաղաքի Շենգավիթ վարչական շրջանի ընդհանուր իրավասության դատարանի կողմից 17.12.2009 թվականին կայացված և օրինական ուժի մեջ մտած վճիռը, ուստի սույն գործի վարույթը ենթակա է կարճման ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 109-րդ հոդվածի 2-րդ կետով նախատեսված հիմքով»:

Վերոնշյալ մեկնաբանությունների համատեքստում անդրադառնալով Վերաքննիչ դատարանի եզրահանգման իրավաչափությանը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ սույն գործով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 109-րդ հոդվածի 2-րդ կետով նախատեսված հիմքը կիրառելի չէ, քանի որ.

1) «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքը չի արգելում նույն անձին նույն դիմումով նույն պարտապանի դեմ դիմել դատարան, հետևաբար Ընկերությանը սնանկ ճանաչելու մասին «ԴՎին Հոլդինգ» ՓԲԸ-ի դիմումը մերժելու մասին Երևան քաղաքի Շենգավիթ վարչական շրջանի ընդհանուր իրա-

վասության դատարանի կողմից 17.12.2009 թվականին կայացված և օրինական ուժի մեջ մտած վճռի առկայության պայմաններում «ԴՎԻՆ Հոլդինգ» ՓԲԸ-ն գրկված չէ նույն պարտապանի դեմ նույն դիմումով դատարան դիմելու հնարավորությունից, բացի այդ՝

2) սույն գործով դիմումը ներկայացված է այլ իրավական հիմքով:

Մասնավորապես, «ԴՎԻՆ Հոլդինգ» ՓԲԸ-ի դիմումը, որի վերաբերյալ Երևանի Շենգավիթ վարչական շրջանի ընդհանուր իրավասության դատարանի կողմից 17.12.2009 թվականին կայացվել է դիմումը մերժելու մասին վճիռ, ներկայացված է եղել «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի՝ իրավահարաբերության պահին գործող 3-րդ հոդվածի 2-րդ մասի հիմքով, այն է՝ պարտապանը կարող է հարկադրված սնանկության դիմումի հիման վրա սնանկ ճանաչվել, եթե նա թույլ է տվել օրենքով սահմանված նվազագույն աշխատավարձի **հինգհարյուրապատիկը գերազանցող** անվիճելի վճարային պարտավորությունների **30-օրյա կամ ավելի ժամկետով կետանց**, և **վճռի կայացման պահին նշված կետանցը շարունակվում է, նույնիսկ եթե պարտապանն անվճարունակ չէ**: Վճարային պարտավորությունն անվիճելի է, եթե պարտապանը չի առարկում դրա դեմ, կամ եթե նա առարկում է հիշյալ պարտավորության դեմ, սակայն վճարային պարտավորությունը ճանաչված է օրինական ուժի մեջ մտած վճռով կամ դատավճռով, և բացակայում է հաշվանցի հնարավորությունը:

Իսկ Երևանի Շենգավիթ վարչական շրջանի ընդհանուր իրավասության դատարանի 17.12.2009 թվականին կայացրած օրինական ուժի մեջ մտած վճռով դիմումը մերժվել է իրավահարաբերության ժամանակ գործող «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի 3-րդ հոդվածի 3-րդ կետի պահանջների հիմքով, այն է՝ պարտապանն անվճարունակ է, եթե **պարտապանի պարտավորությունները գերազանցում են պարտապանի ակտիվների արժեքը**՝ իրավաբանական անձի դեպքում՝ հաշվապահական հաշվառման կանոնների հիման վրա կատարված գնահատմամբ, ֆիզիկական անձի դեպքում՝ գնահատման ստանդարտների հիման վրա կատարված գնահատմամբ (հաշվեկշռային անվճարունակություն): Ակտիվների արժեքի մեջ չի ներառվում այն ակտիվների արժեքը, որոնց վրա օրենքի համաձայն բռնագանձում չի կարող տարածվել:

Երևանի Շենգավիթ վարչական շրջանի ընդհանուր իրավասության դատարանի 17.12.2009 թվականի վճռի պատճառաբանական մասում նշվել է, որ «չնայած պարտապան Ընկերությունը թույլ է տվել օրենքով սահմանված նվազագույն աշխատավարձի հինգհարյուրապատիկը գերազանցող անվիճելի վճարային պարտավորությունների 30-օրյա և ավելի ժամկետով կետանց, ինչը ճանաչված է նաև օրինական ուժի մեջ մտած վճռով, այնուհանդերձ դատարանը գտնում է, որ բավարար փաստարկներ չկան նշված իրավական հիմքով Ընկերությանը սնանկ ճանաչելու համար, քանզի օրենսդիրը տվյալ դեպքում դատարանին ոչ թե պարտավորեցնում է պար-

Դատական պրակտիկա

տապանին սնանկ ճանաչել, այլ սնանկ ճանաչելու հարցի լուծումը թողնում է դատարանի հայեցողությանը՝ գործում եղած բոլոր ապացույցների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտման հիման վրա ներքին համոզմամբ: Եթե օրենսդիրը «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի 2-րդ հոդվածի հիմքերի առկայության պայմաններում հայեցողական մոտեցում է ցուցաբերում պարտապանին սնանկ ճանաչելու հարցում, ապա նույն օրենքի 3-րդ հոդվածի 3-րդ կետով սահմանված հիմքերի առկայության դեպքում արդեն պարտավորեցնում է պարտապանին ճանաչել սնանկ, մինչդեռ վիճելի դեպքում «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի 3-րդ հոդվածի 3-րդ կետի իրավական հիմնավորմամբ Ընկերությանը սնանկ ճանաչելու որևէ հիմք չկա, քանզի Ընկերության պարտավորությունները չեն գերազանցում հաշվապահական հաշվառման կանոնների հիման վրա կատարված գնահատմամբ նույն Ընկերության ակտիվների արժեքը, ընդհակառակը՝ պարտապանի ակտիվների արժեքը մի քանի անգամ գերազանցում է Ընկերության՝ ոչ միայն «Դվին Հոլդինգ» ՓԲԸ-ի, այլև մյուս բոլոր պարտատերերի հանդեպ ունեցած պարտավորությունները»:

Մինչդեռ, Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ սույն գործով «Դվին Հոլդինգ» ՓԲԸ-ի սնանկության գործով կառավարիչը դիմումը ներկայացրել է գործող «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի 3-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին կետի հիմքով, այն է՝ պարտապանը դատարանի վճռով կարող է սնանկ ճանաչվել հարկադրված սնանկության դիմումի հիման վրա, եթե թույլ է տվել օրենքով սահմանված նվազագույն աշխատավարձի **հազարապատիկը** գերազանցող անվիճելի վճարային **պարտավորությունների 60-օրյա** կամ ավելի ժամկետով կետանց, և վճռի կայացման պահին նշված կետանցը շարունակվում է (փաստացի անվճարունակություն): Վճարային պարտավորությունն անվիճելի է, եթե պարտապանը չի առարկում դրա դեմ կամ եթե առարկում է հիշյալ պարտավորության դեմ, սակայն՝

ա) **վճարային պարտավորությունը ճանաչված է օրինական ուժի մեջ մտած վճռով կամ դատավճռով, և քացակայուն է հաշվանցի հնարավորությունը,**

դ) **պահանջի չվիճարկվող մասը գերազանցում է օրենքով սահմանված նվազագույն աշխատավարձի հազարապատիկը:**

Վերոգրյալի հիման վրա Վճռաբեկ դատարանը եզրակացնում է, որ «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի 3-րդ հոդվածի 2-րդ մասը որպես փաստացի անվճարունակության հիմք՝ նախատեսում է նվազագույն աշխատավարձի հազարապատիկը գերազանցող անվիճելի վճարային պարտավորությունների 60-օրյա կետանցը, ինչը թույլ է տալիս պարտատիրոջը նախաձեռնելու սնանկության վարույթ:

Նման պայմաններում Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ 22.12.2010 թվականին «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի 3-րդ հոդվածում կատարված փոփոխության պայմաններում, ըստ էության, փոխվել է ներկայաց-

ված դիմումի հիմքը, քանի որ մինչև 2010 թվականին «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելը նույն օրենքի 3-րդ հոդվածով սահմանված էր, որ պարտապանը կարող է հարկադրված սնանկության դիմումի հիման վրա սնանկ ճանաչվել, եթե նա թույլ է տվել օրենքով սահմանված նվազագույն աշխատավարձի **հինգհարյուրապատիկը գերազանցող անվիճելի վճարային պարտավորությունների 30-օրյա** կամ ավելի ժամկետով կետանց, և վճռի կայացման պահին նշված կետանցը շարունակվում է, նույնիսկ եթե պարտապանն անվճարունակ չէ: Սակայն օրենսդրական փոփոխություններ ու լրացումներ կատարվելուց հետո վերը նշված օրենքի 3-րդ հոդվածի պահանջը սահմանվել է հետևյալ կերպ՝ պարտապանը դատարանի վճռով կարող է սնանկ ճանաչվել՝ **հարկադրված սնանկության դիմումի հիման վրա, եթե թույլ է տվել օրենքով սահմանված նվազագույն աշխատավարձի հազարապատիկը գերազանցող անվիճելի վճարային պարտավորությունների 60-օրյա կամ ավելի ժամկետով կետանց, և վճռի կայացման պահին նշված կետանցը շարունակվում է (փաստացի անվճարունակություն):**

Բացի այդ, 22.12.2010 թվականին ««Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» ՀՀ օրենքով վերացել է նաև Երևանի Շենգավիթ վարչական շրջանի ընդհանուր իրավասության դատարանի 17.12.2009 թվականի վճռի մերժման հիմքում դրված «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի 3-րդ հոդվածի 3-րդ մասն ամբողջությամբ:

Նման պայմաններում Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ անհիմն են նաև Վերաքննիչ դատարանի դատողություններն առ այն, որ դիմումը ներկայացվել է միևնույն հիմքով:

Այսպիսով, սույն վճռաբեկ բողոքի հիմքի առկայությունը Վճռաբեկ դատարանը համարում է բավարար՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 227-րդ և 228-րդ հոդվածների ուժով Վերաքննիչ դատարանի որոշումը բեկանելու համար:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-2412-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

ՈՐՈՇԵՑ

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել: Բեկանել ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 31.10.2013 թվականի որոշումը և գործն ուղարկել Երևանի Շենգավիթ վարչական շրջանի ընդհանուր իրավասության դատարան՝ նոր քննության:

2. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

RESUME - PEՅՅՈՒՄԵ

THE CONNECTION OF CONSTITUTIONALISM WITH CERTAIN LEGAL PHENOMENONS

ARAM VARDEVANYAN
**ADVISER TO THE PRESIDENT
OF THE CONSTITUTIONAL COURT OF RA,
LECTURER AT THE DEPARTMENT OF CRIMINAL LAW AND
CRIMINAL PROCEDURAL LAW AT THE RUSSIAN-ARMENIAN
(SLAVONIC) UNIVERSITY,
DOCTOR OF PHILOSOPHY IN LAW**

The article presents the connection of constitutionalism and other legal phenomenons. The Author taking into account the legal approach adopted by the European Court of Human Rights and the Constitutional Court of RA, thoroughly analysis the connection between constitutionalism and the principal of legal certainty. The connection between constitutionalism and political-legal regime are also researched.

Keywords: constitutionalism, rule of constitution, principal of legal certainty, political-legal regime, democracy, separation of powers

СВЯЗЬ КОНСТИТУЦИОНАЛИЗМА С НЕКОТОРЫМИ ПРАВОВЫМИ ЯВЛЕНИЯМИ

АРАМ ВАРДЕВАНЯН
**СОВЕТНИК ПРЕДСЕДАТЕЛЯ КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА РА,
ПРЕПОДАВАТЕЛЬ КАФЕДРЫ УГОЛОВНОГО ПРАВА
И УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНОГО ПРАВА
РОССИЙСКО-АРМЯНСКОГО (СЛАВЯНСКОГО) УНИВЕРСИТЕТА,
КАНДИДАТ ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК**

В рамках данной научной статьи рассмотрены вопросы относительно связи между конституционализмом и некоторыми правовыми явлениями. В статье проанализирована связь между конституционализмом и принципом правовой определенности. В частности, представлены правовые позиции Европейского суда по правам человека, а также Конституционного Суда РА. Рассмотрены также вопросы, касающиеся связи между конституционализмом и политико-правовым режимом.

Ключевые слова: конституционализм, верховенство конституции, принцип правовой определенности, политико-правовой режим, демократия, разделение властей

Բանալի բառեր - սահմանադրականություն, Սահմանադրության գերակայություն, իրավական որոշակիության սկզբունք, իրավաբարդարական ռեժիմ, ժողովրդավարություն, իշխանությունների բաժանում

RESUME - ՔԵՅՈՒՄԵ

SUCCESSION TO THE RIGHTS OF CLAIM ARISING AS A RESULT OF COMMITTING AN INTERNATIONALLY WRONGFUL ACT AGAINST THE PREDECESSOR STATE

EDUARD SARGSYAN

PHD STUDENT OF THE CHAIR OF INTERNATIONAL AND EUROPEAN LAW OF THE RUSSIAN-ARMENIAN (SLAVONIC) UNIVERSITY

This article addressed the issue of succession to the rights of claim arising as a result of committing an internationally wrongful act against the predecessor state. There have been done analysis of the international legal practice and case law on types of succession and there were identified the trend to abandon the "doctrine of non-succession" and allowability of succession to the rights of claim.

Keywords: State succession, international legal responsibility, internationally wrongful act, the doctrine of non-succession, unification of states, dissolution of states, state secession, the creation of new independent states in the context of decolonization

ПРАВОПРЕЕМСТВО В ОТНОШЕНИИ ПРАВ ТРЕБОВАНИЯ, ВОЗНИКШИХ В РЕЗУЛЬТАТЕ СОВЕРШЕНИЯ ПРОТИВ ГОСУДАРСТВА-ПРЕДШЕСТВЕННИКА МЕЖДУНАРОДНОГО ПРОТИВОПРАВНОГО ДЕЯНИЯ

ЭДУАРД САРГСЯН

АСПИРАНТ РОССИЙСКО-АРМЯНСКОГО (СЛАВЯНСКОГО) УНИВЕРСИТЕТА, КАФЕДРА МЕЖДУНАРОДНОГО И ЕВРОПЕЙСКОГО ПРАВА

В данной статье был рассмотрен вопрос правопреемства в отношении прав требования, возникших в результате совершения против государства-предшественника международного противоправного деяния. Проведен анализ международно-правовой практики и прецедентного права по типам правопреемства и были выявлены тенденции к отказу от "доктрины неправопреемствования" и допустимость правопреемства в отношении прав требования.

Ключевые слова: Правопреемство государств, международно-правовая ответственность, международное противоправное деяние, доктрина неправопреемствования, объединение государств, распад государств, отделение государств, создания новых независимых государств в контексте деколонизации

Բանալի բառեր - պետությունների իրավահաջորդություն, միջազգային-իրավական պատասխանատվություն, միջազգային իրավախախտում, անիրավահաջորդության դոկտրին, պետությունների միավորում, պետությունների տրոհում, պետությունների անջատում, նոր անկախ պետությունների ստեղծում ապագադուրացման ենթատեքստում

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2015 5 - 6 (191 - 192)

ՊՍՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

RESUME - РЕЗЮМЕ

ПРИНЦИП РАЗДЕЛЕНИЯ ВЛАСТЕЙ В СОВРЕМЕННОМ ПРАВОВЕДЕНИИ

РАФАЕЛ ВАРДАНЯН
**СЛЕДОВАТЕЛЬ ПО ОБД ГЛАВНОГО УПРАВЛЕНИЕ
ПО РАССЛЕДОВАНИЮ ОСОБО ВАЖНЫХ ДЕЛ
СЛЕДСТВЕННОГО КОМИТЕТА РА,
СОИСКАТЕЛЬ ИНСТИТУТА ПРАВА,
ФИЛОСОФИИ И СОЦИОЛОГИИ РА**

В статье подробно анализируются концепции, подходы и практические решения относительно разделения властей, системы сдержек и противовесов.

Ключевые слова: государственная власть, разделение и равновесие властей, государственный орган, системы сдержек и противовесов.

THE PRINCIPLE OF SEPARATION OF POWERS IN THE MODERN JURISPRUDENCE

RAFAEL VARDANYAN
**INVESTIGATOR OF SIC OF THE GENERAL DEPARTMENT BY THE
INVESTIGATION OF SPECIAL IMPORTANT CASES OF THE RA
INVESTIGATIVE COMMITTEE,
APPLICANT AT THE INSTITUTE OF RIGHTS, PHILOSOPHY AND
SOCIOLOGY OF NAS RA**

The article elaborates on the concepts, approaches and practical solutions regarding the separation of powers, system of checks and balances.

Keywords: state power, separation and balance of powers, the public authority, the system of checks and balances

Բանալի բառեր - պետական իշխանություն, իշխանությունների բաժանում, պետական մարմին, զսպումներ և հակակշիռներ, իշխանության ճյուղ

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2015 Ե - 6 (191 - 192)

RESUME - PEՅՈՒՄԵ

THE ADOPTION OF A COMPULSORY SHARE IN INHERITANCE AS A TYPE OF INHERITANCE BY LAW (SOCIAL AND INDIVIDUALISTIC ASPECTS)

NINA KUTSANYAN

**PHD STUDENT IN CIVIL RIGHTS OF RUSSIAN- ARMENIAN
SLAVONIC UNIVERSITY**

In this article it is introduced the evolution of the institute of the compulsory share in inheritance, the doctrinal aspects and approaches around given institution, which in the most cases are intra-negative, are in opposition, and this condition creates favorable conditions for finding the rational kernel in the law enforcement.

The author discusses the domestic legal regulation of relations connected with the adoption of a compulsory share in inheritance, actively draws parallels with the civil laws of many countries, brings out the existing problems, the solution of which is associated with the balancing of social and individualist principles in the field of genetic relationships. In this direction the author makes a number of proposals that could contribute the significant development of civil codex of the Republic of Armenia in the field of inheritance law, in particular the institute of compulsory share in inheritance.

Keywords: heir, heirship, legato, inheritance

ПРИНЯТИЕ ОБЯЗАТЕЛЬНОЙ ДОЛИ В НАСЛЕДСТВЕ КАК ВИД НАСЛЕДОВАНИЯ ПО ЗАКОНУ (СОЦИАЛЬНЫЕ И ИНДИВИДУАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ)

НИНА КУЦАНЯН

**АСПИРАНТ РОССИЙСКО-АРМЯНСКОГО
(СЛАВЯНСКОГО) УНИВЕРСИТЕТА**

В данной статье представляется эволюция института обязательной доли в наследстве, доктринальные аспекты и подходы вокруг данного института, которые в большинстве случаев взаимоотрицательны, находятся в противостоянии, и это обстоятельство создает благоприятные условия для нахождения рационального зерна в правоприменениях.

Автор обсуждает отечественное правовое регулирование отношений, связанных с принятием обязательной доли в наследстве, активно проводит параллели с гражданскими законами многих стран, выводит существующие проблемы, решение которых связаны с балансированием социальных и индивидуалистических начал в сфере наследственных отношений. По этому направлению автор делает ряд предложений, которые могли бы способствовать существенному развитию гражданского законодательства Республики Армения в области наследственного права, в частности, института обязательной доли в наследстве.

Ключевые слова: наследник, право наследования, наследователь, наследство

Բանալի բառեր - ժառանգ, ժառանգման իրավունք, ժառանգատու, ժառանգություն

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2015 թ. 5 - 6 (191 - 192)

ՀԱՏԱԿԱՆ
Ինֆորմացիոն

109

RESUME - РЕЗЮМЕ

СУБЪЕКТЫ ПРАВА ПУБЛИЧНОЙ СОБСТВЕННОСТИ

МИКАЕЛ ХАЧАТРЯН

**АССИСТЕНТ АРМЯНСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО
ЭКОНОМИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА**

Статья относится к основным проблемам субъектов права публичной собственности. Автор приходит к выводу, что субъектами права публичной собственности являются только государство и общины, а государственные органы, органы местного самоуправления и организации таковыми не являются, и именно поэтому необходимо в рамках единого законодательного кодифицированного урегулирования четко определить и разделить полномочия субъектов управления публичной собственности от правомочий субъектов права публичной собственности. Актуальность проблем, поднятых в статье, обусловлены тем, что отсутствие четких законодательных регулирований приводит к злоупотреблению публичного права собственности органами управления публичной собственности. Автор предлагает также гармонизировать правовые нормы, определяющие правовой статус субъектов права публичной собственности в рамках одной концепции, четко разграничивая круг субъектов права публичной собственности и участников управления публичной собственности.

Ключевые слова: публичная собственность, государство, общины, центральный банк, государственная некоммерческая организация, учреждение.

THE SUBJECTS OF PUBLIC PROPERTY LAW

MIKAYEL KHACHATRYAN

**ASSISTENT PROFESSOR AT ARMENIAN STATE UNIVERSITY
OF ECONOMICS**

This article concerns to the main problems of subjects of Public Property Law. The author concludes that there is practical necessity to distinguish the managers of public property from the subjects of public property law. The urgency of the issues raised in the article, due to the fact that the lack of clear legislative regulation leads to the abuse of public property rights management bodies of public property. The author proposes to harmonize the legal norms that define the legal status of legal entities of public property within the same concept, clearly delineating the range of legal subjects of public property and public property management participants.

Keywords: Public property, juridical person, State, municipality, central bank, state non-profit organization, public institutions

Բանալի բառեր - հանրային սեփականություն, հանրային իրավական կազմավորումներ, պետական ոչ առևտրային կազմակերպություններ, համայնք, կենտրոնական բանկ, իրավաբանական անձինք

RESUME - ՔԵՅՈՒՄԵ

SOME QUESTIONS OF JUDICIAL PROTECTION OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS (COPYRIGHT) ON THE INTERNET AND METHODS OF IT'S PROOF IN CIVIL PROCEEDING

LEVON SARGSYAN
**POST-GRADUATE STUDENT OF THE RUSSIAN-ARMENIAN
(SLAVONIC) UNIVERSITY**

This article deals with the problem that arises in civil proceeding in the law of evidence in gathering evidences of illegal use of intellectual property (copyright) on the Internet. The complexity of these cases is due to a vast array of facts to resolve the case of copyright infringement on its merits. Based on the study, the author put forward several proposals for organizational and legal protection of intellectual (copyright, etc.) property rights on the Internet.

Keywords: intellectual property, evidences, Internet, property rights protection.

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ СУДЕБНОЙ ЗАЩИТЫ ПРАВ НА ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНУЮ СОБСТВЕННОСТЬ (АВТОРСКОГО ПРАВА) В СЕТИ ИНТЕРНЕТ И МЕТОДЫ ДОКАЗЫВАНИЯ В ГРАЖДАНСКОМ ПРОЦЕССЕ

ЛЕВОН САРГСЯН
**АСПИРАНТ РОССИЙСКО-АРМЯНСКОГО (СЛАВЯНСКОГО)
УНИВЕРСИТЕТА**

В данной статье рассматривается проблема, возникающая в гражданском процессе в сфере доказательственного права при сборе доказательств незаконного использования объектов интеллектуальной собственности (авторского права) в Интернете, которая является весьма актуальной. Сложность данных дел обуславливается обширностью совокупности фактов, позволяющих разрешить дело о нарушении авторских прав по существу. На основе проведенного исследования, автором выдвинуто несколько предложений по организационно-правовому обеспечению защиты интеллектуальных (авторских и др.) прав в сети Интернет.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, доказательства, Интернет, защита прав собственности

Բանալի բառեր - մտավոր սեփականություն, ապացույց, ինտերնետ, սեփականության իրավունքի պաշտպանություն

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2015 թ. 5 - 6 (191 - 192)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

111

RESUME - ՔԵՅՈՒՄԵ

RETROACTIVE FORCE OF CRIMINAL LAW OF APPLICATION OF BLANKET DISPOSITIONS

ARAM AYVAZYAN
**AN APPLICANT OF THE CRIMINAL LAW
AND LEGAL PROCEEDINGS
CHAIR OF THE RUSSIAN-ARMENIAN
(SLAVONIC) UNIVERSITY**

The inevitability of the use of blanket dispositions in the criminal legislation, as well as the advantages and the issues proceeding from their usage have been presented in the article. The opinions and positions of different criminalists have also been presented in the article. Corresponding legislative proposals have also been made with the purpose of the “legalizing” of the existence of blanket dispositions in the criminal code, the creation of the criminal-legal basis for giving retroactive force to the normative legal acts, which, in fact, eliminate the criminality of the of concrete acts.

Keywords: sub-legislative act, blanket disposition, to make reference to the law, retroactive force, criminal-legal norm, criminalization and decriminalization, the special part.

ОСОБЕННОСТИ ОБРАТНОЙ СИЛЫ УГОЛОВНОГО ЗАКОНА В ПРИМЕНЕНИИ БЛАНКЕТНЫХ ДИСПОЗИЦИЙ

АРАМ АЙВАЗЯН
**СОИСКАТЕЛЬ КАФЕДРЫ УГОЛВОНОГО ПРАВА И ПРОЦЕССА
РОССИЙСКО-АРМЯНСКОГО (СЛАВЯНСКОГО) УНИВЕРСИТЕТА**

В статье представлена необходимость использования в уголовном законодательстве бланкетных диспозиций, а также преимущества и проблемы в результате их использования. Представлены мнения и позиции разных криминалистов. В статье также сделаны соответствующие законодательные предложения с целью “узаконения” в уголовном кодексе бланкетных диспозиций, создания уголовно-правовой базы для придания обратной силы нормативно-правовым актам, фактически устраняющим преступность конкретных деяний.

Ключевые слова: подзаконодательный акт, бланкетная диспозиция, сослаться на закон, обратная сила, уголовно-правовая норма, криминализация, декриминализация, особенная часть

Բանալի բառեր - ենթաօրենսդրական ակտ, բլանկետային դիսպոզիցիա, հղում կատարել, հետադարձ ուժ, քրեաիրավական նորմ, քրեականացում և ապաքրեականացում, հատուկ մաս

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2015 թ - 6 (191 - 192)

ՊԱՏԱՇԱՆ
Ինֆորմացիոն

RESUME - PEՅՈՒՄԵ

CONSIDERING THE SEVERITY OF THE PROBLEM OF CRIME AS AN INDEPENDENT BASIS FOR THE USE OF AREST

DAVIT AVETISYAN
CHAIRMAN OF THE CRIMINAL CHAMBER
OF THE CASSATION COURT OF THE RA,
HONORED LAWYER OF THE RA, PhD IN LAW, DOCENT

The author believes that the acceptance of the gravity of the crime is already enough in case of preliminary and short-term detention and it does not contradict to international standards. The use of detention only on the basis of the gravity of the crime is dictated firstly by the efficiency and speed of the investigation of such crimes, and secondly — by a greater social danger of such crimes. However, the Project gives yet one more important guarantee that such detention may not last more than one month, after that there is a need of additional grounds and conditions. Thus, the level of seriousness of the crime, as an independent basis for the use of detention, planned in the Project, is considered legitimate and corresponds to international legal developments.

Keywords: preliminary and short-term detention, the gravity of the crime, to use detention, an independent basis for the use of detention.

СТЕПЕНЬ ТЯЖЕСТИ ПРЕСТУПЛЕНИЯ
КАК САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ ОСНОВЫ
ПРИМЕНЕНИЯ ЗАДЕРЖАНИЯ

ДАВИД АВЕТИСЯН
ПРЕДСЕДАТЕЛЬ УГОЛОВНОЙ ПАЛАТЫ
АПЕЛЛЯЦИОННОГО СУДА РА,
ЗАСЛУЖЕННЫЙ ЮРИСТ РА, КАНДИДАТ
ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК, ДОЦЕНТ

Автор находит, что при предварительном и краткосрочном задержании, достаточно только на основании тяжести преступления и это не противоречит международным стандартам. Применение задержания только на основании тяжести преступления продиктовано, во первых- эффективностью и быстротой расследования таких преступлений, во вторых — большой общественной опасностью таких преступлений. Однако, Проект дает еще одну важную гарантию того, что такое задержание не может длиться больше одного месяца. После этого срока необходимы дополнительные основания и условия. Таким образом, степень тяжести преступления, как самостоятельная основа для применения задержания, предоставленным в Проекте, считается правомерным и соответствует международно-правовым стандартам.

Ключевые слова: предварительное и краткосрочное задержание, тяжесть преступления, применять задержание, самостоятельная основа применения задержания

Բանալի բառեր - նախնական և կարճաժամկետ կալանք, հանցանքի ծանրություն, կալանք կիրառել, կալանավորման կիրառման ինքնուրույն հիմք

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2015 5 - 6 (191 - 192)

ԳՍՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

RESUME - PEՅՈՒՄԵ

PERSPECTIVES ON SOLUTION OF LEGAL CONTROVERSIES BETWEEN PROSECUTOR AND INVESTIGATOR IN A JUDICIAL PROCEEDING IN THE REPUBLIC OF ARMENIA

**AGHVAN HOVSEPYAN
CHAIRMAN OF THE INVESTIGATIVE COMMITTEE
OF THE REPUBLIC OF ARMENIA,
DOCTOR OF LAW**

**ARTHUR GHAMBARYAN
DEPUTY CHAIRMAN OF THE INVESTIGATIVE COMMITTEE
OF THE REPUBLIC OF ARMENIA,
DOCTOR OF LAW**

In the article the authors touched upon the perspectives on solution in a judicial proceeding the legal controversies between prosecutor and investigator in the Republic of Armenia. With that purpose in the article are discussed current scientific approaches to this subject, then those legal controversies (issues) between prosecutor's office and investigatory body, which can be solved in a judicial proceeding. The authors think that the investigatory body and its officials in a judicial proceeding can challenge the following: first — controversy between the prosecutor's office and the investigatory body on competency, second — the lawfulness of decision of the prosecutor, who implement the procedural supervision, to shelve the investigator from proceedings. In a result of research the authors offer to include in the agenda of the criminal procedure reforms in the RA the issue of solution in a judicial proceeding the legal controversy between prosecutor and investigator.

Keywords: prosecutor, investigator, legal controversies, judicial proceeding, to shelve from proceeding

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗРЕШЕНИЯ В СУДЕБНОМ ПОРЯДКЕ ПРАВОВЫХ СПОРОВ МЕЖДУ ПРОКУРОРОМ И СЛЕДОВАТЕЛЕМ В РЕСПУБЛИКЕ АРМЕНИЯ

**АГВАН ОВСЕПЯН
ПРЕДСЕДАТЕЛЬ СЛЕДСТВЕННОГО КОМИТЕТА РА,
ДОКТОР ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК**

**АРТУР ГАМБАРЯН
ЗАМЕСТИТЕЛЬ ПРЕДСЕДАТЕЛЬ СЛЕДСТВЕННОГО КОМИТЕТА РА,
ДОКТОР ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК**

В статье авторы затрагивают вопросы, касающиеся перспектив разрешения в судебном порядке правовых споров между прокурором и следователем. С этой целью в статье прежде всего обсуждаются существующие в науке подходы к данному вопросу, затем — те правовые споры (вопросы), возникающие между прокуратурой и следственным органом, которые могут быть разрешены в судебном порядке. Авторы считают, что следственный орган и его должностные лица в суде могут оспаривать, в частности, вопросы компетенции; во-вторых, законность решения об отстранении следователя прокурором, осуществляющим надзор. В результате исследования, авторы предлагают вопрос о разрешении в судебном порядке правовых споров между прокурором и следователем включить в повестку уголовно-процессуальных реформ в РА.

Ключевые слова: прокурор, следователь, правовой спор, судебный порядок, отстранение

Բանալի բառեր - դատախազ, քննիչ, իրավական վեճ, դատական կարգ, վարույթից հեռացնել

RESUME - PEZÜME

THE PSYCHOLOGICAL IMPACT ON THE INVESTIGATOR'S WORK

LEVON SARGSYAN

**LECTURER AT CHAIR OF DEVELOPMENTAL AND APPLIED
PSYCHOLOGY AT ASPU AFTER KH. ABOVYAN**

MARY MINASYAN

MASTER OF JURIDICAL PSYCHOLOGY ASPU AFTER KH. ABOVYAN

The article represents the problem of psychological impact techniques in investigators work, which are represented as effective tools in preventing and detecting crimes. The article emphasis the need and prospective development of psychological impact techniques in investigative practice.

Keywords: interrogation, affecting, conviction, crime

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ВОЗДЕЙСТВИЕ В РАБОТЕ СЛЕДОВАТЕЛЯ

ЛЕВОН САРГСЯН

**ПРЕПОДАВАТЕЛЬ КАФЕДРЫ РАЗВИТИЯ
И ПРИКЛАДНОЙ ПСИХОЛОГИИ
АРМЯНСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО
УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ Х. АБОВЯНА**

МЕРИ МИНАСЯН

**АРМЯНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ
УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ Х. АБОВЯНА, МАГИСТР
ПО ЮРИДИЧЕСКОЙ ПСИХОЛОГИИ**

В статье представлен вопрос о технике психологических воздействий в работе следователя, который представляется как эффективное орудие раскрытия и запрета преступлений. Раскрываются особенности психологического воздействия в процессе расследования преступлений.

Ключевые слова: допрос, влияния, убеждение, преступления

Բանալի բառեր - հարցաքննություն, ներազդում, համոզում, հանցագործություն

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2015 5 - 6 (191 - 192)

ՀԱՍՏԱՎՈՐ
Իշխանություն

115

Թեւավոր խոսքեր

Իր նկատմամբ անվստահությունը մեր անհաջողությունների մեծ մասի պատճառն է:

Կ. Բոուվի

Կասկածները դավաճաններ են. ստիպելով վախենալ փորձելուց, նրանք մեզ զրկում են նաև այն բարիքից, որը մենք հաճախ կարող էինք ձեռք բերել:

Վ. Շեքսպիր

Մեր նկատմամբ վստահությունը կազմում է ուրիշների նկատմամբ մեր վստահության հիմքը:

Ֆ. ԼԱՐՈՇՅՈՒԿՈ

Մարդասիրության զգացումը վիրավորվում է, երբ մարդիկ ուրիշների մեջ չեն հարգում մարդկային արժանապատվությունը, և էլ ավելի է վիրավորվում ու տառապում, երբ մարդն ինքն իր մեջ չի հարգում սեփական արժանապատվությունը:

Վ. Գ. Բեկհեյմ

Համոզվածությունը ամենահզոր ստեղծագործական ուժն է:

Մ. ԳՈՐԿԻ

ՄԱՅԻՍ – ՀՈՒՆԻՍ 2015 Յ – 6 (191 – 192)

ԻՐՏԵԿ

ՀՀ ԳՈՐԾՈՂ ՕՐԵՆՍԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՁԵՐ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻՉՆԵՐՈՒՄ

«ԻՐՏԵԿ» իրավական տեղեկատվական-որոնողական համակարգը Հայաստանի Հանրապետությունում օրենքների և այլ իրավական ակտերի ամենալիարժեք համակարգն է, որում ընդգրկված են ավելի քան 40000 իրավական ակտեր՝

- * ՀՀ Սահմանադրությունը, ՀՀ օրենքները և օրենսգրքերը,
- * ՀՀ նախագահի նորմատիվ հրամանագրերն ու կարգադրությունները,
- * ՀՀ սահմանադրական դատարանի որոշումները,
- * ՀՀ կառավարության և վարչապետի որոշումները,
- * ՀՀ կենտրոնական բանկի նորմատիվ ակտերը, ՀՀ ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարության, ՀՀ պետական եկամուտների նախարարության և մյուս գերատեսչությունների կողմից ընդունված նորմատիվ ակտերը:

Ակտերը տրված են մինչ այսօր նրանցում կատարված փոփոխություններով և լրացումներով: Տրված են նաև ակտերի ժամանակային տարբերակները:

Համակարգում ընդգրկված են ՀՀ օրենսդրության մեջ կիրառվող ավելի քան 9000 հասկացություն պարունակող ՀՀ-ում համակարգչային միակ իրավաբանական ու տնտեսագիտական բացատրական բառարանները:

Իրավական տեղեկատվական կենտրոն, հեռ. 52-79-50 URL: www.IRTEK.am
Երևան, Արտվյան 36 ֆաքս. 56-90-85 E-mail: info@IRTEK.am

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն